

ประวัติพระนมปริก

แด่

เทศนาพิเศษ

พระ รั้ว ประศาสน์ นัย

พิมพ์แรก ในการ ศพ พระ นม ปริก

ว.ศ. ๑๓๑๑

โรงพิมพ์ ศุภการ จำรูญ

ประวัติพระนวมปรีก

แต่

เทศนาพิเศษ

พระ รัฏฐ์ ประศาสน์ นัย

พิมพ์แจก ใน การ ศพ พระ นวม ปรีก

ว.ศ. ๑๓๑๑

โรงพิมพ์ ศุภการ จำรูญ

ประวัติ

พระนมปรีก

พระนมปรีก ต. จ. เป็นพระนมเอกในพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นบุตรพระยาอิศรา
นุภาพ (ขุนเณรน้อย) ราชินิกุลในรัชกาลที่ ๕ แด่เป็น
มารดาเจ้าจอมมารดาหวาดในรัชกาลที่ ๕ แด่ชว้ายายใน
พระเจ้านั่ง ยาทอ กรมหมื่นกำแพงเพชร อรรคโยธิน เกิด
เมื่อวัน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีชาน โทศก จุลศักราช
๑๑๙๒ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลที่ ๓ ที่บ้านบิดา อันตั้งอยู่
ปากทวน ตกแห่งแม่น้ำเจ้าพระยา ระหว่างวัดอรุณ
ราชวราราม กับ ภูมิจำเอน กรุงเทพมหานคร

เมื่อ พระนม ปริก มีอายุได้ ๒ ปี เจ้าจอม พึ่งใน รัชกาล
ที่ ๓ ผู้เป็น พี่ใหญ่ มีความเสน่หา รักใคร่ รับไป ประคับ
ประคอง เลี้ยงดูไว้ใน พระบรมมหาราชวัง จน มีอายุได้

๑๓ ปี พระยา อิศรานุภาพ ผู้บิดา ได้จัด การ มงคล ตัด จุก ตาม
ประเพณี แล้ว ก็ กลับ เข้าไป อยู่ กับ เจ้าจอม พึ่ง พี่สาวใน

พระบรมมหาราชวังตามเดิม จนถึงอายุได้ ๒๐ ปี พระยา
อิสานุภาพ บิดา ซึ่งในเวลานั้น ยังเป็นพระยาอนุรักษ ราชมณ
เทียร มีความเมตตาปรานี นายเสถียร รักษา ปลัดวังซ้าย
(เที่ยง) จึงได้ จัด การ วิवाหมงคล ยก พระนม ปริก บุตรี ให้

เป็น ภรรยา นายเสถียร รักษา มีบุตร บุตรี ด้วย กัน ๙ คน

ใน รัชกาล ที่ ๔ เมื่อ กรม สมเด็จ พระ เทพศิรินทรามาตย์
ประสูติ สมเด็จ พระราชโอรส พระองค์ใหญ่ คือ พระบาท
สมเด็จ พระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว นั้น พระยา อิศรานุภาพ
ผู้เป็น พระญาติใน พระชนนี แห่ง กรม สมเด็จ พระ เทพศิรินทรา
มาตย์ มีความปีติยินดี ส่ง พระนม ปริก บุตรี ซึ่ง พึ่ง กำลัง

มี บุตรี คน แรก ใน ปี นั้น เข้า ไป ถวาย กรม สมเด็จ พระ เทพ
 ศิริ นรามาตย์ ไปรด ให้ เปน พระ นม เถก ใน พระ บาท สมเด็จ
 พระ จุลจอม เกล้า เจ้า อยู่ หั้ว เปน ที่ ไว้ วาง พระ หฤทัย ด้วย
 เปน พระ ญาติ แล มี อัครยา ไศรย มารยาตร เรียบ ร้อย ดี เมื่อ
 ประสูตร สมเด็จ พระ เจ้า บรมวงษ์ เสด็จ เจ้า ฟ้า กรม หลวง วิสุทธิ
 กระษัตริย์ ได้ ไปรด ให้ พระ นม ปริก ถวาย พระ นม ด้วย กรม
 สมเด็จ พระ เทพ ศิริ นรามาตย์ มี พระ ประสงค์ จะ ใคร ให้ พระ นม
 ปริก ได้ ถวาย พระ นม ใน พระ ราชโอรส แล ธิดา ซึ่ง จะมี มา ภาย
 หลัง อีก เมื่อ พระ บาท สมเด็จ พระ จุลจอม เกล้า เจ้า อยู่ หั้ว
 ค่อย ทรง พระ เจริญ ไวย ชื่น แล้ว จึง ทรง กรุณา ไปรด ประ
 ทาน พระ อนุญาต ให้ กลับ ออก มา อยู่ บ้าน ครั้น เมื่อ เวลา
 ประสูตร สมเด็จ พระ เจ้า บรมวงษ์ เสด็จ เจ้า ฟ้า กรม พระ จักร
 พรดิพงษ์ แล สมเด็จ พระ เจ้า บรมวงษ์ เสด็จ เจ้า ฟ้า กรม พระ
 ยา ภาณ พันธ์ วงษ์ วรรณ เทช เปน ลำดับ มา พระ นม ปริก ก็ เฉพาะ
 เปน เวลา มี บุตร บุตรี ร่วม ปี ทั้ง สอง คราว กรม สมเด็จ พระ

เทพศิรินทรมายณ์ ก็โปรดให้พระนมปรีกเข้าไปถวายพระ
 นมด้วยทั้งสองคราว นับว่าพระนมปรีกได้ถวายพระนม
 สมเด็จพระราชโอรสแลธิดา ในกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรา
 มายณ์มาทั้ง ๔ พระองค์ สมพระประสงค์ที่ได้ทรงพระ
 หฤทัยไว้ ทั้งนี้ก็เป็นการแปลกปลาทในพระนมทั้งหลาย
 เหตุฉะนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกย่องนับถือพระนมปรีกว่า
 เปนพระนมเอกผู้ใหญ่นับมา แลในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ
 เวลาประสูติสมเด็จพระราชโอรสแลธิดา พระราชบุตร
 บุตรีครั้งใด ก็โปรดเกล้าฯ ให้พระนมปรีกได้มีหน้าที่
 เปนพระสงฆ์ถวายน้ำแด่พระคัมภ์ประคองมาแทบทุกพระองค์

พระนมปรีกได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
 จุลจอมเกล้าชั้นที่ ๓ (ตติยจุลจอมเกล้า) แลกล่อกหมาก
 เงินสลักลายเบามืออักษรพระบรมนามาภิไธยย่อ จ.ป.ร. เปน
 เกียรติยศ แลได้รับพระมหากรุณาอุปการะเปนเอนกประการ

มีเบี้ยหวัดเงินปีเป็นต้น กับทั้งได้พระราชทานผ้า น้ำ
สงกรานต์เสมอทุกปีมา แลเมื่อพระนมปรีกบำเพ็ญกุศล
อายุครบ ๘๐ ปี ก็ได้พระราชทานเงิน ๘๐๐ บาท เท่า
อายุเป็นพิเศษด้วย

เมื่อพระนมปรีกชราภาพมากขึ้น มีโรคเบียดเบียน
ป่วยเป็นลม อัมพาตไปไหนไม่ได้มา ช้านาน ครึ่งหนึ่งมี
อาการเพี้ยนมาก ได้มีหนังสือทูลเกล้าฯ ถวาย กราบถวาย
บังคมลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๕
ทรงพระอาลัยสังเวช สลดพระราชหฤทัย จึงได้มีพระ
บรมราชโองการดำรัสสั่ง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุน
สรรพสิทธิประสงค์ เสนาบดีกระทรวงวังว่า พระนมปรีก
เป็นพระนมผู้มีอภัยไฉริยดีมาก มีความจงรักภักดี
โดยซื่อสัตย์สุจริตต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท แลกรม
สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีก็ทรงยกย่อง
ว่าเป็นพระญาติ ถ้าพระนมปรีกถึงแก่กรรมลงเมื่อใด

พระ ราช ทาน เกียรติยศ ให้ เปน ศพ โภษะ ฐู บัง เือน ใน เวลา
 นั้ นี อากา ร บัวย ของ พระ นม ปริก ฝั น ชั น แพทย์ ไ้ รักษา
 พยาบาล ต่อมา มี อากา ร ฝั น บั ง ทรวง บั ง ทรวง บั ง ทรวง บั ง ทรวง
 จน ถึง รัชกาล บั ตย บั น นั้ ครั นั้ วัน จั นทรี ที่ ๓๐ ตุลาคม
 รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ มี อากา ร ทรวง หนั กลง เหลือ กั ดั ง แพทย์
 ที่ จะ เยียว ยา ไ้ พระ นม ปริก ถึง แก่ อนิจกรรม มี อายุ ไ้
 ๘๓ ปี

พระ เจ้า นั้ อง ยา เธอ กรม หนั น กั ดั พง เพชร อรรค โยธิน
 นำ ดอกไม้ ฐู ป เทียน กราบ ถวาย บั ง คม ลา พระ บาท สม เต็ จ
 พระ เจ้า อยู่ หั ว มี พระ บรม ราช โอง การ ไป รุด เถลา ๆ สั ง ให้
 พระ เจ้า บรม วงษ์ เธอ กรม หนั น สรรพ สิทธิ ประสงค์ เสนา บดี กระ
 ทรวง วัง จั ต การ เสร็ ง เกียรติยศ ศพ ตาม กระ แลร์ พระ ราช
 ดำ รั สั สั ง ไว้ แต่ ครั ง ใน รัชกาล ที่ ๕ นั้ นั้ ทุก ประการ

ใน การ ศพ พระ นม ปริก นั้ นั้ พระ เจ้า นั้ อง ยา เธอ
 กรม หนั น กั ดั พง เพชร อรรค โยธิน กับ เจ้า จอม มาราตา วาต

ผู้เป็นเจ้าภาพ ได้จัดการที่วังพร้อมเสร็จ มีพระราช
 วงษานุวงษ์ข้าราชการ แล วงษ์ญาติเป็นอันมากได้มาอาบ
 น้ำศพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพัน
 ธวงษ์วรเดช เป็นผู้ประทานน้ำของหลวงอาบศพ เจ้าพนักงาน
 งานแต่งศพ ยกลงลงใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 พระองค์นั้น ทรงสรวม ลอม พอกศพประทาน แล้วเชิญ
 ศพขึ้นตั้งที่ประกอบโกศ มีฉัตร เบญจา แดกล้อมกลอง
 ชนะ ประโคม เป็นเกียรติยศ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ทรง
 ทอดผ้าไตร ผ้าขาวพับของหลวง แล้วเจ้าภาพได้บำเพ็ญ
 กุศลต่อไปตามประเพณีทุกคราวมา

ครั้นณวันที่ ๒๗ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๑
 เจ้าภาพได้จัดการบำเพ็ญกุศลที่วังพระเจ้าน้องยาเธอ กรม
 หมื่นกำแพงเพชรวรคิโยธินทร์ มีพระราชวงษานุวงษ์ ข้าราชการ
 แล วงษ์ญาติเป็นอันมากไปประชุมกันช่วย
 การบำเพ็ญกุศล วันที่ ๒๘ พฤษภาคม เวลาบ่ายเจ้า

พนักงานได้เชิญศพพระนมปริกประกอบโกษฐราชินิกุล ขึ้น
 ตั้งบนรถแปลง แต่วังพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นกำแพง
 เพชรอรรคยโชน ไปยังสุสานณวัดเทพศิรินทราวาส 'เชิญ' ศพ
 เข้าตั้งในเมรุ แล้วพระราชทานเพลิงในวันนั้น

คำนำ

ในการ ศพ พระ นม ปริก ครั้งนี้ พวกเจ้าภาพได้ไป
เฝ้า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา วชิรญาณวโรรส
ขอประทาน หนังสือ เพื่อจะได้พิมพ์ แจก ได้รับประทาน
หนังสือ เทศนา พระ วิสุทธิ ประศาสน์ นัยนี้ มา พิมพ์ รวม กัน ทั้ง
ปริมภาค แด บัณฑิตภาคเป็น ครั้งแรก

ความมุ่งหมายในการ ที่พิมพ์ หนังสือนี้ เพราะเห็น
ว่าเป็น หนังสือ ที่มี ถ้อยคำ อันไพเราะ แด เป็น คติดี ทั้งทาง
โลก ทางธรรม เพื่อฟัง การ ที่ เป็น ไป แล้ว ใน กรุง สยาม ใน
เบื้องหลัง แด ชัก นำ ดวงจิต ให้ อ่อน น้อม ไป ใน ทาง พระ
พุทธศาสนา แด เลื่อมใส กตัญญู ใน พระมหากระษัตริย์ สมควร
อย่างยิ่ง ที่จะ ให้ แพร่ หลาย

พระ อริย กระวี วดี ราช อาวาส ได้เป็น ชุระ ช่วย ตรวจ
แก้ หนังสือ นี้ อย่าง แข่ง แรง

ขอ อธิศ ส่วน กุศล ที่ได้ พิมพ์ จำหน่าย เทศนา พระ วิสุทธิ ประ
ศาสน์ นัยนี้ ไป ยังท่าน พระ นม ปริก ที่ ได้ ล่วง ลับ ไป แล้ว

พระรัฐประศาสน์ ปุริม ภาค

เทศนาพิเศษ

ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ในการ พระราชกุศลรัชมงคล ที่กรุงเก่า ร.ศ. ๑๒๖

นมัสการ ดูกุศล

คุณนุญเจ ทรมานัน

ดัพพา ตา ชิมหิ คัจฉนติ

เขวเมว มนุสเสตสุ

โถ เจ อธัมม จรติ

ดัพพิ วัฏฐุ ทุกขิ เตติ

คุณนุญเจ ทรมานัน

ชิมหิ คัจฉนติ ปุงกโว

เนตเต ชิมหิ กเต ตติ ฯ

โย โหติ :ธวัฐธัมมโต

ปเคว อิตรา ปชา

ราชา เจ โหตยธัมมโก ฯ

อุชฺฐิ คัจฉนติ ปุงกโว

พระ รัฐ ประคำณ นัย ปุริม ภาค

ดัพพา ตา อุกุ คัจฉนติ

เนคเต อุกุ คเต ดติ ฯ

เอวเมว มนุสเสตฺถ

โย โหติ เสฏฺฐธัมมโต

โส เจ ธัมม จรติ

ปเคว อิตรา ปชา

ดัพพะ รัฐธู สุกฺ เตติ

ราชา เจ โหติ ธัมมโกติ ฯ

บัดนี้ ^๕สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ^๕เสด็จดำรงสิริราช

มไหศวรรย์ ในกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ ปกครองสยามราช

อาณาจักร ยืนมาโดยสวัสดิ์ ^๕จำเดิมแต่จุลศักราช ๑๒๓๐ จนบัดนี้(จ ศ ๑๒๖๘) ย่างเข้า ๔๐ พรรษา ^๕เสมอด้วยรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ^๕ซึ่งเสด็จดำรงราชสมบัติ ในกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ในจุลศักราช ๘๓๒ ถึง ๘๗๑ ปี ^๕ที่เป็นขึ้นยิ่งในยุคนั้นจัดว่า เป็นมหามงคลสมัยสำคัญ ของแผ่นดิน ^๕แต่เป็นโอกาสที่จะทรงแสดงกตเวทิตะแด่พระเจ้าแผ่นดินในครั้งนั้น ^๕แต่บัดนี้ที่ได้ทรงกระทำคุณแก่พระราชอาณาจักรมา ^๕ทั้งจะได้ทรงแสดงพระปราณิถึงพระเจ้าแผ่นดินอันเกษ ^๕ซึ่งมานี้เหตุเกิดขึ้นเพราะต้องทรงราชภาระอันหนักเกินสามารถ ^๕จึงทรงพระปรารภการนำเพ็ญพระราชกุศลแด่

สมโภชโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการที่พระราชวังเก่า ณ กรุงศรีอยุธยา เชิญ

พระพุทธรูปมาต่างปางประจำรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทั้งหลาย

ซึ่งทรงดำรงราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยา แดกรุงธนบุรี รวม ๓๔ พระองค์

ชั้น ประดิษฐานบน พระแท่น เสด็จนคร ใน พระที่นั่ง ธรรมเพชญ์ ปราสาท ตาม
 เวลา ทรงบำเพ็ญ พระราช กุศล ถวาย ส้มแดง พระ รามาริบัติ ที่ ๒ เป็น
 พิเศษ เวลาหนึ่ง ถวาย ส้มแดง พระเจ้า แผ่นดิน นอก จาก นั้น อีก เวลาหนึ่ง
 ทรง บริจาคไทย ธรรม มี ภาค เท่า จำนวน แห่ง ปี่ ระฆาก ทุก พระ องค์ จำนวน
 พระสังฆ์วัน แรก ๔๐ รูป วันหลัง ๔๑๗ รูป มีมหรสพ ส้มโกษ ๓ เวลา
 ทั้ง วัน น ๑ ส้มแดง บรม พิตร พระราช ส้มการเจ้าทรงบำเพ็ญ พระราช กุศล
 ทักขิณานุประทาน ส่วน บุพเพเตต น ต้อง ด้วย แบบ อย่าง ของโบราณ
 บัณฑิต มี พจน ประพันธ์ ภาษิต แต่ง ธรรม เข้ม ดิบ มาว่า ยังกัญจามมณ
 กัตวา รัชชา ทานมัจฉริ์ บุพเพเตว อารพิก อถวา
 วัตถุเทวดา เตเจว ปุชิตา โหณติ ทายกา จ อนิปลตา ความว่า
 วิญญูชน ผู้รู้ จัก ถือเอา สวรรค์ ประโยชน์ ทำ เหตุ อย่างใด อย่าง หนึ่ง เป็น
 ชารมณ คือ ปรารภ บุพเพเตต ชน ผู้ต้อง ดับไป ก่อน แล้ว ก็ ดี ปรารภ
 วัตถุ เทวดา ผู้ถึง สถิต ใน นิवास สถาน ด้วย สำนารถ อภิบาล รักษา ก็ ดี เป็น
 เหตุ แล้ว พึง เป็น ผู้ ไม่ ตระหนี่ หวง แหน โภค สัมบัติ พึง บริจาคไทย ธรรม
 พัสตูปนทาน บุพเพเตต ชน หรือ วัตถุ เทวดา เหล่า นั้น เป็น อัน วิญญูชน
 ได้ บุษบา สักการ แล้ว ด้วย มา แต่ง อากาสรปรารภ ถึง ทั้ง ทายก ผู้
 บริจาค เล่า ก็ ย่อม ไม่ ไร้ ผล ที่ จะ พึง ได้ ทานมัย กุศล ย่อม ดำรง
 แก่ ผู้บำเพ็ญ นั้น เอง ๑ ทศวา จ ภุตวา จ มหานุภาว อนินทิตโต
 สักกมุเปติ ฐาน ครั้น บริโภค สัมบัติ แด บริจาค ทาน มี อานุภาพ ใหญ่ เช่น นั้น

แล้ว เมื่อ ยัง ทรง ชีพ อยู่ ก็ ไม่ เปน ผู้ ที่ ปราษณ ติ เคียน ครั้น ละ โลก แล้ว
ย่อม เข้า ถึง ทิพย สถาน ฯ การ นำ เฝ้า ญ ทักษิณานุ ประทาน ส่วน บุพพ เปต
พลี แด เทวดา พลี เปน ประเพณี ของ โบราณ มัณฑิต มี คาถา ภาษิต แด่ องค์
ประโยชน์ ไว้ ด้วย ประการ นั้น ฯ

บัด นี้ จะ รับ พระ ราช ทาน พรรณา อานุภาพ ภิ กลา แห่ง สยาม รัฏฐ มณฑล ใน
ยุค นั้น แด่ ครอง กรุง เทพ ทวาราวดี ศรี อโยธยา ยัง เปน พระ บรม ราช ธานี ที่ เสด็จ
อยู่ แห่ง ส้ม เติง พระ เจ้า แผ่นดิน โดย อานุภาพ แก่ สมัย เพื่อ จะได้ ทรง พระ
มัจจุ เวชณ โดย กระแส ความ แด ได้ ประสาท ดัง เวชณ ไป ตาม เหตุ อัน
เป น มา แด นั้น พระ สติ พระ ญาณ ก็ จะ เกิด ขึ้น เปน อุปการะ แก่ พระ คุณ
สมบัติ อัคร สัมมา ปณิธิ วุฒิ สิริ สวัสดิ ภิ ก็ จะ เกิด เปน ผล แด ส้ม เติง
บรม บพิตร พระ ราช สัมภาร เจ้า กับ รัฏฐ มณฑล ทั่ว จัง หวัด ฯ แม้ ส้ม เติง
พระ บรม ศาสตร์ ก็ได้ ครี ติ เทศนา พรรณา กลา เช่น นั้น ตาม เหตุ ที่ เกิด ขึ้น
อัน เปน ทาง จะ สำ เร็จ ประโยชน์ แก่ พุทธ เวไนย เช่น ครี ติ เฝ้า ประวั ภิ แห่ง
กุฎาวดี ราช ธานี ไว้ ใน มหา ปรี นิพพาน สุต ร แด่ องค์ ให้ เห็น ว่า กรุง กุฎาวดี นั้น
เดิม ก็ เปน พระ มหานคร อัน ไพศาล มั่น คง สัมบูรณ์ เปน ที่ เสด็จ อยู่ แห่ง
พระ เจ้า จักร พรดิ ราช แด อย่าง นั้น ยัง อาจ กลับ กลาย มา เปน กุฎินาร
นคร น้อย ใน บัด นั้น อัน พอก มด กษัตริย์ ปกครอง โดย คณะ เปน เมือง
ดอน แด อัคร ติ ความ เปด ยน แปร ไป ด้วย อำนาจ วัฒน ะ แด หาย ณะ ย่อม
มี ตาม สมัย ดำ ฐ ชน คำนึง ไป ตาม ก็ จะได้ ความ ดัง เวชณ อัน เปน มูล

แห่งอัปปมาท สัมเด็จพระโลกนาถทรง ประกอบพุทธ เวไนยใน ประโยชน์
นั้น ๆ ด้วย กถา เช่น นี้ มี อุทาหรณ์ ดัง ถวาย วิสัยนามา ฯ

ก่อน แต่ยุค แห่ง กรุง ศรี อโยธยานั้น สันนิษฐานว่า สยามประเทศนี้
ใน เวลาที่ พวกไทยได้ แผลง มาถึง แล้ว บางคราว มี อาณาเขตต์ ไม่ได้ รวม
อยู่ใน อำนาจ อัน เดียว กัน บ้าง เป็น จังหวัด ต่าง มี พระราชา ครอง ทำนอง
เดียวกับ ศักยชนบท ก่อน ครั้น พุทธ กาล พึ่ง สันนิษฐาน เห็น เช่น นคร สุโขทัย
ใน มณฑล เหนือ นคร อโยธยา ใน มณฑล กลาง นคร ศรี ธรรมราช
ใน มณฑล ใต้ หรือ ยัง จะ แยก จังหวัด ออกไป จาก น อื่น ก็ เป็น ได้ ข้อ
พึง สำนึก แม้ ด้วย ข้อ ความ ใน พระราช พงศ์าวดาร ตอน แผ่นดิน สัมเด็จพระ
บรมราชาธิราช ที่ ๑ ยัง ต้อง ปราบ หัวเมือง ฝ่าย เหนือ อยู่ อีก ๆ แต่ เมือง
หลวง ของ มณฑล เหนือ นี้ ก็ น่าจะ ย้าย ที่ ไป บ้าง มี อย่าง เช่น สุโขทัย
กับ เมือง ศรี สันดาลย์ อโยธยากับ ไร่ ฯ เหตุ ดังนี้ ใน ชั้น หลัง จึง ยัง
มี เมือง เป็น หลาย ตำบล อัน มี ทราบ แห่ง ถาวร วัตถุ ของ บุราณ หรือ ตำนาน
ปาก เหลือ อยู่ เป็น เครื่อง พิสูจน์ ว่า ได้ เคย เป็น เมือง สำคัญ มา แต่ ก่อน
นอกจาก นคร ที่ ระบุ ชื่อ ไว้ แล้ว คือ เมือง กำแพงเพชร เมือง พระพิศณุโลก
เมือง สุพรรณบุรี เมือง นครไชยศรี เมือง ราชบุรี เมือง เพชรบุรี
เป็น อาทิ ฯ บาง สมัย เมืองใด มี อำนาจ ก็ รวม เมือง อื่น เข้า ไว้ ใน
อาณา เขตต์ แต่ โดย เอกเทศ หรือ ทั้ง หมด ดัง ได้ เคย มี ปรากฏ มา
คราว หนึ่ง ว่า สัมเด็จพระร่วงเจ้า ผู้ ครอง กรุง สุโขทัย มี อำนาจ ใหญ่ แ่

อาณาจักร ได้ทั่ว แผ่นดิน ตายม เมื่อ จตุ ศักราช ราว ๖๓๘ ไปหา ๖๕๔ ปี
มี พระราชาด้วย ราชย์ ใน ฝ่าย เหนือ ลับ พระวงศ์ลง มา จนถึง รัช สมัย
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ จึง ได้ เข้ารวม อยู่ ใต้พระบารมี ฯ

บัด นี้ จะ รับ พระราชทาน พรรณาถึง ประพฤติ เหตุ อัน เปน ไป ใน ยุค แห่ง
กรุง เทพ ทวารวดี ศรี อโยธยา ราชธานี เปน ลำดับ ไป ฯ เมื่อ จตุ ศักราช
ได้ ๗๑๒ ปี สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ซึ่งมี พระฉายาภิไธย ว่า
พระเจ้า อู่ทอง เสด็จ เลื่อน จาก กรุง เทพ นคร พระราชธานี เดิม ซึ่ง
ตั้ง นิชฐาน ใน ชัน หล่ง ว่า ตั้ง อยู่ ใน แขวง เมือง สุพรรณบุรี เดียวนี้ มาตั้ง
นคร ศรี อโยธยา ซึ่ง เคย เปน เมือง หลวง มา เดิม ใน มณฑล กลาง เปน พระ
ราชธานี อีก ชื่อนาน นาม ว่า กรุง เทพ มหานคร บวร ทวารวดี ศรี
อโยธยา ฯ แต่ เหตุ ที่ กลับ ตั้ง นคร นี้ เปน กรุง อีก นั้น ใน คำานาน กล่าว ว่า
เพราะ ค้อง การ ที่ บริบูรณ์ แต่ เปน ชัยภูมิ อัน ดี บ้าง เพราะ หนี โรค มา บ้าง
จะ อย่างไร ก็ ตาม การ กลับ ตั้ง ที่ น เปน กรุง อีก ย่อม ได้ ผล อัน ดี
หลาย ประการ ฯ สถานที่ น เปน ท่าม กลาง ห่าง จาก พรมแดน เมือง
ใกล้ ชิด หาก จะมี ลี้ภัย มา คิด ก็ ไม่ จู้ ใจ มา ถึง ได้ ใน ทันที พอ มี
เวลา ที่ จะ เตรียม รับ ฯ แต่ คำ บัด ที่ ตั้ง พระนคร นี้ มี คำ นำ ด้อม อยู่
เกือบ รอบ ย่อม เปน ชัยภูมิ ดี ถือ เปน ที่ มั่น ไว้ บ้อง กัน ข้าง ลี้ก ได้
ภูมิภาค เปน ทั่ว ท่ง ที่ น้ำท่วม มี ดิน ดี ใน เวลา ที่ มี ไข้ น้ำ ลึก ย่อม

ทำนาได้ธัญญาหาร บริบูรณ์ เป็นที่ อยู่แห่ง พด เมือง ได้มาก หาก มี
 ดึกมา ก็รวบรวมเสบียง อาหาร ได้ โดย สดวก ฯ อยู่ใกล้ เทด ลง มา
 อากาศ ค่อยดี มี หนาว แดร้อน ไม่จัด ห่าง จากโรค อุบัติ ทั่ว อัน จะ เกิด
 ชนนี้ ทา ทางไป มา ก็ สดวก ราษฎร ได้ ประกอบ การ หา เติง ชีพ โดย ไม่
 อึดคึด ฯ ตั้ง อยู่ ใน จังหวัด กลาง จะ บังคับ ไป ถึง หัว เมือง ชน นั้น ฯ
 อัน ตั้ง อยู่ ต่าง ทิศ ก็ พอ ได้ ระยะ ฯ เพียง เท่านั้น ก็ พอ จะ ดั้น นิษฐาน
 ได้ ว่า ตั้ง พระ มหานคร ชน ใน ที่ นั้น เป็น อัน เหมาะ แก่ ดมัย ฯ ดมเดจ
 พระ เจ้า แผ่นดิน ที่ จัด เข้า ใน พระ ราช วงศ์ เชียง ราย ได้ ปกครอง แผ่นดิน
 โดย ดับ ถ้าย กัน มา บ้าง โดย ถัด ถิ่น บ้าง ๑๖ พระ องค์ จำ เดิม แต่
 จุล ศักราช ๗๑๒ ถึง ๘๓๘ ได้ ๑๒๖ ปี ฯ ดมเดจ พระ รามาริบัติ
 ที่ ๑ ๒๐ ปี เป็น ๒๐ ปี ทั้ง ใน กรุง เทพ นคร ฯ ดมเดจ พระ บรม
 ราชาริราช ที่ ๑ เชื้อ พระ วงศ์ ๒๓ ปี ฯ เจ้าทอง จันทร์ พระ ราช โอรส
 ๗ วัน ฯ ดมเดจ พระ รามะศวร พระ ราช โอรส ดมเดจ พระ รามาริบัติ
 ที่ ๑ รวม ทั้ง ๒ ครั้ง ๗ ปี ฯ พระ เจ้า ราม พระ ราช โอรส ๓๕ ปี ฯ
 ดมเดจ พระ อินทร ราช ที่ ๑ เชื้อ พระ วงศ์ ดมเดจ พระ บรม ราชาริราช
 ที่ ๑ ๓๘ ปี ฯ ดมเดจ พระ บรม ราชาริราช ที่ ๒ พระ ราช โอรส ๓๗
 ปี ฯ ดมเดจ พระ บรม ไตร โลก นารถ พระ ราช โอรส ๑๖ ปี ฯ ดมเดจ
 พระ อินทร ราช ที่ ๒ พระ ราช โอรส ๒๒ ปี ฯ ดมเดจ พระ รามาริบัติ ที่ ๒
 พระ ราช โอรส ๔๐ ปี ฯ ดมเดจ พระ บรม ราช มหา พุทธ รางกูร พระ ราช

โอรส ๕ ปี ๑ พระรัชฎาธิราชกุมาร พระราชโอรส ๕ เดือน ๑ สมเด็จพระ
 พระชัยราชาธิราช เชื้อพระวงศ์ สมเด็จพระรามธิบดีที่ ๒ ๑๔ ปี ๑ พระ
 ยอดฟ้าพระราชโอรส ๓ ปี ๑ แต่เป็น เวลาที่ราชสมบัติตกในอำนาจขุน
 วร วงศาธิราช กว่าจะคืนได้ ๕ เดือน ๑ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
 เชื้อพระวงศ์ สมเด็จพระชัยราชาธิราช ๒๗ ปี ๑ พระมหินทราธิราช
 พระราชโอรส ๒ ปี ๑ ถดปีทีเหลื่อมกันลง คงได้ ๒๐๗ ปี ๒
 ประพาศเหตุ ในรวงนี้ ที่กล่าวไว้ในพระราชพงษาวดาร แม้ใน
 รัชกาลต้น ๆ จะดังเขมไป ก็ยังพอเป็นทางสำเร็จดังนี้ฐาน
 ได้ โดยประการ ดังนี้ ๑

ความสืบราชสมบัติ ในเวลานั้น ถึงดังนี้ฐานได้ โดยเขยูนัยว่า
 มีราชประเพณีให้ตกอยู่แก่พระราชโอรส ก็มักมีเหตุเนื่อง ๆ มา ๑
 ด้วยแต่เดิมมีธรรมเนียมที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งพระราชโอรสให้
 ครองเมืองเป็นชั้นตามบรรดาศักดิ์ บางสมัย เมื่อพระราชบิดาสวรรคต
 แล้ว พระราชโอรสแย่งราชสมบัติถึงรบกันจนกลางพระนครก็มี ชน
 ฟังเห็นในครั้ง เจ้าชายพระยากับเจ้ายพระยา พระราชโอรส สมเด็จพระ
 พระอินทราชาที่ ๑ ค่อยุทธกันจนเสียพระชนม์ด้วยกันทั้งสองข้าง ๑
 ครั้นถึงรัชกาล สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงตั้งรัชทายาทให้ปรากฏ
 ด้วยยกพระราชอิสริยยศขึ้นเป็นพระมหาอุปราช ตั้งแต่นั้นมา ความ
 วิวาทด้วยเหตุเช่นนั้นก็สงบไป ๑ แต่บางสมัย พระชนกเสด็จสวรรคต

พระราชดำณัย ปุริมภาค

๘

แต่พระราชโอรสเสด็จเถลิงราชสมบัติแล้วยังทรงพระเยาว์ เช่นนั้นมักเป็นเหตุผัดแผ่นดินเสมอมา เช่นเมื่อครั้งเจ้าทองจันทร์ พระรัชฎาธิราชกุมาร แต่พระยอดฟ้า ฉนั้น ฯ

ในชั้นต้นแรกตั้งพระมหานคร กรุงศรีอยุธยาได้ทำลัทธิปราบหัวเมืองฝ่ายเหนือที่ยังไม่อ่อนน้อมไว้ในอำนาจ แม้อาณาเขตต์ออกไปได้ตลอดแผ่นดินสยาม ได้เคยกรีธาทัพไปปราบปรามต่างเมืองมีเขมรแต่เชียงใหม่เป็นต้น ได้มาไว้ในอำนาจเป็นคราวๆ ก็มี ฯ ดินแดนที่กรุงสยามเคยได้มาไว้ในรัชส์มาในเวลานั้น ในอุตรทิศจดถึงเมืองเชียงใหม่ ในบูรทิศตลอดถึงเมืองเขมร ในทักษิณทิศออกไปถึงเมืองมดากา เมืองชวา ในปัจฉิมทิศถึงเมืองตนาวงศ์ เมืองทวายเมืองเมะตะมะ เมืองเมะด้าตัง ฯ แต่เมืองเหล่านี้มิได้อยู่ในอำนาจขึ้นที่ในตำนานจึงได้กล่าวถึงกรุงสยามกรีธาพลไปตีเมืองเหล่านี้เนื่องๆ ได้ตีเมืองเขมรแต่เชียงใหม่ได้บ้างไม่ได้บ้าง เป็นหลายครั้ง ฯ แต่เหตุเป็นเครื่องทอนกำลังของกรุงสยาม คือจลาจลภายในได้เกิดขึ้นในคราวๆ เพราะเหตุขบถบ้าง ชิงราชสมบัติกันบ้าง ฯ

ในเวลาวางลึก เป็นโอกาสที่จะบำรุงพระพุทธศาสนาแด่พระมหานครในตำนานตอนนั้น กล่าวถึง การสถาปนาพระอารามเป็นพื้น ในส่วนบำรุงพระศาสนา ฯ พระอารามเหล่านี้ มักสร้างขึ้นในตำบลที่ประทับเดิม

บ้าง คือ วัด พุทฺธไสยวรรณ์ วัด พระ ศรี สรรเพชญ์ วัด วังไชย ในตำบลที่
 ปลง พระ ศพ บ้าง คือ วัด ป่าแก้ว วัดราชบูรณะ วัดพระราม วัด ศพ
 สวรรค์ ในตำบล นอกจาก นั้นก็มีบ้าง คือ วัดมหาธาตุ วัดจุฬามณี
 วัด มีมา เก่าแต่ ครั้ง เป็น เมือง หลวง เดิม ได้รับ ปฏิสังขรณ์ ใหม่ คือ วัด
 ภูเขาทอง วัดมเหยงคณ์ รวม พระ อาราม หลวงที่ ปรากฏ ชื่อ ใน ยุคนี้ เข้า
 กัน เป็น ๑๑ ตำบล (แต่ วัดจุฬามณี นั้น ในชั้น หลัง ตง ดันนิษฐาน ว่า
 สัมเด็จพระบรม ไตรโลก นารถ ทรง สร้าง ขึ้น ที่ เมือง พระ พิศณุโลก แด่ ทรง
 ผนวช ณ ที่ นั้น) ๑ การ สร้าง พระพุทธรูปปฏิมา มี ปรากฏ แต่ ใน แผ่นดิน
 สัมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ว่า ได้ ทรง หล่อ พระ ศรี สรรเพชญ์ มี พระ
 อิริยาบถ เสด็จ ยืน สูง ตลอด พระวรคัม ๘ วา ด้วยทอง สัมฤทธิ์ หุ้ม ทอง
 คำทั้ง พระ องค์ ๑ การ บำรุง พระนคร ก็ น่าจะ ได้ ทรง ตาม กาล แต่ ใน
 คำนาน ไม่ค่อย กล่าว ถึง ข้อ ซึ่ง แสดง ไว้ นั้นมี ใน แผ่นดิน สัมเด็จพระรามาธิ
 บดีที่ ๒ โดย มาก ชรอย จะ เป็น เวลา ห่าง จาก ลี้ก สงคราม ทั้ง ภายใน ก็
 รบคาบ แด่ สัมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ก็ เสด็จ อยู่ ใน ราช สัมบัทย์ ถึง ๔๐ ปี
 มี เวลา ที่ ทรง ได้ ยาว การ ที่ กล่าว ถึง นั้นคือ ได้ ขุด ดั้ม คลอง ลำโรง แด
 คลอง ทับนาง ทางไปปากน้ำเจ้าพระยา ของ เดิม ตน ให้ เรือใหญ่ เติร
 ได้สะดวก ได้ จัด ทำ ตำราบัญชี ที่เป็น แบบราช การ ในหัวเมือง แด่ ได้
 โปรด ให้ วิชา คำราพิชัย สงคราม ขึ้น เป็น ประถม ใน แผ่นดิน สัมเด็จพระ
 มหาจักรพรรดิ ได้ กล่าว ถึง การ ตก แต่ง พระ นคร ที่ ขำรุค ปรัก หัก พัง ให้
 มัน คง ดัง ก่อน ๗

ในยุค ต้น จำเดิมแต่ครั้ง พระ นคร มา กรุงศรีอยุธยา มีอำนาจ ห้าง
จาก ตั้กร มา ย้าย ช้า ได้ กรั ทา ทัพ ไป ตั้ เมือง นั้น ๆ ก็ หาย ครั้ง ถูก
การณ ิจดาจต ภาย ใน เกิด ขึ้น ทอน กำตัง เมือง ๆ เข้า ก็ เต็ม อำนาจ ดง โดย
ลำดับ ถ่วง มา ถึง แผ่นดิน ส้มเตจ พระ มหา จักรพรรดิ แด พระ มหินทราราช
ก็ ยุก ยาก จน ถึง เตี้ย แก่ บั จามิตร เพราะ เหตุ ทั้ง ภาย นอก ภาย ใน ประกอบ
กัน ๆ ด้วย ใน เวลา นั้น พม่า กัก เมือง ของ อุ มี อำนาจ ขึ้น ปราบ เมือง
รามัญ ไว้ ใน อาณาจักร ได้ แล้ว ย้าย เมือง หลวง มา ตั้ง ที่ เมือง หงสาวดี
ยก พยุห แล่นยา มา ย้าย พระ นคร ไว้ ไป ตั้ง แด่ ส้มเตจ พระ มหา จักรพรรดิ
แรก เตจ เถลิง ราไชศวรรย์ ๆ แต่ คราว นั้น ไม่ ทน ท่วง ที่ ด้วย จดาจต ข้าง
นี้ ลงบ เตี้ย ก่อน ๆ ครั้งที่ สอง มา ประชิด ขาน พระ นคร ฝ่าย นี้ เตี้ย พระ
สุริโยทัย พระ อรรค มเหสี ผู้ เข้า แก่ ส้มเตจ พระ เจ้า แผ่นดิน ซึ่ง เตี้ย ที่ แก่ ศัตรู
แด่ ข่า ลัก จับ พระ ราเมศวร แด พระ มหินทร ผู้ เปน พระ ราชโอรส ไป ได้ ส้มเตจ
พระ เจ้า แผ่นดิน ต้อง ครัด ให้ ไป วอน ขอ จึง ได้ คืน มา ข้อ นี้ เปน เหตุ ที่ พระ
เจ้า หงสาวดี แล่ อำนาจ มา ให้ เปน ที่ เกรง ขาม ๆ ลัก ครั้งที่ สาม พระ เจ้า
หงสาวดี พระ องค์ ใหม่ ยก มา ด้วย อ้าง สาเหตุ ว่า ไม่ได้ เสวต คชสาร ที่ ครัด ขอ
พระ มหา ธรรมราชา ผู้ ครอง เมือง พระ พิษณุโลก ต่อสู้ ไม่ได้ ก็ ออก ขอน น้อม
ฝ่าย ส้มเตจ พระ เจ้า แผ่นดิน ก็ ต้อง ยอม ตาม กัน ครั้ง นั้น พระ เจ้า หงสาวดี
ทรง พา เอา พระ ราเมศวร พระ เชษฐโอรส ไป ไว้ เปน จำนำ กับ ข้าราชการ ที่
เปน กำตัง ลำคัญ ใน ราชการ ๒ นาย แด่ เสวต คชสาร ๔ เชือก ๆ แด่ ข้อ

ที่ พระมหาธรรมราชายอม สวามิ ภักดี ในพระเจ้าหงสาวดีนั้น เป็นเหตุ
 บาดหมางสำคัญ ของ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน แต่ก็ไม่ว่างที่จะทำ อไรได้ จึง
 เป็นปัจจัยให้หา กำนั่งใน ทางผูก พันธ สนิท กับ พระเจ้า กรุง ศรี สัตตนาคน หุต
 โดย กุด สัมพันธ จน ถึง พระเจ้าแผ่นดิน เป็นใจให้ทัพ เมืองนั้น ยก มาตี เมือง
 พระพิษณุโลก ฝ่าย พระมหาธรรมราชา ก็หา กำนั่ง เมือง หงสาวดี มาช่วย
 ต่าง พวก ต่าง พา พลต่าง เมือง เข้ามาใน พระราช อาณา เขตต์ ดู เปนที่น่า
 สัมเพช ยิ่ง นัก ความแตก สัมภักดี ภายในนี้ แล ชักนำให้เกิดศึก หงสาว
 ดีครั้งที่ ๕ ที่ยกมาช่วย พระมหาธรรมราชา แต่เป็นเวลาที่ สมเด็จพระมหา
 จักรพรรดิ เสด็จ สวรรคต แล พระมหินทราธิราช พระราช โอรส เสด็จขึ้น
 เสด็จราชย์ พระเจ้าแผ่นดิน ไม่สามารถจะต้านทาน กำนั่งศึก กรุง ศรี
 อโยธยา ก็เสีย แก่พระเจ้าหงสาวดี ในครั้งนั้น เมื่อจุลศักราช ๙๓๘ ปี ๆ
 พระเจ้าหงสาวดี เก็บ รับ ทรัพย์ สัมบัติ แล ถวาท ดัชนี กรอบ กรว ไปไว้ เมือง
 หงสาวดี เปน อัน มาก เหลือ ใจ แต่ เป็ดอก พระนคร มอบให้ พระมหา
 ธรรมราชา กรอบ กรอง ส่วน พระเจ้าแผ่นดิน คือ พระมหินทราธิราช นั้น
 พระเจ้าหงสาวดี พา ไปด้วย แต่ สวรรคต เสีย ในกลาง มรรคา ฯ

อัน การ แยก สัมภักดี ส่วน เอกชน แม้จะชักนำให้เกิดผลที่ มุ่งหมาย
 แก่ฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่ง แต่เมื่อกล่าวถึง ชาติ ย่อมเป็นเหตุแห่ง ความพินาศ
 ของ ผู้ ทนบ เหนอง ถึงกัน ทั้ง นั้น เช่นโรค สำคัญ เกิดขึ้น แก่ สรีราพพ อัน
 หนึ่ง ก็ย่อม เป็น เหตุ พิบัติ แม้ แห่ง กาย กล่าว คือ ทั้ง อวัยวะ นั้น เอง ทั้ง

อวยวระอื่น ๆ ที่ว่ากัน ๆ อันจะคิดพึงผู้อื่นในเหตุเช่นนั้น ก็คงจะได้ผล
เหมือน แผ่นดิน ไทย ได้ย่อยยับ เพราะ พระเจ้า หงสาวดี ผู้ มา ช่วย พระ มหา
ธรรม ราชานัน ^๕ ควร แล้ว ที่ จะ ระวัง ถึง พระ พุทธ ภาสิต ของ สมเด็จพระ
สังฆราชเจ้า ที่ ประทาน ไว้ ใน ที่ ต่าง ๆ รวม มา แล้ง ว่า อัคราหิ อัครโน
นาโถ คน นั้น แด เปน ที่ พึ่ง ของ คน โกหิ นาโถ ปโรธียา ใคร อื่น เค้า
จะ มา เปน ที่ พึ่ง อัครนาหิ ดุทนฺเตน นาคิ ธมฺมิ ทูตธมฺมิ คน นั้น แด
ได้รับ ผัก ปรือ ดี แล้ว ย่อม จะ ได้ คน เปน ที่ พึ่ง ซึ่ง หา ได้ ยาก ๆ อัครนา
น ทเท ไป ได้ เปน ชาย ไม่ ควร ย่อม มอบ คน ให้ อัครนา น ปริจฺจเช
ไม่ ควร สละ คน เดียว ๆ อัครที่ปา วิหระ อัครธรรมา อธิษฏธรรมา
ท่าน ^๕ ทรงแด เปน ผู้ มี คน เปน ที่ เกาะ เปน ที่ พึ่ง อยู่ เกิด อย่าง มี คน อื่น เปน ที่
พึ่ง ๆ พระ พุทธ ภาสิต ^๕ เปน เครื่อง เคื่อนใจ อนุรูป แก่ เหตุ อัน เปน มา
แล้ว ใน หน หลัง ฯ

ดำเนิร ภาระ แล ความ สืบ อนุสนธิ ว่า ใน วาระ เปน ลำดับ มา สมเด็จพระ
เจ้า แผ่นดิน พระ ราช วงศ์ สุโขทัย ได้ ครอง แผ่นดิน ๔ พระ องค์ เริ่ม ใน
จุลศักราช ๘๓๘ ถึง ๘๖๔ ได้ ๔๗ ปี ๆ สมเด็จพระ มหา ธรรม ราช
๒๓ ปี ๆ สมเด็จพระ นเรศวร บรม นารถ บพิตร พระ ราช โอรส ๑๖ ปี ๆ
สมเด็จ พระ เอกาทศ รต บรม บพิตร พระ ราช อนุชา ๘ ปี ๆ พระ ศรี
เดวี ภาควัย พระ ราช โอรส ๑ ปี มี เศษ เดือน ๆ ทอน ลง คง ได้ ๔๗ ปี ฯ

ความ ดับ ราช ธรรม ใน ยุคนี้ เป็นไป โดย เรียบ ร้อย ๆ แต่ ใน แผ่นดิน
 ดมแดง พระ นเรศวร บรม นารถ บพิตร ทรง ตั้ง พระ เอกาทศรท พระ ราช อนุชา
 เป็น พระ มหาอุปราช ซึ่งได้ เสด็จ เถลิง ราช มไหศวรรย์ ใน ลำดับ มา แต่
 ไม่ปรากฏ ว่า พระ องค์ มี พระ ราชโอรส พระ ราช อนุชา ตั้ง อยู่ ใน ที่ เป็น
 รัช ทายาท ความ ดับ ราช ธรรม จึง เป็นไป โดย สงบ ปราศ จาก เหตุ การณ์ ๓
 ประพณี เหตุ ใน รวง นี มี แฉ่ง าร พระ ราช สงคราม เป็น พัน ใน ชั้น
 แรก ต้อง ทำ ลึก ด้วย กอง ทพ เขมร อัน ยก มา ย้าย พระ นคร บ้าง หัว เมือง
 ขึ้น บ้าง ถึง ๕ ครั้ง ๆ แต่ เมือง เขมร ที่ เคย ตก อยู่ ใน อำนาจ ยัง สามารถ
 เข้า มา กระทำ ถึง เช่น นั้น เท่านั้น ก็ พอ จะ ถิ่น นิษฐาน เห็น ว่า บ้าน เมือง ใน
 เวลานั้น ทรุก โทรม สิ้น กำลัง ลง ลึก เพียงไร ๆ ยัง ต้อง ปราบ ขบถ ภาย
 ใน อีก ก็มี ๆ ทั้ง ต้อง ทำ ลึก ด้วย ทพ หงสาวดี ที่ ยก มา ปราบ ปราบ เพื่อ
 มิ ให้ คืบ ความ เป็น เอกราชย์ ได้ อีก ก็ ๓ ครั้ง ๆ แต่ เป็น คราว ที่ ยัง จะ
 ไม่ สิ้น วาศนา เณอญ ข้าง กรุง หงสาวดี ผลิต แผ่นดิน ใหม่ อาณา จักร ไม่
 รวบ คาบ ถอน อำนาจ ลง ข้าง ฝ่าย นี ดมแดง พระ นเรศวร บรม นารถ บพิตร
 ทรง เข้มแข็ง ใน ทาง ทำ สงคราม ได้ เป็น กำลัง ปราบ ปราบ ศัตรู ให้ พ่าย แพ้
 แต่ พระ บารมี เมื่อ ลึก หงสาวดี คราว หนึ่ง ได้ ทรง ทำ ศษ ยุทธ กับ พระ มหา
 อุปราชา เมือง นั้น มี ชัย พระ มหาอุปราชา ถึง ชีพิตักษัย บน คอ ข้าง ใน
 ท่าม กลาง หมู เสนา ฝ่าย ข้าง ลึก เป็น อัจฉรย์ อย่าง ใหญ่ ใหญ่ คุ้ กรุง ศรี อยุธยา
 ให้ คืบ เป็น เอกราชย์ ขึ้น ได้ อีก ๑

ก่อนนั้นมา เมื่อรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นเวลาที่
สมเด็จพระเอกอภัยพิโรธ ท้าวไปปราบต่างเมืองตอบแทนพระองค์ได้
เสร็จยกทัพไปตีเมืองหงสาวดี แต่เมืองขึ้น แต่เป็นเวลาที่พระยา
ทองอุษณเมืองหงสาวดีได้แจ้งกับพระเจ้าหงสาวดีไปเมืองทอง แต่
เผาเมืองหงสาวดีเสียได้เมืองทวายศรีเมืองมฤทธิเมืองทวายฝ่าย
เมืองเชียงใหม่ก็มีความรักดีเป็นเมืองประเทศราช เมืองหงสาวดีก็ขึ้น
อำนาจแต่บัดนั้นมา ๑. อนึ่งได้เสร็จท้าวไปตีเมืองเขมร ๒ ครั้ง ใน
คราวหลังได้เมืองเขมรมาไว้ในรัชกาล ๑. พระองค์เป็นชคตยะคือ
ชายชาติทหารแท้ มีความองอาจไม่พริ้มพริ้งภายนอกอันจะพึงมีมา
จากศัตรู เชิดชูชาติสยามให้มีสง่าเป็นที่เคารพเกรงขามของต่างนคร
จนไม่มีศัตรูกล้ามาข่มขู่ได้อีกต่อไป ๑. จนที่สุริยรัชสมัยก็ยังเสร็จ
สวรรคตในกลางพรรษา เมื่อคราวเสร็จยกทัพไปเพื่อจะไปตีเมือง
อังวะ ซึ่งตั้งเป็นอิสระมา แต่เมื่อครั้งเมืองหงสาวดีเสื่อมอำนาจนั้น ๑

สมเด็จพระธรรมเทษณ์พุทธเจ้าได้ประสูติ ครีดี รุ่งแต่เด็ก ดับขันธปริ
นิพพานในวณสถาน สมแก่เป็นพระมหามุนี ฉันทิ สมเด็จพระนเรศวร
บรมนารถบพิตร ก็ฉันทิ ได้ประสูติในคราวที่บ้านเมืองมีทัพศึกพอ
เสร็จเถลิงราชมโหศวรรย์ ก็ได้ทำสงครามมีชัยชนะพระมหาอุปราชา
เมืองหงสาวดี ถึงคราวที่จะเสร็จสวรรคต ก็กำลังยังจะทำศึก สมแก่
เป็นชคตยะคือชายชาติทหาร เป็นการน่ายำเริญ ๑. พระองค์

ได้ กับ บ้าน เมือง ยัง ชาติ ให้ พัน จาก อำนาจ ของ ต่าง เมือง แด ทรง อิศรภาพ
 เป็น โดด แก่ ตน ควร ซึ่ง ความ ธรรม เดียว ใน พุทธ นิพนธ์ คาถาว่า หุตโตโก
 ปริธำชฌิโย น โส สัพพัคค ชายติ ยัคค โส ชายติ ธีโร ตัง กุถ
 สุข เมตติ ความ ว่า บุรุษ อาชา ใน ย่อม หา ได้ ยาก หา เกิด ณ ตระกูล
 ทั้ง ปวง ไม่ ท่าน ผู้ มี ปัญญา เป็น อาชา ใน ย่อม เกิด ณ ตระกูลใด
 ตระกูล นั้น ย่อม ได้ สุข ได้ ความ เจริญ ดังนี้ ฯ

ใน ตอน หลัง ครั้น รัช กาด สมเด็จ พระเอกาทศ รัตน บพิตร เป็น เวลา
 ที่ ลึก ดง บ บ้าน เมือง เป็น ปกติ ดง เป็น โอกาส ที่ ได้ ทรง บำรุง พระพุทธ
 ศาสนา แด พระ ราช อาณาจักร ที่ ร่วง โรย มา ฯ พระ องค์ ทรง สืบ ถิ่น ปนา
 วัด วรเชฐาราม แด ทรง สร้าง พระ พุทธ รูป ด้วย มหิทธิ ภาณัท เป็น หลาย
 พระ องค์ ฯ ทรง แต่ง ตั้ง พระ ราช กำหนด แด พิกัด ภาณัท อากร แด ทรง
 จัด ราช การ อย่าง อื่น ให้ เป็น ประโยชน์ แก่ แผ่นดิน เป็น หลาย ประการ ฯ
 เมือง ไกต้ เคียง ก็ มา ขอ สัมภักดิ์ มา น เป็น สัมพันธ ใน ตรี บ้าง เป็น ขั้ ขอบ
 ขันธ สืบ มา บ้าง ราช ฏร ค่อย มี ช่อง ประกอบ การ เติง ชีพ โดย ผาสุก ฯ แต่
 เป็น คราว ที่ จะ เกิด ยุค เชิญ แก่ พระ ราช วงศ์ น เฝื่อน มี เหตุ ที่ พระ มหา
 อูปราช ถูก รแวง ผิด ใน ราช การ แด ทำ ดาย พระ ชนม์ ของ พระ องค์ เอง เสีย
 เป็น เครือง น้า อนาถ ใจ ฯ พอ ด่วง รัช สมัย นั้น พระ ศรี เสด็จ ภาคย์ ครอง
 แผ่นดิน ได้ ปี เศษ ก็ เกิด เหตุ พระ พินิต ธรรม วัด ราชัง เป็น ขบถ เข้า ชิง ราช
 สัมบัค แด ผลัด พระ วงศ์ ใหม่ เมื่อ จุล ศักราช ๙๖๔ ปี ฯ

ความประมาท เดินเลื้อย อาจ ให้เกิดเหตุ ได้ถึง เช่นนี้ สิ้น ด้วย กระแส
พระพุทธรูป ภาณิดว่า อัมปมาโท อมคัม ปทัม ปมาโท มัจจุโน ปทัม
ความ ไม่เดินเลื้อย เปน ทางไม่ตาย ความเดินเลื้อย เปน ทาง แห่ง ความ ตาย ฯ
นาห์ ภิกขเว เอกธัมมํ สมนุสฺสํ สามี ตู กอน ภิกขุ ทง หตาย เรา ตถาคค
ยอม ไม่ แดเห็น ธรรมอื่น สัก อย่าง ซึ่ง เปน ไป เพื่อ อนัตตะพินาศ อัน ใหญ่
เหมือน ความเดินเลื้อยนี้ ตู กอน ภิกขุ ทง หตาย ความเดินเลื้อยยอม เปน ไป
เพื่อ อนัตตะ อัน ใหญ่ ฉนี้ ฯ

ดำเนิน ความ สืบ อนันตคติ ต่อ ไป ฯ ใน ลำดับ นั้น พระเจ้าแผ่นดิน พระ
ราชวงศ์ ทรง ธรรม ได้ ครอง แผ่นดิน ๓ พระองค์ เริ่ม แต้ จุศ คักราช ๙๖๔
ถึง ๙๙๒ ได้ ๒๙ ปี ฯ ส้มแดง พระบรม ไตรโลกนารถ พระเจ้า ทรง ธรรม
๒๖ ปี ฯ พระเชษฐาธิราช พระราช โอรส ๒ ปี ฯ พระอาทิตยวงศ์ พระ
ราช ภาดา ไม่ทัน ถึง ปี ฯ

ส้มแดง พระเจ้า ทรง ธรรม ซึ่งเป็น ต้น พระวงศ์ นั้น ทรง ได้ ราช สัมมัต
โดย อาการ ไม่ เปน ธรรม ก็ จำ จะ ทรง รวบรวม ถึง ความ ไม่ นิยม ของ ประชา
ชน แม้ ไม่มี ผู้ใด ผู้หนึ่ง มี กำลัง พอ จะ กำจัด ได้ ก็ ยัง จำ เปน แท้ ที่ จะ
ทำ ชน นิกร ให้ นิยม นับ ถือ ทัว ไป พระองค์ ทรง สันตติ มา ใน ทาง ข้าง วัด
จึง ทรง มุ่ง จะ หา พระเกียรติยศ แด แสงดง พระอภินิหาร ใน การ พระ คำสนา
ซึ่งเป็น ที่ นับ ถือ ของ ชน ทง หตาย ฯ เหตุ เหล่า นั้น ชัก นำ ให้ พระ องค์ ทรง

ขวน ขวาย บำรุง การ เล่าเรียน ฝ่าย พระ ศำสนา ได้ทรง รจนาเพิ่ม เต็ม
 มหา ชาติคำ หดวง ที่ ส้มเคจ พระ บรม ไตร โลก นารถที่ ๑ ได้ทรง รจนา
 ไว้เดิม แด่ทรง สร่าง พระ ไตรบีฏก ธรรม ใน ราช ลำนัก ก็โปรดให้
 พระ สังฆ เข้า มา บอก มา เรียน พระ ปริยัติ เสด็จ ออก ทรง สดับ เปน พระ
 ราช จริยา ฯ ชาว พระ พุทธ บาท ก็ มา ปราภฏ ขัน เฉพาะ ใน รัชกาล นี้ ซึ่ง
 เปน เจดีย์ สถาน สำคัญ ใน ทุก วัน นี้ ก็ ยัง เปน ที่ ประชุม มหาชน เอิก เกริก
 ตาม เทศ กาด สำเรจ ด้วย พระ อภินิหาร ที่ ได้ ทรง อบ รรม มา ส้ม แก่ พระ
 ราช ธิมูติ ฯ ใน ฝ่าย ยุทธ ถึง จะ อย่าง ไ้ ก็ ไม่ใช่ เวลา จะ แด่ง
 พระ ปาฏิหาร เพราะ การ ได้ ราช สัมบัต ก็ โดย ง่าย ดาย ภายหลัง แต่ นั้น
 ดึก สำคัญ ก็ ไม่มี เมื่อ คราว ยี่สิบ ดุ๊ก ขัน แต่ เพียง พระ สังฆ ก็ พา เสด็จ
 หัน รอด อันตราย ได้ ต่อ ไป ปราบ เลี้ย ก็ ดัง บ ภาย นอก ก็ มี แต่ พม่า
 ยก มา รบ ต่ เมือง ศนาวศรี ไป ได้ แด่ว ก็ แด่ว กัน ฯ ความ สัม ราช สัมบัต ใน
 พระ ราช วงศ์ นี้ ย่อม ไม่ ถาวร วัฒนา เพราะ ใน รัชกาล ถัด ลง มา พระ เจ้า
 แผ่นดิน เกิด รวง กัน ขัน กับ เจ้า พระยา กลา โหม สุริย วงศ์ ผู้ มี อำนาจ ใน
 ราช การ มา แต่ ครั้ง แผ่น ดิน ส้มเคจ พระ เจ้า ทรง ธรรม พระ เจ้า แผ่นดิน ทรง
 ขวน ขวาย จะ ตัด อำนาจ เจ้า พระยา กลา โหม ผู้ พาก เพียร จะ ทอน อำนาจ
 พระ เจ้า แผ่นดิน ขัน เปน สาเหตุ ดุ๊ก ตาม ขัน จน ถึง เจ้า พระยา กลา โหม ยก
 กำลัง เข้า จับ พระ เจ้า แผ่นดิน ถ้าง เดียว แด่ว ถึง พวก ขุน นาง จะ ปลด ใจ ให้
 ครอบ ราช สัมบัต ก็ แด่ง ทำ ขัด เลี้ย แด่ว แด่ ยก พระ อาทิตย วงศ์ พระ ราช

อนุชา พระองค์น้อย อันยังทรงพระเยาว์ชนเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ยังไม่
ทันถึงปี ทั้งมีเจ้าพระยา กตาโหม เป็นประธาน ในราชการแผ่นดินอยู่
เช่นนั้น ก็ยังไม่พ้นถูกติโทษของพวกขุนนางทั้งหลายพากันกล่าวหาว่า
ยังพระเยาว์มิว ขวนขวายแต่ในการเล่น ไม่รู้จักจะนำพาราชการบ้าน
เมือง จึงอัญเชิญเจ้าพระยา กตาโหม ขึ้นครองแผ่นดินอีกเด้า ในครั้ง
เจ้าพระยา กตาโหม ยอมรับอาราธนา ได้เสด็จขึ้นเถลิงราชสมบัติ
พระวงศ์ใหม่ ๆ เจ้าพระยา กตาโหม แดรงทำชาติเสียในครั้งต้น พึงยอม
รับในครั้ง ท่วงทีก็เพื่อจะเปิดองครหาว่าถูกชนเพื่อจะชิงราชสมบัติ
ให้เข้าใจชัดลงไปว่า จำทำดังนี้ เพราะภัยเกิดขึ้นทุกคาม ฯ

ประมวญ กระแด้ ความเรื่องนั้นมา สมนันทาหาร พึงสันนิษฐานเห็นโดย
พระพุทธรูปว่า โย ทณฺฑเทน อทณฺฑเทสุ อปฺปทญฺเฐสุ ทุสฺสติ
ทณฺฑนฺมณฺเญนฺครํ ฐานํ ชีปฺปเมว นิคฺฉินฺติ บุทฺถกฺโข ประทุษร้ายด้วย
ท่อนไม้ ในบุทฺถกฺโข ไม่ประทุษร้ายแล้ว หากท่อนไม้มิได้ บุทฺถกฺโข นั้น
ย่อมถึงฐานแห่งทุกข์สืบประการแต่อย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งรวมความ
ขึ้นแห่งหมู่ญาติไว้ด้วยประการหนึ่ง ฯ

ในลำดับนั้น สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน พระราชวงศ์ปราสาททอง ได้
ครองแผ่นดินมา ๔ พระองค์ เริ่มในจุลศักราช ๙๙๒ ถึง ๑๐๔๔
ได้ ๕๓ ปี ฯ สมเด็จพระรามาธิบดี พระเจ้าปราสาททอง ๒๖ ปี ฯ
เจ้าฟ้าชายพระราชโอรส ๑ ปี พระศรีสุธรรมราชา พระราชภาดา

ของ สมเด็จพระเจ้า ปราสาททอง ๒ เดือนเศษ ๆ สมเด็จพระนารายณ์
บรม บพิตร พระราชโอรส ของ สมเด็จพระเจ้า ปราสาททอง ๒๗ ปี ๓

ในเวลานี้ ตอนแรก ครั้นรัชกาล สมเด็จพระเจ้า ปราสาททอง ยังเป็น
คราวแผ่นดินสงบราบคาบ นอกจาก พระอาทิตย์วงศ์ พระเจ้าแผ่นดิน นอก
อำนาจ เมื่อทรงพระเจริญขึ้นแล้ว ถูกขึ้นเพื่อจะชิงราชสมบัติคืน
สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน มีเวลาที่ ได้สะดวก ได้ทรงทำนุบำรุงพระราชวัง
สร้าง พระที่นั่ง แดเคหาสน์ขึ้นแทนของเดิมที่ไฟไหม้ ทรงตั้งพระราช
นิเวศขึ้นในตำบลเป็นที่เสด็จประพาส คือ ที่พระนครหลวงตำบล ๑
ที่ธารเกษมบริเวณพระพุทธรูปตำบล ๑ ที่บางปิ่นตำบล ๑ ทรงสร้าง
วัดไชยวัฒนาราม ๑ วัดชุมพลนิกายาราม ๑ ๆ พอสุดรัชสมัย ก็ถึง
เวลาพระราชวงศ์ไม่ปรองดองกัน แย่งกันครองราชสมบัติ เป็นเหตุ
ผลิตแผ่นดินใหม่ ในปีเศษ ๆ ถึง ๓ คราว เจ้านายข้าราชการ
ตลอดถึงราษฎรชาวกรุงบ้านนอก ร่ำร่ำย กว่าจะยุติลงได้ก็ต่อเมื่อ
สมเด็จพระนารายณ์บรม บพิตร เสด็จผ่านพิภพ ในตอนหลังนี้ มีเวลา
ทำศึกแต่คราวสงบดับกันไป ๆ ก่อนแต่รัชสมัยนี้ เมืองอังวะมี
อำนาจขึ้น ได้เมืองเชียงใหม่ แดหัวเมืองชายทะเลฝ่ายบูรทิศแห่งอำเภอ
มังกัตที่เคยเป็นของพม่าคืนไป ๆ ครั้นพม่าได้ใจยกทัพเข้ามารบ
กวนในพระราชอาณาเขตต์ แต่กองทัพในกรุงได้ตีแตกพ่าย ภายหลัง
ทรงแต่งทัพให้ยกไปตีเมืองอังวะถึงเข้าล้อมเมืองไว้จนจะได้อยู่ด้วย

แต่ชีวิตด้วย เติบียง อาหาร แด จวน ฤกษ์ เหน จะทำการไม่ คดอด ก็เลิกทัพ
กลับหลัง คงได้แต่เมืองชายฝั่งทะเลขาว มังกลัดคืนมา ฯ ฝ่ายเมือง
เชียงใหม่ เปนเมืองน่าลึก คัง อยู่ในรวงด้อมกับพม่า ต้องคอยเข้าหา
ฝ่ายนี้กำลัง ทำดังนี้ ก็ไม่เป็นที่ชอบของเมือง ซึ่งเป็นที่พำนัก ชื่อน
ชก นำฝ่ายกรงให้ยกทัพขึ้น ไปตีเปนหลายครั้ง ภายหลังก็ได้เมือง
เชียงใหม่คืนมา ฯ ในตอนนั้นการค้าขายกับเมืองต่างประเทศ ค่อยเจริญดี
มีพานิชจีนญวนยี่ปุ่นแขกฝรั่ง เข้ามาตั้งค้าขายในกรุงบ้าง แต่งเรือ
ลำเภาเรือกำปั่นขึ้นทุกคืนค้าเข้าออกบ้าง สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินโปรด
ในทางบำรุงพานิชกรรม แลส่งพระราชอภัยยศให้ แด ทรวง
อุปถัมภ์ แก่พ่อค้าต่างประเทศ ได้มีพระราชไมตรีกับกรุงฝรั่งเศส กรุง
โปรตุเกส กรุงสเปน กรุงเปอเซีย แลอื่น ๆ ปรากฏเป็นครั้งแรกใน
พระราชพงศาวดาร ฯ พระองค์พระราชทานความเป็นไต่ตมในที่ จะปฏิบัติ
พระศาสนา จึงได้มีคณาจารย์เข้ามาตั้งสอนดัดนิสัยนี้ ๆ แก่ชาวต่าง
ประเทศตามที่เคยนับถือมา ฯ พระองค์โปรดภณที่เปนฝีมือ แด
ของก่อสร้างตามแบบอย่างของฝรั่ง จึงได้ทรงชุบเลี้ยง กองสังฆพัตร
กองชาติกรีก แต่ได้รับความอบรมมาในประเทศอังกฤษ เปนผู้เข้าใจ
ในการก่อสร้าง แด ในทางอื่น ๆ เปนข้าราชการ พระราชทานฐานันดร
เปนหลวงวิชาเขนทร์ แด เดือน ขึ้น เปนพระเปน พระยา โดยลำดับ พระยา

วิชาเยนทร์ ได้รับ ราช การ เปน นาย งาม สร้าง พระราชวัง ณ เมือง ดพบุรี ตาม
 แบบฝรั่ง เข้าใจ วางแผน แด ประดิษฐาน การ ให้เปน สถานที่ งาม น่า สนุก สบาย
 เปน ที่ ถูก พระ ราช อภัย คัย ได้ เสด็จ ขึ้น ไป ประทับ อยู่ ครัง ละ นาน ๆ แด
 สร้าง บ่อ ที่ เมือง ธนบุรี ทั้งฝั่ง ฟาก ตะวันออก แด ตะวันตก ที่ เมือง มฤทธี
 แด เมือง พระพิษณุโลก ตามแบบ ฝรั่ง เหมือน กัน ๆ ที่ บ่อ เมือง ธนบุรี
 แด เมือง มฤทธี นั้น มี ทหาร ฝรั่ง เคษ อยู่ ประจำ ๆ ทหาร พวกนี้ พระเจ้า
 กรุง ฝรั่ง เคษ ส่ง มา ไว้ เปน กำบัง สำหรับ สมเด็จพระ เจ้า แผ่นดิน เพื่อ บัง
 กัน ศัตรู ต่าง ประเทศ อัน จะ ยก มา ทาง ทล ๕ ก่อน แต่ นี้ ก็ได้ เคย มี
 ทหาร อาสา ที่ เปน ชาว ต่าง ประเทศ มา แล้ว เช่น อาสา ยี่ปุ่น แด อาสา จาม ๆ
 ความ สามารถ รอบ คอบรับ ราชการ ดำรง ได้ ดัง พระ ราช ประสงค์ ของ พระยา
 วิชาเยนทร์ เปน เหตุ สมเด็จพระ เจ้า แผ่นดิน โปรด ปราน แด ทรง เชื้อ ถิ่น มาก
 ๕ จน ทุก ที่ จน ทรง เลื่อน ขึ้น เปน เจ้า พระยา ว่าที่ โกลาธิบดี แล้ว ว่าที่ สมุห
 นายก เปน ที่ สูง ๆ อีก ฝ่าย หนึ่ง สมเด็จพระ เจ้า แผ่นดิน ทรง ชูบ เติง พระ
 เพท ราชฯ ซึ่ง ว่า เปน บุตร พระ นม ให้ มี อำนาจ ใน ราช การ โปรด ปราน
 ทัด กัน ได้ กับ เจ้า พระยา วิชาเยนทร์ ๆ แด เจ้า พระยา วิชาเยนทร์ นั้น ครั้ ทตามัน
 ใน ศาสตร์ ศาสนา ครั้ ตัง ฝ่าย คาโรตินิกาย มี ขวณ ขวาย จะ ชัก สมเด็จพระ เจ้า
 แผ่นดิน ให้ เข้ารีต ของ ตน จน ถึง ได้ ทูล แนะ พระเจ้า หลุยส์ ที่ ๑๔ พระเจ้า
 กรุง ฝรั่ง เคษ ให้ เปน พระ ราช ธุระ พระเจ้า หลุยส์ ทรง เหน อำนาจ ประโยชน์
 ใน เรื่องนี้ ทั้ง ฝ่าย พระ ศาสตร์ แด อาณาจักร จึง ทรง แต่ง อรรค ราช ทุก

มาสู่ราชสำนัก แห่ง กรุง ดยาม แสดง ความ^๕ ขอเพอ^๕ ถิ่นถนัด^๕ นม ฝ่าย ส้มเคจ
พระเจ้าแผ่นดิน ก็ ได้ทรง แต่ง ขรรคราช ทูตไป^๕ สู่ ราช สำนัก กรุง ฝรังเศส บ้าง
ถึง จะ ไม่ ประโยชน์ ใน ทาง คำสอน พระ เกียรติยศ ก็ ปรากฏ ใน นานา ประ
เทศ จน ทุก วัน^๕ นี ๕ ความ นับ ถือ^๕ ชาติ แด คำสอน^๕ นี เป็น เหตุ ที่ ข้าราชการ
การ ชาว ดยาม มี พระ เพท ราชธา แด หดวง สรรค์กดี เป็น ห่วง หน้า เกดียด ชัง เจ้า
พระยาวิชาเยนทร์^๕ ชัง นักร แด เป็น เหตุ ที่ พระ เพท ราชธา หา พรหม พวก ได้ง่าย
จน กลาย เป็น เหตุ ใหญ่ ๕ ถึง คราว สดุดี^๕ รัช สมัย ส้มเคจ พระ เจ้าแผ่นดิน
ทรง พระ ประชวร หนัก อยู่ ที่ พระ ราช วัง เมือง ดพบุรี พระ เพท ราชธา กำดั่ง
มี อำนาจ ก็ ได้ เป็น ประธาน ใน ราช การ ณ ที่^๕ นั้น เมื่อ เหน พระ อาการ
จะไม่ หาย แน่ แล้ว ก็ คิด กับ หดวง สรรค์กดี ถ้า จิต เจ้า พระยา วิชาเยนทร์
เดี่ย แด ถ่อม บ่อม เมือง ธนบุรี ไว้ มิ ให้ ทหาร ฝรังเศส มา ช่วย ได้ พอ
ชาว สวรรคต ปรากฏ ก็ พอ พระ เพท ราชธา รวบ อำนาจ แผ่นดิน ไว้ ได้ แล้ว
ก็ ได้ เด็ด^๕ จัน ด้วย ราชย์ เป็น ลำ ดับ มา ๗

เรื่อง ตอน^๕ นี สารถ ให้ เหน กระแฉ ความ แห่ง พระ พุทธ ภาษิต ซึ่ง ประมวญ
มาแสดง ว่า วไล อิศักรีย โดเก อำนาจ ย่อม เป็น ใหญ่ ใน โดเก เมื่อ
มี อำนาจ อิศักรีย ศักดิ์ มี มา ตาม กัน จักร รัตน ของ พระ เจ้าจักรพรรดิ อัน
นำ เด็ด^๕ จปราบ ทัว ปรฐพี มณฑล แดง โดย ธรรมาธิษฐาน ก็ คือ อำนาจ
นั้น เอง ๕ ดิริโกทาน มาดโย ศรี คือ มิ่งขวัญ ย่อม เป็น ที่ มานอน แห่ง
โลก สมนัก มี ศรี อยู่ โลก สมนัก ก็ หลั่ง ไหล มา มุด อยู่ ๕ อิจ์ฉา นร

ปริกัสดัตติ ความ ยาก ได้ ย่อม ชัก ไป ซึ่ง นรชน เมื่อมี ทาง ก็ ให้
 ขวนขวาย เพื่อ จะ ได้ อำนาจ แล โภค สัมปत्ติ นั้น ๑ อัจฉา โดกัสมิ ทุชชหา
 ความ ยาก ได้ ย่อม ละได้ เปน อัน ยาก ใน โลก ๑ อัจฉา พัทธา ปุณ
 ด้ตตะ ปาเสณ สักกุนี ยถา สักกั เปน อัน มาก อัน ความ ยาก ได้
 ผูก ไว้ เหมือน นาง นก คติ บ่วง ฉนั้น ๑ บัพพัตตัสส สัณณัตตัสส ชาตุมภัสส
 เกวโด ทิวา วา นาด เมกัสส อิติ วิทธา สัมม จเร หาก จะมี ภูเขา ของ
 แท่ง นั้น สอง เท่า นั้น คง ยัง ไม่ พอ แก่ คน เดียว มัณทิทวูเช่น นั้น แล้ว
 ควร ประพฤติ แต่ พอ สัม ฉนั้น ๑

ใน ลำดับ นั้น สัมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน พระราช วงศ์ บ้าน พยุ หดวง ได้
 ดำรง ราช สัมปत्ติ ใน กรุง ศรี อโยธยา ๖ พระ องค์ เริ่ม ใน จุติ ศักราช ๓๐๔๔
 ถึง ๓๑๒๘ ได้ ๘๕ ปี ๑ สัมเด็จพระราชาธิเบศ เพทราชา ๑๖ ปี ๑
 สัมเด็จพระสุริเยนทราธิบดี ศรี ศรีศักดิ์ พระราช มุตร ๑๐ ปี ๑ สัมเด็จพระ
 พระภูมินทร ราช ๒๗ ปี ๑ สัมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ ๒๖ ปี ๑
 สัมเด็จพระอุทุมพร ราช ไม่ถึง ปี ๑ พระเอกทัศ ราช ๘ ปี เศษ ๑
 ทอน ลง คง ได้ ๘๕ ปี ๒

พระราช วงศ์ นั้น ยก เด็ด แต่ พระ องค์ ตน คน เปน อัน มาก เข้าใจ ว่า
 สืบ ลาย มา จาก พระราช วงศ์ ปราสาท ทอง อ้าง เหตุ ว่า เมื่อ ครั้ง สัมเด็จพระ
 พระนารายณ์ บรม บพิตร เสด็จ ยกทัพ หดวง หนุน ขึ้น ไป ตี เมือง เชียงใหม่
 ทรง ได้ สัตว์ ชาว เมือง นั้น นาง ห้าง ไว้ ทำ ราช การ ไม่ ชำ นึก ก็ พระ ราช ทาน

แก่ พระเพทราชา มีกรรมมา คดอต เป็นบุตร คือ สมเด็จพระศรีสุริเยน
ทราธิบดี ๑ แต่ในครั้งนั้น สมเด็จพระนารายณ์บรมบพิตร พระราช
ทานฐานันดร ในตำแหน่งข้าราชการ ทรงตั้งเป็นหลวงสรศักดิ์ ในกรม
พระคชบาล ไม่ได้ทรงยกย่อง ในฐานเป็นเชื้อสายในราชตระกูล ๑

จักรับพระราชทานพระรณประพฤติ เหตุนี้ในรวงนี้ เบื้องหน้ารัชกาล
พระเอกทัศราชา ตอนหนึ่งก่อน ๑ แรกผลิตพระวงศ์ใหม่ สมเด็จพระเจ้า
แผ่นดิน ทรงขับไล่พวกบาดหลวง ล่อน ศาสนาแล กองทหารชาติฝรั่งเศษ เลี้ย
ล้น จากพระราชอาณาเขตต์ ๑ ครั้งนั้น แผ่นดินยังไม่ราบคาบ บาง
หัวเมือง กระด้าง กระเดื่อง ตั้งขัดขวาง ต้องแต่งกองทัพไปปราบปราม
แต่เกิด ขบถถูกลาม เข้ามาถึงฐานพระนครได้ก็มี ๑ ต่อนี้ มา ก็ยังไม่
ราบคาบทีเดียวนัก เกิดรบกัน ในพระนครบ้าง มีขบถบ้าง เป็นพัก
เป็นคราว บางรัชกาลก็ เป็นปกติอยู่ยาว ที่ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน
มีเวลาดำรงราชสมบัติ ได้บ้าง ๑ ความสืบราชสมบัติในรวงนี้ แม้
สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน จะไม่ปลงพระไทยก็ เป็นไปโดยระเบียบ จนถึง
รัชกาล สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก มา ๑ ครั้งนั้น สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน
ทรงเลือกตั้ง พระราชโอรส เป็นรัชทายาท ตามพอพระราชฤทัย เป็นเหตุ
กีดขวาง กันขึ้น กับผู้ใหญ่ จนเกิดรบกัน ในพระนครก็มี พระเจ้า
แผ่นดิน ทรงรำคาญ ยอม ออกเสีย จากราชสมบัติเอง ก็มี ๑ สมเด็จพระ

เจ้าแผ่นดิน ใน พระราชวงศ์นี้ มักทรง รวง ไม่ไว้พระราช ฤทัย แม้ใน
 พระราชโอรส ของ พระองค์เอง บาง พระองค์ ทรง คร่ำครวญ ถึง พระราช อาชญา
 พระราชโอรส แม้ได้ ดำรง พระราช อิศริย ยศ เป็น กรม พระราช วัง บวร
 ถึง กับ สิ้น พระชนม์ เพราะเหตุ นั้น บ้าง ก็มี ข้อนี้เป็น พันธุ กรรมได้ อย่าง กัน
 มา ฯ บาง พระองค์ ไปรด ทรง ปาณาติบาต พวก ราษฎร ครหา แด่ คุณ หิน
 แต่ ข้อนี้เป็น เหตุ ให้ ส้มแดง พระเจ้าแผ่นดิน ได้ทรง ตรวจ บ้าน เมือง ใน ทาง
 เด็ดขาด แด่ ทรง ทำนุบำรุง ทาง ไป ทาง มา ให้ สดวก ชื่น เช่น คดอง เตรี็ด
 ดัด บางบัวทอง แขวง นนทบุรี แด่ คดอง มหา ไชย ทาง ไป เมือง สมุทร
 ลาศกร ก็ ได้ ขุด ใน ครั้ง นั้น ฯ พระราชกิจ ที่ ควร ยก ขึ้น พรรณา ใน
 เวदान์ ก็มี แต่ใน ฝ่าย พระ ศำสนา เมื่อ แผ่นดิน ส้มแดง พระบรม
 ราชาธิราช ที่ ๓ พระเจ้ากรุง ดังกา ทรง แต่ง ราชทูต มา ขอ พระสังฆ์ ออกไป
 ดง ณ ที่นั้น เพราะเหตุ พระสังฆ์ ใน เกาะ อินทรชาน ลำบ สุธัญ เลี้ย เพราะ
 ต้อง พวก มิจฉาทิฐิ ประทุษร้าย ใน คราว ที่ พวก ทมิฬ แด่ พวก ไปตุเกศ เข้า
 ไป ย้าย ส้มแดง พระเจ้าแผ่นดิน ทรง ส่ง พระสังฆ์ มี พระอุบาฬี เถาะ เป็น
 ประธาน ไป ประดิษฐาน ศำสน์ วงศ์ใน ดังกาทวิป มี เชื้อ ด้าย สืบ เนื่อง มา
 จน ทุก วัน น พระสังฆ์ นิภาย น มีนาม ว่า อุบาฬี วงศ์ บ้าง สยาม นิภาย
 บ้าง ฯ นอกจาก นั้น ก็ เป็น แด่ ได้ ทรง สร้าง แด่ ปฏิสังขรณ์ พระอาราม
 แด่ บูรณะ ตก แต่ง พระราช วัง แด่ พระนคร ตาม ธรรมเนียม ที่ได้ เคย เป็น
 มา ฯ วัดหลวง ที่ เกิด ขึ้น ใหม่ ใน ยุค นี้ มี แด่ วัดบรม พุทธาวาส กับ วัด

สหชาติ แขวง เมือง พิษณุตร นอกจาก นั้น เปน วัด เดิม ได้รับ ปฏิสังขรณ์ ขึ้น
ใหม่ คือ วัดพระยาแมน วัดมเหยงคณ์ วัดป่าโมกข์ วัดกุฎีดาว วัด
หันตรา วัดนางคำ วัดตมุด วัดครุฑา เข้ากัน เปน ๑๐ พระอาราม ฯ
ใน ฝ่าย ยุทธ สงคราม ยัง ไม่มี ลึก ใหญ่ เปน แต่ ได้ แต่ง ท้าไป เมือง ศรี
สัตตนาคนหุต บ้าง เมือง เขมร บ้าง ในคราว ที่ เมือง เหล่า นั้น เกิด วิวาท กัน ขึ้น
แต่ ฝ่าย ไค ฝ่าย หนึ่ง มา ขอ อุปถัมภ์ แต่ เมือง ที่ ขาด สำนึก จำ ต้อง ยอม
อยู่เอง เปน ธรรมดา หา พัก ต้อง รบ ไม่ ก็ ได้ อำนวย ฝ่าย ประเทศ พม่า ที่มี
กำลัง ก็ ยังมี พระราชไมตรี สนิท กัน อยู่ ฯ ความ ไม่ ต้องสู้รบ กับ ลึก ใหญ่
แม้ เปน ความ เกษม ใน เมือง ตน ก็ จริง แต่ ทำ ให้ ยิ่ง อ่อน แฉด ใน สงคราม
เมื่อ ยาม วิกฤต มี มา ถึง ก็ หมด ทาง ที่ จะ พึ่ง แก้ว ไช เข้า ใน พระพุทธ ภาณิต
ว่า ยथा บุญญกัชโย โหติ สัพพะเมต วิณัสสติ สัน บุญ เมื่อ ไค
ล้มบด นั้น ๆ ย่อม พิณา คไป หมด เมื่อ นั้น ณิน ฯ

อัน นคร ทงหลาย ที่ ทรง อิศร ภาพ ใน ครอง นั้น จะ คง มั่น ยง ยืน อยู่ ได้
ก็ เพราะ มี กำลัง ทด กัน กับ เมือง ไกล แต่ ผู้ ครอง แขง แกรง สามารถ รักษา
ภายใน ให้ รียบ คาม ถ้า ฝ่าย หนึ่ง มี ยาน ภา พึง กว่า ก็ มัก จะ หา โอกาส
ประทุษร้าย อีก ฝ่าย หนึ่ง ให้ ย่อย ยับ เพื่อ มิ ให้ กลับ คง ตัว อีก ได้ เหมือน
ตราฐ สำหรับ ใช้ ชั่ง ของ ต้อง มี น้ำหนัก ทาน กัน จึง จะ สำ เร็จ กิจ ฯ
บัณฑิต พึง เห็น อุทาหรณ์ ใน หน หลั ซึ่ง มี เปน ครอง เปน คราว มา ฯ เมื่อ ถึง
รัช สมัย พระเอก ทศ ราชา ก็ เปน เวลา มี วิกฤต มา ถึง เข้า ล้ม เคา พระเจ้า

แผ่นดิน ทรง อ่อน แอใน พระราช ธุระ ฝ่าย กรุง พม่า มี อำนาจ ก้าว คุจ ทรราช
 อันหนัก อยู่ข้างหนึ่ง จึง ทาน กันไม่ไหว ฯ ครั้งนั้น พม่าได้ โอกาส
 จึง หา เหตุ พาด วิวาท ขาด ไม่ตรี กับ กรุง สยาม ยก พยุห แล่นยา มา ทำ
 สงคราม พาก เพียร ตี พระ นคร อยู่ถึง สอง ครั้ง แต่ ฝ่ายนี้ อ่อน กำลัง ทั้ง
 ขาด ความ สำมารถ จึง ไม่ สามารถ ใน ที่ จะ ต้าน ทาน ก็ ปราศัย ทุก คราว มา
 ใน ที่ สุด กรุง ศรี ออยุธยา ก็ เสีย แก่ พม่า ฆ่า ตัด ใน จุฬ ศักราช ๑๑๔๘ ปี ฯ
 ครั้ง นั้น กองทัพ พม่า เข้า มา ทำลาย พระ นคร เสีย ยับ เย็น ด้วย หวัง
 จะ ไม่ ให้ กลับ ตั้ง เป็น ราช ธานี ได้ อีก ต่อ ไป เกบ ธิบ ทรัยพ์ สัมบัติ พัด คุ
 อัน มี ราคา ไร่ เป็น อาณา ประโยชน์ ของ ตน จับ เจ้า นาย ข้าราชการ แด
 ราษฎร พด เมือง พา ไป ไม่ คิด ได้ ไร่ เป็น เมือง ประเทศ ราช เหมือน ใน หน
 หลั่ง เป็น แด่ แต่งทัพ อยู่ รัง พอ กันไม่ให้ ไทย กลับ ควบคุม กัน เข้า ได้ ฯ
 ส่วน พระเจ้าแผ่นดิน นั้น เสด็จ หนี ไป เทียว สุ่ม ลี้ภัย อยู่ใน สุ่มทุม ได้ ความ
 อดอยาก ยิ่งนัก พม่า ผู้ อยู่ รักษา กรุง ตาม ค้น พบ แต่ ยัง ไม่ ทน ดั่ง ไป
 อังวะ ก็ ดัน พระชนม เลี้ยง ฯ

ฝ่ายไทย ตั้งแต่ อิศร ชนตลอด ถึง คน สำมัญ ได้ ช่วย กัน ตั้ง สัม โภค สัมบัติ
 ไต ฯ ขึ้น ไว้ ด้วย กำลัง อดุสหา แด เห็น ยาก แต่ หาก ไม่มี วิชา จึง ไม่
 สามารถ ปก ครอง รักษา ไว้ ได้ สัมบัติ นั้น ๆ ได้ ตก ไป แก่ ฝ่าย พม่า ฆ่า ตัด
 ผู้ ได้ ชัย ชำระ ข้อน เข้า ใน พุทธ พจน ประพันธ์ ว่า ย่อ อดุสสุกกา สัมพันธ์ ติ
 อดุสสุกกา พหุทชน สิบ ปวัน ไต วิสิป ปาวา ตา นิ ลัก ชว ญุช ติ

ความว่า เหล่าชนมิใช่ผู้มีวาสนา มีคิดประหรือหา มิได้ก็ตามที่ ชวน
ชวาย ประมวญ ทพยมี ประมาณ มาก อันใดไว้ ชนผู้มี โชค นั้น แด ย่อม
ได้บริโภคใช้ ธรอย ทพยนั้น ตาม ปราณ ดั่งนี้ ฯ ครั้นแล้ว ที่ ประชุม
ชน ผู้ เกิด ณ ภาย หลัง จะ ถึง เว้น แล้ว แด คง มี ใน ดำ คัก คั ธรรม ดั พเพด
ดัมภูตานิ ดำ คัก คุทล ดำ คัก อื่น ความ พรอม เพรียงนี้ ย่อม ยัง ความ
จำ เริญ ให้ สำ เรจ แก่ ชน ทั้ง หลาย ผู้ เปน ชุม นุม กัน ทุก หมู่ ทุก เหล่า ฯ

ประมวญ ส้มเคจ พระเจ้าแผ่นดิน ผู้ดำรง ราช สัมปต ใน กรุง เทพ ทวารวดี
ศรี อยุธา จำเดิม แต่ แรก สถาปนา มา จน เลี้ย แก่ พม่า ขาดัก ใน ครอง
๓๓ พระ องค์ จักร พะราช วงศ์ เปน ๕ เริ่ม แต่ จุล ศักราช ๗๑๒ พอ
ย่าง ถึง ๑๑๒๙ ได้ ๔๑๗ ปี มี อนุรพ ประวดี ดัง ได้รับ พระ ราช ทาน
ถวาย วิถี ชนา มา ด้วย ประการ นั้น ฯ

ค่านีร กระแต่ ความ สืบ อนุสนธิ ว่า เมื่อ กรุง ศรี อยุธา เลี้ย แก่ พม่า
ขาดัก แล้ว ก็ สิ้น อำนาจ ใหญ่ ที่ รวม กัน หัว เมือง นั้น ๆ ซึ่ง ยัง ไม่ ยับ เยน
แต่ ที่ มี กำลัง พอ จะ ควบ คุม กัน เข้า ได้ ต่าง ก็ คง ตน เปน ใหญ่ แด มอง กัน
พวก ของ ตน ฯ ครอง นั้น มี ชุม นุม ใหญ่ ๖ ตำบล กรม ห่ม น อินท พพิช ซึ่ง
ถูก เนียร เทศ ไป ดัง กา ครอง พระ มหานคร ยัง ไม่ เลี้ย กัด บ มา ดัง อยู่ เมือง
พิมาย ๑ พระยา วชิร ปราณ ดัง อยู่ เมือง จันทร บุรี ๑ พระ ปลัด ผู้ รัง ราช
การ ดัง อยู่ เมือง นคร ศรี ธรรม ราช ๑ ผู้ว่า ราช การ ดัง อยู่ เมือง พระ พิชณ
โลก ๑ พระ สังฆ ราช ๑ ดัง อยู่ เมือง สว่าง ค บุรี ๑ หัว หน้า ห้า ชุม นุม นั้น

พระรัฐประศาสน์ นัย ปริณิภาค

ต่าง คึงตนเป็นเจ้า กับ ลูกนายทัพพม่า ผู้อยู่รัง ค่าย ที่กรุงศรีอยุธยา ฯ
 ต่อมา พระยาวิชิตปรากฏการ ยกเข้ามาจาก จันทบุรี คือทัพพม่าแตก ได้
 กรุงศรีอยุธยาแล้ว ลงมาตั้งเมือง ชนบุรี เป็นเมืองหลวง ได้รับสมมติ
 เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ใน ชุมชนนี้ เมื่อจุลศักราช ๑๓๓๐ ปี ฯ ฝ่าย
 พระสังฆราชา เมือง ลาวก บุรี คือได้ เมือง พระพิศณุโลก แล้ว รวม
 อำนาจ หัว เมือง ฝ่ายเหนือเข้าไว้ คงเหลือ ชุมชน แต่ ๔ ฯ ฝ่าย พระเจ้า
 กรุง ชนบุรี มีฝีมือแตกดำหาญ ทั้งได้ แม่ทัพผู้เข้มแข็งในการสงคราม
 ๒ นายพี่น้องไว้เป็นกำลัง ทรงแต่งตั้งไว้ในฐานันดรชั้นสูง แม่ทัพผู้พี่
 เป็นสมเด็จพระยา มหา กษัตริย์ ลูก แม่ทัพผู้น้อง เป็นเจ้าพระยาสุร
 สัทธิพิษณวาทิราช ช่วยกันแผ่อำนาจปราบชุมชน อันเคียดแค้นแล้ว รวม
 จังหวัดทั้งปวงเข้าไว้ในอาณาจักรอันเดียวกัน จำเดิมแต่นั้นมา กรุง
 สยาม ก็จัดว่าได้คืน เป็นเอกราช ชนอีก แต่ยังไม่ราบคาบ ยังต้อง
 ปราบ ขบถ แด่สู้รบกับพม่าเนื่องๆ มา ครั้งนั้น พม่ายัง คอยรบ
 กวนเพื่อจะมีให้ฝ่ายไทย คงมั่นได้ แต่งทัพรุกเข้ามาในอาณาเขตต์
 ทางฝ่ายเหนือบ้าง ฝ่ายตะวันตกบ้าง เป็นหลายครั้ง ฝ่ายไทยก็ตั้งหน้า
 สู้ไม่ย่อท้อ ได้ต่อสู้รบเป็นศึกใหญ่ถึงสองหน กำจัดพม่าเสียจาก
 อาณาเขตต์ ฯ ฝ่ายประเทศกัมพูชา ตั้งอยู่ในรวงไทยกับญวน ฝ่ายใด
 มีกำลัง ก็เข้าหาฝ่ายนั้น ก่อนหน้ากรุงศรีอยุธยาเดิมนั้น ได้เป็นเมือง
 บรรณาการของไทย เมื่อตั้งกรุง ชนบุรีขึ้นได้แล้ว ก็ไม่ยอมสวามิภักดิ์

เข้าผูกฝ่ายอยู่กับญวน พระเจ้าแผ่นดินทรงแต่งทัพไปตีครั้งหนึ่ง ยังหา
ได้ไม่ ภายหลังเสด็จยกทัพหลวงไปอีก ตีได้เมืองเขมรมาไว้ตั้งเก่า ๆ
เมื่อมีสาเหตุขึ้น พระเจ้าแผ่นดินทรงแต่งทัพไปตีเมืองแถบฝั่งแม่น้ำ
โขง เป็นคราวมา ได้เมืองศรีสัตนาคนหุตตลอดมาถึงเมืองนครจำปา
ศักดิ์ เมืองที่ไม่สู้รบก็ยอมสวามิภักดิ์ เป็นข้าขอบขัณฑสีมา แม้พระ
ราชอาณาจักรลงมาตลอดแดนกัมพูชา ๗ ครั้ง ได้เมืองศรีสัตนาคนหุต
นั้น สมเด็จพระเจ้าพระยามหาจักรีวงศ์ได้เชิญพระมหามณีนรัตนปฏิมาลง
มาด้วย ๗ สมเด็จพระเจ้าพระยามหาจักรีวงศ์ได้เชิญพระยาสุรสีห์พิชัย
วชิราวุธ ได้ช่วยราชการแผ่นดิน ประมวลบุญคุณนั้น ๆ มาไว้ในอาณา
จักรอันเดียว ตั้งความเป็นเอกราชของชาติขึ้นได้ปราบปลื้มพม่าให้
สงบหาย แม้อำนาจครอบเมืองใกล้เคียงฝ่ายบูรพาทิศได้ทั่วดิน ๗

เมื่อถึงคราวบ้านเมืองจัมจะเป็นปกติที่อาณาประชาราษฎร์จะได้
ตั้งเป็นภูมิธำเนา หายเสวราสถิตปลดปล่อยความทุกข์ร้อน พักผ่อน
อารมณ์พอได้ความชื่นบาน ก็พอเกิดการฉุกเฉยเป็นลำดับ ๆ
เมื่อพระเจ้าแผ่นดินจัมเสด็จพระจริต ทรงเห็นพิบัติต่าง ๆ เกิดแต่
สำคัญว่าได้สำเร็จในทางหนึ่งบำเพ็ญ บางครั้งทรงเข้าพระไทยพระองค์
ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ อุบัติมาบำเพ็ญพระบารมีธรรม จะได้สำเร็จแก่
พระโพธิญาณ บางคราวทรงสันนิษฐานว่าได้สำเร็จมรรคผลในปัจจุบัน
ชาติ เกิดมานะ อหังการ ถือพระองค์ว่าเป็นผู้วิเศษ ทรงอ้างข้อนี้เป็นเหตุ

แต่จะให้พระส่งทำ อภิวัตน์ ลำดับกรรม แก่พระองค์ พระพวกใดคัดค้าน ก็กริ้วแต่ให้ส่งพระราชอาญา เขียนพระพวกนั้น ตกดอดถึงพระผู้เป็นศิษย์เป็นบริวาร พระพวกใดประจบทำให้ถูกพระราชอัชฌาศัย ก็โปรดปราน พระพวกนั้น ทรงยกย่องนับถือ แต่ประกอบไว้ในราชกิจ บางสมัย ทรงเห็นวิปริตว่าได้เจโตปริยญาณ อาจกำหนดรู้วารจิตต์ของผู้อื่น จึงทรงเข้าพระทัยไปว่า ข้าราชการผู้หนึ่ง ๆ ประมาทหมิ่นพระองค์ ให้ส่งพระราชอาญาถึงประหารชีวิต บ้างก็มี บางทีก็ทรงรวางไปว่า คือพระราชทรัพย์ ต้องรับพระราชอาญา บ้างก็เห็นเร่งรัดเอาทรัพย์คืน ต่อมาถึงมีกองโจทสำหรับแผ่นดิน คอยฟ้องร้องคนนั้น ๆ ว่า ขายของต้องห้ามบ้าง คือ บังพระราชทรัพย์บ้าง หนักจนถึงลงเอาเงินจากราชฐานซึ่ง ๆ หน้า ๆ ข้อเหล่านี้พาให้เกิดเดือดร้อนทั่วกันไป ไหนจะน้อยใจทางพระศาสนา ไหนจะน้อยใจทางครอบครัว ๆ เมื่อก่อนแต่เกิดเหตุ ข้างประเทศกัมพูชามันเมืองเป็นจลาจล พระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระยามหาจักรีธิบดี แด่เจ้าพระยาสุรสีห์พิชิตนาคราช ดำเนิรทัพออกไปรบ เหตุการณ์ เพราะเหตุนี้ ผู้มีกำลังแต่สามารถ อาจเป็นหลักเป็นประธาน จึงไม่มีในกรุงธนบุรีในเวลานั้น ๆ เมื่อราชฐานชาวกรุงเก่าถูกบีบคั้นเข้าก็ถูกเป็นชนบทชนมีนายบุญนาคบ้านแม่ตาเป็นหัวหน้า เข้าสมทบกับพระยาสุรศักดิ์ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงใช้ให้ไปรบ ยกเป็นทัพเข้าล้อมพระราชวัง พระเจ้า

แผ่นดิน เหน เหลือ กำลัง จะ ตั้ง ก็ จำ ต้อง ยอม แพ้ ขอ แต่ ชี วิ ต ได้ พระ ยา
 สรรค์ เข้า พระ ราช วง ได้ จับ พระ เจ้า แผ่นดิน ให้ ออก เลี้ย จาก อำนาจ แด
 พันธนา ไว้ มั่น คง ด้วย หวัง จะ เอา ไว้ เป็น เครื่อง มือ คิด การณ์ ใหญ่ แด
 เข้า รัฏฐ พระ ราช วง อยู่ ฯ ฝ่าย พระ ยา สรรค์ อภัย ผู้ ว่า ราช การ เมือง นคร
 ราช ดี มา ได้ ทราบ ข่าว วิบัติ ก็ แจ้ง แก่ ส้ม เตจ เจ้า พระ ยา มหา กษัตริย์ ดีก
 แด้ว คุม พด เข้า มา ตั้ง รัฏฐ เหตุ การณ์ อยู่ ใน กรุง ณ ตำบล บ้าน ปุณ นิ วาส
 สถาน เดิม เพื่อ เป็น ที่ กัด ของ พระ ยา สรรค์ อย่า ให้ กัด คิด การณ์ ใหญ่
 ตำ เรจ ฯ ฝ่าย ส้ม เตจ เจ้า พระ ยา มหา กษัตริย์ ดีก ดำ เนียร ทัก ถับ มา ถึง
 กรุง ธนบุรี เป็น ที่ ขึ้น ชม ยินดี ของ ข้า ราช การ ส้ม เตจ พราหมณาจารย์ อาณา
 ประชา ราช วัตร ทั่ว ไป รว กับ บุค ร น้อย ผู้ คิด บิดา เหน มา ดี ใจ นัก คน นั้น
 ต่าง พา กัน ไป รับ แด อัญ เชิญ เข้า พระ ราช วง ฯ ส้ม เตจ เจ้า พระ ยา
 มหา กษัตริย์ ดีก ยก เหตุ ใน หน หลั่ง ชน วัฏ ษา ใน ที่ ชุ่ม นุ่ม ข้า ราช การ มี
 เสนา บดี แด ถูก ชน เป็น คั้น ว่า จะ ควร ปฏิบัติ อย่างไร ฯ ครั้ง นั้น พัง ตง
 อาณา จักร ใหม่ แด พระ เจ้า แผ่นดิน ประ พฤติ พิ ปริต ไป จาก ราช ประ เณนี
 ก่อ ให้ เกิด ความ เตื่อ ต ร้อน แก่ ข้า ขอบ ชน ช ดี มา ทั่ว ไป เช่น นี้ ก็ จำ จะ ครอง
 แผ่นดิน ไป มิ ได้ ถึง ว่า ความ ผิด นั้น พระ เจ้า แผ่นดิน กระ ทำ ไป ด้วย อำนาจ
 เลี้ย พระ จริต ก็ ไม่มี ทาง คิด ย้อน ผัน ถ้า ละ ไว้ แม้ แต่ จะ ให้ ออก เลี้ย
 นอก อำนาจ ฉวย ว่า เกิด ความ แก่ง แย่ง แดก เป็น กัก เป็น เหล่า ชน จะ เป็น

เหตุ ชัก นำ ข้า ลัก เข้า มา พดอย ข้า เติม เมื่อเป็นเช่นนั้น ความพิณาศก็จะ พดอย มี แก่ ประชาชน ทัว ไป เพราะ ความผิด ของ พระ เจ้า แผ่นดิน พระ องค์ เดียว ไม่ บังควร ยิ่ง นัก ฯ เพราะ เหตุ นั้น ที่ ชุม นุม ข้า ราช การ ผู้ ยัง รัก แผ่นดิน จึง พินาภา ให้ ลำ เจ โทษ พระ เจ้า กรุง ธน บุรี เดียว เป็น เดียว เดียว กัน ส้ม เจ เจ้า พระยา มหา กษัตริย์ ลัก ก็ บัญชา ตาม โดย ควร แก่ เหตุ ผล ฯ

ใน ลำดับ นั้น ข้า ราช การ ทั้ง ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย ถือ เอา ความ นิยม ของ ประชาชน ทัว ไป กราบ ทูล อัญเชิญ ส้ม เจ เจ้า พระยา มหา กษัตริย์ ลัก เสด็จ เถลิง ราช มโหศ วรย์ ปกครอง สยาม พินาภ เป็น ที่ ร่ม เยน ของ ไฟร์ พ้า ข้า แผ่นดิน ดับ ไป ช่าง หน้า ฯ ส้ม เจ เจ้า พระยา มหา กษัตริย์ ลัก อาศัย พระ กรุณา ใน มหาชน ผู้ ร่วม ชาติ ทรง รับ อาราธนา แล้ว เสด็จ เถลิง ถวัลย ราช สัมบัติ ดำรง กรุง เทพ มหา นคร อมร รัตน โกสินทร มหิ นทรายุทธา มหา ดิดก ภาพ นพรัตน์ ราช ธานี ปกครอง สยาม รัฏฐ ราช อาณาจักร ใน จุด ศัก ราช ๑๑๔๔ ปี ดับ พระบรม ราช จักรี วงศ์ มา จน ทาล ทุก วัน นี้ ฯ

อัน ความ ดี ที่ บุคคล ได้ ประพฤติ มา จำ จะ ต้อง รักษา ไว้ เป็น คู่ ชี วิต หา ไม่ ความ ผิด ก็ จะ หัก ต่าง เดียว ดั้น ไม่ เป็น ผล เหตุ ดัง นั้น ส้ม เจ พระ ลัก ทศ พด ผู้ ดำ เนิน แล้ว ดี ใน วิธ ประพฤติ พระ องค์ จึง ทรง ภาษิต พระ คาถา ประทาน เป็น พระบรม พุท ุโธวาท ไว้ ว่า อัญ ฐา เนน บั ปมา เทน สัมมัญ เณ ทเมน จ ที่ บั กยิราถ เมธา วิ ยั โห โส นาภิ กิรีติ ความ ว่า

ให้ผู้มีปัญญาทำถื่นฐาน หรือ ความดีความงามให้เป็น ที่เกาะที่ ฟ่านัก ของ
ตน อย่าให้ ห้วง ชาติ ท่วม ทำ อันตรายได้ ด้วย ความ หมั่นไม่ อยู่เฉย ด้วย
ความ เชาใจได้ไม่ ประมาท เติบเต้อ ด้วยความ ตรวจ ตรารังไร แต่ ด้วย
ความ ปราบปราม ใจ ให้ อยู่ ใน อำนาจ แด บำราศ ความ เด็ด หาย ณ ๕

ประมวณ กระแต่ ความ ตาม อนุพุพิ กถา มา ตำธก ว่า อัน พระราช
อาณาจักร จะ วัฒนะ หรือ หายนะ แม้ เพราะ เหตุ หลาย อย่าง ประกอบ กัน
แต่ เหตุ ที่ เป็น สำคัญ ก็ คือ พระเจ้า แผ่นดิน ผู้ ปกครอง ถ้า พระเจ้า แผ่นดิน
ของ ประเทศ ใดดี ประเทศ นั้น ย่อม มี ความ เจริญ ตาม คราว ที่ จะ เป็น ได้
ถ้า พระเจ้า แผ่นดิน ไม่ดี ก็มี แต่ จะ ช่วย ซ้ำ ทำ บ้าน เมือง ให้ เสื่อม ลง ไป กว่า
โยกาศ ส้ม ด้วย พจน ประพันธ์ ส้มเตจ พระ โลก นารถ เจ้า ตรี สัมพันธ วัไว่า
คุณัญเจ ธรรมานัน ซิมห์ คัจฉติ ปุงคโว สัพพา ตา ซิมห์
คัจฉติ เนตเต ซิมห์ กเต สติ เมื่อ ฟุ้ง โค กัดัง ชำ น้า อยู่
ถ้า โค ผู้ อัน นำ ฟุ้ง ไป คด เคียว โค ทั้ง ปวง นั้น ก็ ไป คด เคียว ตาม กัน ถ้า โค
ผู้ นำ ฟุ้ง ไป ตรง โค ทั้ง ปวง นั้น ก็ ย่อม ไป ตรง ตาม กัน เหวเมว มนุสส์เสสุ
โย โหติ เสฐฐิ สัมมโต ได้ เจ อธัมม จรติ ปเวจ อิตรา ปชา
ใน หมู่ มนุษย์ ก็ เหมือน กัน หาก ท่าน ผู้ ที่ ได้รับ สัมมตติ ให้ เป็น โหญ่ ประพฤติ
ไม่ เป็น ธรรม หรือ เป็น ธรรม น้า ที่ ประชาชน นอก นั้น จัก เป็น เช่น นั้น บ้าง
สัพพ วัฏฐุ ทุกข์ เติ ราชาเจ โหตยธัมมิโก ฌิว่า พระราชา ไม่
คง อยู่ ใน ธรรม แวัน แคว้น ทั้ง ปวง ย่อม ตก ทุกข์ ยาก สัพพ วัฏฐุ สุข

เสด็จ ราชา เจ โหติ รัมมิโก หากพระราชที่ตั้งอยู่ ใน ธรรม รัฐ จัง
หวัด ทั้ง ปวง ย่อม อยู่ เยน เปน สุข ฌณ ๗

รับ พระราชทาน ถวาย วิสัยนา อรรถาธิบาย แห่ง พระพุทธ ภาษิต ๕
โดยสรุปว่า ท่าน ผู้ ได้รับ สัมมัตติ ให้เป็น โหติ ใน หมู่ มนุษย์ ที่ ตั้ง อยู่ เปน
ปึกแผ่น ใน แดน ดิน ตำบล หนึ่ง ๆ ซึ่ง เรียกว่า ประเทศ เพื่อ ประโยชน์ จะ
ได้ เปน ผู้ ปกครอง คือ บังคับ แล ทำนุบำรุง หมู่ ๕ ชื่อ ว่า พระราชา ๗
แต่ พระราชานั้น ต่าง กัน โดย คุณ สัมปัตติ เปน จักรพรรดิ ราช มี อำนาจ
ครอบทั่ว ไป ใน ชาติอื่น ๆ ก็มี เปน มุทธาภิลิตราช ได้รับ อภิเชก เปน
เอก อัคร ใน จังหวัด ทั่ว รัฐ ประเทศ ก็มี เปน แต่ ราชัญ ได้ ปกครอง
อาณาเขตต์ เพียง โดย เอกเทศ ก็มี โดย บรรยาย นี้ ตรง กับ ราชาราช
มหาราช แต่ ราชา โดย ลำดับ กัน ๗ ราชานุ มุข มนุสส์ถำนี พระราชานั้น
ย่อม เปน ประมุข ของ หมู่ มนุษย์ ที่ ประชาชน จะ พึง นิยม เปน แบบ อย่าง
ถ้า ทรง ประพฤติ ใน ทาง ที่ ผิด ปาปชน ได้ อย่าง ก็ จะ กำเริบ ประพฤติ ทุจริต
ด้วย ไม่ ต้อง เกรง ขาม ถ้า ทรง ประพฤติ แต่ ใน ทาง ที่ ชอบ พาดชน ย่อม
ไม่กล้า ถูก ตาม แรง ร้าย ฝ่าย ชน ผู้ ภักดี ได้ อย่าง ก็ น่า ที่ จะ นิยม ตาม บ้าง
เพราะ เหตุ ที่ ตั้ง อยู่ ใน ทาง ธรรม พระราชานั้น เปน อัน ได้นิโคหะ บำราบ
คน พาด แล บัคคะหะ ยก ย่อง คน สุขภาพ ๗ อนึ่ง พระราชานั้น เปน เหตุ
สำคัญ แห่ง ทุกข์ สุข อัน จะ เกิด แก่ ประชา ราชัญ ถ้า ทรง ประพฤติ ไม่ เปน
ธรรม ก็ สามารถ จะ นำ ทุกข์ ภัย มา ถึง พระ องค์ แล ผู้ อื่น ถ้า ยั้ง ยืน อยู่ ใน

ราช ธรรม ดุษฎีดำรง ก็จะมีทั่วกัน ฯ อีกประการหนึ่ง พระราช
นั้น เปนยอดอยู่ในหมู่ หาผู้ปกครองมิได้ ถ้าจะไม่ทรงถือ ธรรม เปน
ใหญ่ ก็ไม่มีอะไร เปนที่พำนัก ฯ เหตุดังนี้ โบราณบัณฑิตจึงได้
ภาษิต ราช ธรรมไว้ เปนหลัก แห่ง พระราช จริยา เปน ต้น ว่า ทศพิธ ราช ธรรม
จักร พรตดิวัตร แด่ สังคหะ วิธ ที่ พระราชาได้ทรง นำเพน เปน ราช ประเพณี
ปกครอง พระราช อาณาจักรให้มั่นคง สมบูรณ์ ปราศจากยุคเขย เปน ที่
ร่วม เยน ของ พสก นิกร มีพระเกียรติยศ เดชานุภาพ ขจร ไป ใน ทิศานุทิศ
เปน ที่ เกรง ขาม ของ บัณฑิต มิกล้ามา มีทา สัมแก่ ภาษิต ว่า ราช
รัฐดี บัณฑิต พระราชา เปน เครื่อง ปราบกฎ ของ แคว้น แคว้น คือ
แผ่นดิน จะมี สง่า ก็เพราะ มี พระราชา ที่ดี ฯ สมเด็จพระเจ้า
ทรง แด่ดง รัฐ ประศาสน์ นัย คือ อุบาย เปน เครื่อง ปกครอง รัฐ มณฑล ย่น
เข้า ใน พระ คาถา ประพันธ์ ใน หน หลัง มี อรรถาธิบาย ดัง รับ พระราชทาน
ถวายเป็น วิสัยนา มา ด้วย ประการ นี้ ฯ

สมเด็จพระบรมพิตร พระราช สัมภาร เจ้า เสด็จ เสด็จ ถวายราช สัมบัติ
ใน ตำบล เปน คำนพ ห้า ใน พระบรมราชจักรีวงศ์ ทรง ปกครอง ดัษณ
รัฐ ดีมา ให้วัฒนาถาวร นิราศภัย มีรัช สัมมัย ยิน มา เสมอ ด้วย รัช กาด ของ
สมเด็จพระรามาธิบดี ที่ ๒ ที่ เปน ยาว ยิ่ง ใน ครั้ง นั้น เปน มหา มงคล กาด
ทรง นำเพน พระราช กุศล ทักษิณานุประทาน ถวาย สมเด็จพระ รามาธิบดี ที่ ๒
เปน พิเศษ ส่วน นี้ ถวาย สมเด็จพระเจ้า แผ่นดิน ทงหลาย นอก จาก นี้ ส่วน

หนึ่ง ซึ่ง กล่าว แด้วใน อารัมภ กถา ๑ ขอ ส้มแดง พระ มหา กษัตริย์ เจ้า ทุก
 พระ องค์ ซึ่ง ยัง ดำรง อยู่ด้วย ความ รัก แผ่นดิน จง ทรง รับ แด อนุโมทนา ส่วน
 พระ ราช กุศล เพื่อ ดำรง พระ ราช ปณิธิ ที่ เปน ส่วน ชอบ ธรรม แด้ว จง
 ทรง เหน แก่ รั้ว มณฑล มี พระ กมด ประกอบ ไปด้วย พระ ราชไมตรี สนิท
 ช่วย อภิบาล ส้มแดง บรม บพิตร พระ ราช สัมภาร เจ้า ให้ ปราศ จาก ภัยอันตราย
 เหตุใด ๆ เปน ทาง มา แห่ง ความ เสีย หาย จง ทรง ช่วย เกี่ยจ กัน แด นำ บัด
 เสีย การณ์ ไใด ๆ เปน ทาง มา แห่ง ประโยชน์ สุข จง ทรง ช่วย น้อม เข้า มา
 ไกด้ สถิต ใน ที่ เปน เทพารักษ์ บ้อง กัน พระ ราช อาณาจักร ให้ เกษม สุข
 สดภาพ เปน นิตย กาล ๑ อื่น ขอ พระ ราช กุศล ส่วน ราช ธรรม ที่
 ส้มแดง บรม บพิตร พระ ราช สัมภาร เจ้า ได้ ทรง นำ เพลญ เพื่อ เปน ประโยชน์
 คุณ แก่ แผ่นดิน แด ประชา ชน เปน ที่ คึง จง อุปถัมภ์ บำรุง ส้มแดง บรม
 บพิตร พระ ราช สัมภาร เจ้า ให้ ทรง พระ เจริญ ด้วย พระ เศษ พระ ศรี พระ ยศ
 พระ เกียรติ ราช บริวาร แด ชน ส่ำ ส้ม บัด ขอ พระ บรม ราช วงศ์ น จง
 วัฒนาถาวร ทุก เมื่อ ๑ อื่น ขอ อนุภาพ พระ รัตน ตรี ย อัน เปน ที่ เชื่อ ที่
 นับถือ จง ค้ำ ครอบ ส้มแดง บรม บพิตร พระ ราช สัมภาร เจ้า ให้ ทรง พระ
 ชนมายุ ยืน นาน ทรง พระ สำนัญ ปราศ จาก พระ โรค เสด็จ สถิต ยั่งยืน ใน
 สิริ ราช ส้ม บัด ทอด พระ เนตร เหน แต่ การณ์ อัน จะ ให้ เกิด ธุมิ สิริ สดุดี
 ทุก ทิ พาราศรี ๑ ๒

๑ ต่อ น กล่าว ความ แห่ง รตนัตถย ปภาวภิยาจน คาถา แต่ง ไว้ แด้ว
 ใน บัณฑิต ภาค ที่ เดียว ๑

พระรัฐประศาสน์ บัณฑิตภาค

เทศนาพิเศษ

ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณ วโรดม

ในการ พระราชพิธี รัช มงคลภิเษก

ว. ศ. ๑๒๗

หมื่นฤๅ สุกตลัด

หมื่น โม หเว รัชชติ รัชมจารี

หมื่น โม สุจิน โณ สุขมาวหาติ

เอตลันต์โส รัชเม สุจินเณ

น ทุคคต คัจฉติ รัชมจารีติ ฯ

บัดนี้ จะรับ พระราชทาน ถวาย พระธรรม เทศนา พรรณา รัฐประศาสน์ บัณฑิตภาค ในดอง พระเดช พระคุณ ประดับ พระปัญญาบารมี โดยสมควร แก่ราช อารัมภ กิจ ฯ ด้วย สมเด็จพระ บพิตร พระราช สัมภาร เจ้า

เดชะ เสด็จ ถวาย ราช สัมบัติ ปกครอง สยาม รัฐ มณฑล ยืน มาโดย สวัสดิ์
 ได้ ๔๐ ปี บริบูรณ์ มี รัช สมัย ยาว กว่า ของ พระ มหากษัตริย์ เจ้า ทุก พระ องค์
 ผู้ ดำรง พระ ราช อาณาจักร นี มา ทั้ง ใน กรุง ทวารวดี แด ใน กรุง รัตนโก
 สีนทร์ จัก ว่า เปน มหา มงคล สมัย สำคัญ ของ แผ่นดิน ยาก ที่ จะ มี เปน
 โอกาส ที่ ทรง พระ คำนี้ ถึง สิ้น เสด็จ พระ เจ้า แผ่นดิน ซึ่ง เสด็จ ถวาย ถวาย ไป แล้ว
 นั้น เมื่อ ศก หลัง ได้ ทรง นำ เพญ พระ ราช กุศล อุทิศ ถวาย ปณา ผด ถวาย สิ้น เสด็จ
 พระ เจ้า แผ่นดิน ครัง กรุง ทวารวดี แด ครัง กรุง ชนบุรี คราว หนึ่ง แด ใน
 ครัง นี้ ได้ ทรง นำ เพญ ทักษิณานุกูล ประทาน ถวาย ถวาย พระ เสด็จ พระ คุณ
 แด สิ้น เสด็จ พระ บรม บุรพ บุรุษ ๔ พระ องค์ ซึ่ง ได้ ดำรง กรุง รัตนโกสินทร์ น
 อีก คราว หนึ่ง เปน บุรพ กิจ เสด็จ แด ทรง นำ เพญ พระ ราช กุศล เพื่อ
 เปน สิ้น มงคล แก่ แผ่นดิน อีก แหนก หนึ่ง ทรง บริจาค ไทย ธรรม มี ส่วน เท่า
 จำนวน ปี รัช กาล ทุก คราว มา ทรง พระ ราช อุทิศ ส่วน พระ ราช กุศล ถวาย
 หลัง แด อารักขเทวดา วัตถุเทวดา ผู้ อภิบาล รักษา พระ องค์ แด รัฐ มณฑล
 เปน เทวพลี บัณฑิต การ กิจ ๆ ซึ่ง ต้อง ตาม ประเพณี ของ มัณฑิต ผู้
 ปฏิบัติ ถวาย ประโยชน์ แห่ง โลก ทรัพย์ แด ได้ ความ อิ่มใจ เปน ผด ดัง แสดง ไว้
 ใน นิคม คาลา แห่ง อาทิตยสูตร ว่า ภูตดา โภคา ภยา ภัจจา วิติณณา
 ขาปทาสุ เม เปน ต้น ความ ว่า นรชน ผู้ รู้ ถัก อยู่ ได้ ว่า สิ้น สมบัติ คน ก็ ได้
 บริโภค แด บุคคล ควร เติง คน ก็ ได้ เติง แด อันตราย คน ก็ ได้ ข้าม
 ถวาย มา แด ทักษิณานุกูล ใน เบื้อง สูง คน ก็ ได้ บริจาค แด พลี ทั้ง ห้า

คน ก็ได้ ทำแล้ว ท่านผู้มี คัด ดำรวม เปน พรหมจารี คน ก็ได้ บำรุง แล้ว
บัณฑิต ผู้ อยู่ครอง ขาวาวาศ จะ พึง ปราถนา โภค ทรัพย์ เพื่อ ประโยชน์ ไค
ประโยชน์ นั้น คน ก็ได้ บัณฑิต มา แล้ว โดย ลำดับ กิจ การ อัน จะ ไม่ ให้ คัด
เด็ด ร้อน ใน ภาย หลัง คน ก็ได้ ทำ ไว้ แล้ว ดังนี้ ก็ คือ นรชน ผู้ ตั้ง อยู่ใน
อริย ธรรม นำ เพื่อบุ กิจ ทั้ง ปวง นั้น บริบูรณ์ อิศว นั ปลัด สันติ ผู้ นั้น
ทรง ชีพ อยู่ใน โลก นี้ ก็ มี คน สรรเสริญ เป็จ ักเค ปโมทติ ครั้น ละ ภา
ไปแล้ว ก็ จะ อภิรม อยู่ใน เทว โลก ฯ วบัณฑิต ย่อม ปฏิบัติ ถือ ประโยชน์
แห่ง โภค สัมบัติ โดย นัย อัน สัมเด็จ พระ โลก นารถ เจ้า ได้ ตรัส ไว้ ด้วย
ประการ หนึ่ง ฯ

บัด นี้ จะ รับ พระ ราช ทาน พรรณา อนุพุพิ ทถา แห่ง ดัษาม รัฐ มณฑล
สืบ อนุสนธิ ดำเนิร ความ แด่ ยุค กรุง เทพ มหา นคร อมร รัตน โกสินทร์ มหินทรา
ยุชยา บรม ราช ธานี นี้ ตั้ง พระ บรม ราช วงศ์ จักริน มา ใน ส่วน อดีต ภาค
๑ ใน ส่วน บัณฑิต นิภา ๑ เมื่อ ทรง พระ วิจารณ์ ถึง ใน ส่วน ที่ เปน อดีต ก็
จะ ทรง ได้ พระ ประดำทะ ใน สัมเด็จ พระ บรม บุรพ บุรุษ ทุก พระ องค์ ที่ ได้
ทรง ปกครอง แผ่นดิน ต่อ กัน มา ต้อง ทรง ราช ภาวะ ด้วย พระ วิริยะ พระ
สติ พระ ปัญญา สัก เพียงไร มิ ได้ ทรง รัฟ ถึง พระ ชนม ชีพ แด่ ทุก ชัย ภาค
ส่วน พระ องค์ มี พระ ราช ประสงค์ แต่ จะ ให้ ประชา ชน อยู่เย็น เปน สุข เปน
เกษม ภา ก็ จะ เพิ่ม พุฒ พระ กตัญญูตา ทรง อด ถิ่น ถึง พระ เศษ พระ คุณ เจริญ

ชั้น แด้ว แด ทรวง นำเพญ พระ ราช จรรยา ล้วน วัชรวิปาสโนบายให้ ไพบูลย์
 เปน ล้วน พระ กตเวทีตา อดอง พระ เศษ พระ คุณ ล้มเศจ พระ บรม บุรพ บุรุษ
 เจ้านั้น เปน ชัน ได้ทรง ลักการ บุษา พระ องค์ ด้วย ปฏิบัติ บุษา เปน อย่าง
 ประเสริฐ สุด เช่น กัน กับ พระ ภิกษุพุทธ ชิโนรส มาปรารภ ล้มเศจ พระ
 สุด ผู้ พระ คำสดา ที่ ได้ ตรัส วัชร พระ อนุตร ล้มมา ล้มโพธิญาณ ด้วย อากา
 อัน ยาก เขมู ตั้งแต่ ทรวง นำเพญ พระ บารมี มา จน ถึง ละ ดุข ล้มบัตต์เศจ
 ออก มหาภิเนกษกรรม นำเพญ ทุกร กิริยา เปน ช้านาน ครั้น ได้ ตรัส แด้ว
 ก็ ยัง ทรง ทรมาน พระ กาย เทศนา โปรด เวไนย ลัทธิ ประดิษฐาน พระ
 คำสดา ให้ วัฒนาถาวร ล้ม มา ครั้น ปรารภ พระ คำสดา ที่ จะ พบ ได้ ด้วย ยาก
 ชั้น แด้ว ก็ ยัง มี ใจ นำเพญ คำสณ ปฏิบัติ ไม่ ย่อ ย่อน จัด ว่า เปน กตัญญู
 กตเวที วัชร พระ คุณ แด อดอง พระ คุณ พระ คำสดา ล้ม ควร กัน แก่
 พระ องค์ ผู้ เปน บุรพ กาวี ๗ ความ คำนึ่ง โดย โยนิโส มนสิการ มี ประโยชน
 ใน อัน พยุง จิตต์ ให้ อาจ หาญ ใน กรรมนิย กิจ ชั้น ๗

ใน ล้วน อดีต ภาค นั้น ล้มเศจ พระ มหา กษัตริยาธิราช เจ้า ใน พระ บรม
 ราช วงศ์ นั้น ได้ ทรง ดำรง แผ่นดิน ล้ม กัน มา ๔ พระ องค์ ๗ พระ บาท
 ล้มเศจ พระ พุทธ ยอด พ้า จุฬาโลก เปน ประถม บรม กษัตริย์ เศษ ถึง
 ฤทธิราช ล้มบัตต์ปราบดาภิเษก เมื่อ ปี ชาน จัตุรศก จุติ ศักราช ๑๑๔๔
 ทรง ดำรง แผ่นดิน ๒๘ ปี ๗ พระ บาท ล้มเศจ พระ พุทธ เดิศ หัตถา นภาดัย
 เป็น ที่ ๒ เศษ ดำรง ราไชย ศักรรย์ เมื่อ ปี มเสง เอกศก จุติ ศักราช ๑๑๗๐

นี้ กำหนด รัชกาล ๑๖ ปี ๑ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จ
เถลิงพิภพ เมื่อ ปีวอกฉศก จุลศักราช ๑๑๙๖ ทรงสถิตอยู่ในราช
สมบัติ ๒๗ ปี ๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จดำรง
ราชมไหศวรรยาธิปัตย์ เมื่อปีกุนทรศก จุลศักราช ๑๒๑๓ ทรงปก
ครองพระราชอาณาจักร ๑๙ ปี ๑ ในรวงนี้ ดนตรีที่เลื่องลือกันดัง
คงได้ ๙๖ ปี ๓

ประพัตติเหตุในรวงนี้ ครั้งรัชกาลที่ ๑ พอได้เสด็จผ่านพิภพ
ทรงพระปารภถึงเมืองคือ ที่มั่นมีเครื่องด้อมแห่งกรุงธนบุรีอันตั้งอยู่ฝั่ง
ฟากตะวันตกว่าไม่เหมาะ เพราะตั้งอยู่ ณ ท้องทุ่งถูกน้ำเซาะเป็นนิตย์ ทั้ง
พระราชวังก็ตั้งอยู่ชิดพระอารามถึงสองข้าง หามิทางที่จะขยายได้
สดวกไม่ จึงตรัสให้ตั้งเมืองแด่พระราชวังขึ้นใหม่ ณ ฝั่งฟากตะวันออก
นั้นแล้ว ทรงเปลี่ยนนามกรุงธนบุรีว่า กรุงเทพมหานคร มหานครอมร
รัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา ฯลฯ ด้วยถือนิมิตร์ว่า เป็นพระบรมราช
ธานีที่สถิตแห่งพระมหากษัตริย์รัตนปฏิมาอันเป็นสิริสำหรับพระบารมี ๓

เมื่อครั้งกรุงธนบุรี แม้จะได้ทรงปราบปรามพม่าฆ่าต้อนให้ปราชัยพ่าย
แพ้มาเป็นหลายครั้ง พม่าก็ยังพยายามจะทำศึกกับกรุงสยามเสมอมา
พอเป็นที่กักรัหาทัพเข้ามาเหยียบพระราชอาณาเขตในทิศนั้น ๆ ใน
รัชกาลที่ ๑ จึงมีการรณรงค์มาก ทั้งส่วนบองกันทั้งส่วนปราบปราม
ได้ทำสงครามใหญ่ ๆ มีชัยแก่พม่าเป็นหลายครั้ง นอกจากนั้นยังแต่ง

กองทัพไปเอาเมือง ดาว เมือง ทวาย อันขึ้นแก่ พม่าบ้าง เมือง แรก มลายู
 บ้าง เมือง ญวน บ้าง สำเร็จก็มี ไม่สำเร็จก็มี เปนทางแม่พระเดชา
 ภูพานให้เป็นที่เกรง ขาม แห่ง เมืองโกตเคียง เปน พระราชโอรส บ้าง กัน
 รัฐมณฑล อีก ชน หนึ่ง ๑ ครั้น นั้น พระราช อาณา เกษตร แม่ ออก ไป
 กว้าง ขวาง ใน ทาง เหนือ ตอด นคร เชียงใหม่ นคร หลวง พระบาง นคร
 เวียง จันทร์ เคย ขึ้น ไป ถึง เมือง เชียง รุ่ง เมือง เชียง ดุง แด หัว เมือง ดาว
 ฟาก แม่ น้ำ โขง แดน พม่าก็มี ฝ่าย ครัว ออก ดัน เขตต์ เมือง เขมร กระทั่ง แดน
 ญวน หน ครัว ตก เคย จด เขตต์ เมือง มอญ ข้าง ใต้ ใน มลายู ประเทศ
 จน จบ เขตต์ เมือง ไทร ๑ พระบาท ส้มแดง พระพุทธ ยอดฟ้า จุฬาโลก
 ทรง กำจัด ศัตรู ให้ราบคาบ ตั้ง พระราช อาณาจักร ให้มั่น คง ประชา
 ราษฎร ได้ ตั้ง ถิ่น ฐาน ลง เปน ภูมิ ตำเนา โดย สวัสดิ์ จัด ว่า เปน บุรพ การี
 มี พระเดช พระคุณ แก่ ชน ชาติ สยาม ทั่วไป ๑ พระองค์ เปน จอมโยธี ผู้
 มี ชัย ใน สงคราม ไม่ เฉพาะ ได้ ปราบ ปราบ ขว้าง ภัย นอก ฝ่าย เดียว พระ
 องค์ ทรง ตั้ง อยู่ ใน อำนาจ แห่ง เหตุ ควร จะ ทรง ประพฤติ โดย สถาบันใด ก็
 ทรง โดย สถาบัน นั้น ไม่ ถือ เอา แต่ พระไทย เปน ประมาณ ๑ ส้มแดง พระ
 บรม ศาสตร์ อาจารย์ ตรี ศร เสฎฐ์ ท่าน ผู้ทรง คุณ เช่น นั้น ไว้ว่า โย สหัตถ์
 สหัตถ์ เสน่ สังกาเม มาหุเส ชิน เอกัญจ ชัยย มิตตานี สเว สังกาเม
 ชุคตโม ชนใด จะ พึง ขำระ หม่อม มุขย์ ใน สงคราม ได้ ตั้ง ถิ่น ก็ ทำ เนา ต้อง
 ขำระ ตน ด้วย อีก คน หนึ่ง ชน นั้น จึง จะ ชื่อ ว่า เปน จอมโยธี ผู้ ขำระ ใน
 สงคราม ตั้ง นี ๑

ในรัชกาลที่ ๒ หาได้นั่งติดกับชนไม่ เพราะในเวลานั้น พม่า
กำลังดำดวนอยู่ด้วยความหยุกหยิก อันเกิดขึ้นกับอังกฤษ ผู้มีอำนาจอยู่ใน
ประเทศอินเดีย ด้วยเรื่องย่ำเขตต์แดนบ้าง ด้วยเรื่องอื่นอีกบ้าง ใน
ที่สุดก็ได้ทำสงครามกันเป็นคราวๆ มา พม่าปราชัย เสียเมืองชน
หนหนึ่งบ้าง ทางชายทะเลบ้าง แก่ อังกฤษ ขาดกำลังลงไปทุกที
จนไม่สามารถจะทำติดกับเมืองโกดได้ อีก ยุทธสงครามในรวงกรุง
สยามกับพม่าก็สงบกันมา ฯ ฝ่ายข้างญวน เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๑
พระเจ้ายาตอง แต่ครั้งยังเป็นองเชียงสือ ได้เคยเข้ามาพึ่งพระบรม
ฉัตรมีความนับถืออ่อนน้อมเป็นอันมาก ครั้นดวงรัชสมัยนั้นแล้ว
ทั้งฝ่ายไหนก็เปลี่ยนตัวไป ญวนเข้าเป็นเจ้าการเมืองเขมร ไม่ตรี
กับกรุงสยามก็ห่างกันไปทุกที ฯ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๓ อนุเจ้าเวียง
จันทร์เป็นขบถ ยกเข้ามากวาดต้อนครอบครัวในเมืองสระบุรี แต่เมือง
นครราชสีมา ถ้าเป็นท่วงทีก็จะตีให้ถึงกรุง แต่พ่ายแพ้พระเดชานุภาพ
ในที่สุดก็จับตัวได้ ฯ แต่ในคราวที่อนุเป็นขบถนั้น ญวนพดอย
เข้ามาเกี่ยวข้องช่วยบ่อนกัน อนุให้เป็นที่กีดขวาง ชื่อนเป็นเหตุหมอง
หมางแห่งพระราชไมตรีหนักขึ้น โดยลำดับ สัมทบกับเรื่องเข้าเป็นเจ้า
การเมืองเขมร ทำให้เกิดสงครามขึ้นในรวงกรุงสยามกับญวนยืด
ยาวมาในรัชกาลนั้น ผลของสงครามก็เพียงกันเมืองเขมรให้ห่าง
ออกจากญวนได้ แต่เข้าผูกไม่อยู่กับข้างนี้ แต่ก็ยังต้องรำกิดแก่ญวน

เหมือนกัน ๑ การ ดัก นอกจากนี้ ไม่ซับซ้อน เป็น แต่ รม ตาม เขตต์แดน
บ้าง ปราม ขบถบ้าง ปราม จลาจลบ้าง ๓

ฝ่าย ความ สัมพันธ์ ของ กรุง สยาม กับ ต่าง ประเทศ ใน เวลา แรก ตั้ง
อาณา จักร ใหม่ ประเทศ ที่ อยู่ ใกล้ ก็ มัก เป็น ปฏิบัณฑ์ แก่ กัน ไม่ หนึ่ง ก็
ตก อยู่ ใน อำนาจ ของ ฝ่าย หนึ่ง จึง มี น้อย ไม่ กว้างขวาง ครึ่ง รัชกาล ที่ ๒
มีความ ไป มา ถึง กัน กับ ต่าง เมือง เพียง จีน ญี่ปุ่น อังกฤษ ที่ อินเดีย
ไป ตูเกส ที่ เมือง มา เกา แล วิธันดา ที่ เกาะ ชวา ใน รัชกาล ที่ ๓ อังกฤษ
ได้ บ้าน เมือง ใน แถบ นี้ ไว้ ใน ปกครอง มี อาณาเขต ตัด ต่อ กับ ของ กรุง
สยาม ใน ทิศ ตะวัน ตก บ้าง ใน ทิศ ไต้ บ้าง ฝ่าย อเมริกา ก็มี ผล ประโยชน์
อยู่ ใน ทาง นี้ ต่าง พวก ก็ ประสงค์ จะ ทำ ไม่ตรี กับ กรุง สยาม ๑ อัน
ความ ไม่ตรี มี หนังสือ สัญญา กำหนด อำนาจ ย่อม ไม่ เป็น ที่ พอใจ แห่ง
เจ้า ของ ถิ่น ทัว กัน ไป ไม่มี ใคร ปรารถนา จะ ทำ ด้วย แล การ แต่ง ทูต ไป
นั้น ของ ชาติ ที่มี อาณาเขต อยู่ ใน ทิศ นี้ ก็ หา ได้ มี ไป จาก เมือง หดง
ไม่ เป็น แต่ ผู้ ครอง เมือง ใน ฝ่าย นี้อย่าง ใด แต่ง ไป ตาม ลำพัง แล การ ตั้ง ทูต เฒ่า
ก็ ไม่ได้ กัดัน หา คน มี อชฌาศัย จัด ส่ง ไป แต่ คน พอ ดี พอ ร้าย ฝ่าย ข้าง
เจ้า ของ ถิ่น ก็ ไม่ ค่อย มี ใคร เข้าใจ ใน ธรรมเนียม ของ ฝรั่ง ที่ จะ รู้จัก
หยั่ง การณ์ ให้ คดอด ไป การ ทำ ไม่ตรี จึง ไม่ ค่อย สัม ปรารถนา กลับ เป็น
สาเหตุ วิวาท แล รม กัน มี เมือง พม่า แล เมือง ญี่ปุ่น เป็น อุทาหรณ์ กตายเป็น
เหตุ ให้ นคร นั้น ๆ รอ ใจ ๑ แล การ ที่ อังกฤษ กับ อเมริกา แต่ง ทูต

เข้ามา ขอทำไมตรี มี สัญญา กับ กรุง สยามใน คราว นั้น ทูต รัฐ จัก ผ่อนผัน
ได้ตกลง ทำกัน ก็มิ ทูต หุน หัน มิ ได้ ทำกัน ก็มิ ฯ กาด ด่วง มา ถึง
รัชกาล ที่ ๔ พระบาท สมเด็จพระ จอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ได้ เสด็จ เถลิง ราช
มโหฬาร ๑ ทรง พระราช ดำริห์ เห็น ราช การ ต่าง ประเทศ เปน สำคัญ
กว่า อย่างอื่น เพราะ ชาติ ฝรั่ง มี อำนาจ ใน แผ่นดิน แดน นี้ มาก ขึ้น ทุก
ทั้ง ใน เวลา นั้น อังกฤษ ก็ มี เขตต์แดน ติด ต่อ กับ รัชต์มา เข้า มา แล้ว กำลัง
ภายนอก เป็น เหตุ เปลี่ยนแปลง ความเป็น ไป ของ พระราช อาณาจักร
สงคราม ที่ เคย มี กับ พม่า บ้าง กับ ญวน บ้าง ก็ เปน อัน สงบ พล รบ พาหนะ
นาวา ศัสตราวุธ ยุทธ ภัณฑ์ อัน เปน กำลัง ทำ ลึก ก็ เปน ของ ด่วง สิ้น ความ
เข้าใจ ใน อุปาย ดำเนิน ราช การ รักษา บ้าน เมือง ตาม ที่ เคย ก็ กัด เป็น
เลื่อย ด้า เมื่อ รวบ กล้าว ก็ ทำ กับ แปลง อาณาจักร ใหม่ พระ องค์ เสด็จ
เถลิง ราช โสภณ หมาย แก่ เวลา ราว กับ ชาติา ของ พระ ราช อาณาจักร
หาก บัณฑิต ให้ เปน ไป ๑ เมื่อ ครั้ง ยัง ทรง ผนวช พระ องค์ ได้ ทรง ศึกษา
ใน ปรตัมย์ เข้า พระไทย ภาษา อังกฤษ แด ธรรมเนียม ต่าง ประเทศ อาจ
หยั่ง เห็น เหตุ การณ์ ไป ไกล ๑ พระ องค์ ได้ ตั้ง พระ ราช หฤทัย จะ รักษา
ความ สัมพันธ กับ นานา ประเทศ เปน เบื่อง หน้า ทรง รับ ทำไมตรี มี หนังสือ
สัญญา กับ ชาติ ฝรั่ง คือ อังกฤษ อเมริกัน ฝรั่งเศษ เดนมาร์ก เชนส์
เอติก รึบ ปลิก ไปตุเกส วิตันดา ปรุส เดีย ใน นาม แห่ง เยอรมัน ฝ่าย

เหนือ ๒๘ นคร ลัวะดิน แด่นอรเว เบตเยียม อิตาดี้ รวม ๑๒ ราย ฯ

แต่สัญญาครั้งนั้น ได้ทำในพระนามของพระเจ้าแผ่นดินแด่ประธานาธิบดี
ผู้ครองของประเทศนั้น ๆ เอง เป็นความเสมอหน้า ฯ

แต่ผลแห่งการทำสัญญานั้น ที่เป็นประโยชน์ฝ่ายกรุงสยาม ก็คือ
พระราชอาณาจักรสงบราบคาบ ไม่เสียบ้านเมืองที่เป็นขอบขันธุ์ ใน
เวลาที่เมืองใกล้เคียงกัน ต้องเสียยับเยินจนถึงสิ้นอำนาจ อนึ่งแต่ก่อน
กรุงสยามได้รับความยกย่องเฉพาะของชาติจีนเท่านั้น ในบัดนี้ ยังมี
เกียรติยศได้รับความยกย่องของผู้ปกครองประเทศทั้งหลายทั่วกันไป แต่
เมื่อมีการค้าขายถ่ายเทกับต่างประเทศแพร่หลายออกไป ความปลอดภัย
ของบ้านเมืองก็ค่อยมีขึ้น โดยลำดับ พระราชทรัพย์ที่เก็บได้ทางภาษี
อากรก็ค่อยทวีขึ้น แต่เมื่อประชาชนได้คบหากับต่างประเทศ ก็ได้
ความคิดกว้างขวางออกไป ในช่วงเสียประโยชน์ ก็คือสัญญานั้น
ยอมกำหนดอำนาจ ไม่มีความสิทธิ์ขาดเหมือนแต่ก่อนมา เช่นต้อง
อนุญาตให้ใช้ธรรมเนียมวิสัยดีมา คือชาตินั้น ๆ อาจปกครองคน
ของตนได้แผนกหนึ่งต่างหากจากพระราชอาณา แต่ผลที่เนื่องมาแต่
ข้อนี้ คือจะจัดการอะไรที่เกี่ยวข้องกับคนในบังคับต่างประเทศ จำจะต้อง
แสวงหาอนุมัติของชาติที่มีไมตรี ความได้ประโยชน์ความเสียประโยชน์
มีเช่นนั้นเป็นอาทิ เป็นผลของสัญญา ฯ

สมเด็จพระบรมชนกนาถเจ้า ๕ ทรงพระบัญชาอันดีซึ่งกว้าง
ใหญ่ สามารถ สอดส่อง เห็น เหตุการณ์ โทด ประจักษ์ ทรงดำเนิร พระ
ราชโบาย รักษา พระราช อาณาจักร ให้เกษม สดภาพ ในคราวที่นครอื่นๆ
อันอยู่ โกลดเคือง ถึง หายนะ ย่อยยับ ดัง ตาม กัน นั้น ด้วย ความ แห่ง พระ
คาถา ประพันธ์ พุทธ ภาษิต ว่า ปมาทํ อปฺปมาเทน ยทา นุตติ
บัณฑิตโต บัญญาปาลาตมารุหํ อโสโก โสกีนํ ปชํ บัพพัตถํ ฐา
ณมมฺหิเร ฐโร พาเด อเวกฺขติ ความว่า เมื่อใด บัณฑิต บันทึความ
ประมาณ ได้ ด้วย ความ ไม่ประมาณ เมื่อ นั้น ก้าวขึ้นสู่ บัญญา อย่าง สูง
ควร เปรียบ ด้วย ขึ้น ปราสาท แล้ว หากมี ใด ก็จะได้ แดเห็น ประชาชน
ผู้ มีความ รันทด ปราศ ญ้ยอม เสด็จ เห็น ชน ผู้ เสด็จ เหมื่อน ผู้ ยืน อยู่
ยอด บรรพ พด แด เห็น ผู้ ยืน อยู่ ณ ภูมิ ภาค ณ ที่ นั้น ๕ บัญญา ชีวิต มา หุ
ธัญญํ ปราศ ญ์ ทั้ง หาย ได้ กล่าว สรรเสริญ ชีวิต ของ ผู้ เปน อยู่ ด้วย บัญญา
ว่า ประเสริฐ สุด เพราะ ยัง ประโยชน์ ให้ สำเร็จ แก่ มนุษย์ นิกร ทัว ไป เช่น
นี้ ๕

แต่ ก่อน กรุง สยาม มี การ ไป มา กับ นานา ประเทศ ก็ เพียง ใน แถบ ใกล้ ๆ
แต่ ใน รัช กาล นี้ ได้ ทรง แต่ง ราช ทูต ไทย ออก ไป ถึง กรุง อังกฤษ แด กรุง
ฝรั่งเศส เพื่อ เจริญ ทาง พระราช ไมตรี บ้าง เพื่อ เจริญ ราช การ บ้าง
แม้ พระเกียรติ กว้าง ขวาง ออก ไป ยิ่ง กว่า ที่ เคย มี มา ใน หน หนึ่ง ๕

ส่วน การ ภายใน พระ ราชา อาณาจักร ครั้ง รัช กาด ที่ ๑ ได้ ทรง ตั้ง
พระ นคร แด พระ ราชา วงษ์ ชน ใหม่ ณ ฝั่ง ฟาก ตะวันออก แห่ง แม่น้ำ เจ้า พระยา
ทรง สถาปนา พระ ราชา อิศริย ยศ พระ ราชา วงศ์ นาค ตาม พระ ราชา ประเพณี
ตั้ง พระ บรม ราชา วงศ์ ใหม่ ทรง ตั้ง แต่ง ข้าราชการ การ ใหญ่ ผู้น้อย โดย ลำ
ดับ กัน ทรง สร้าง สร้าง เครื่อง ราชูปโภค เครื่อง ประดับ พระ ราชา อิศริย ยศ
ตั้ง ส้ม ศัสตราวุธ ยุทธ ภัณฑ์ เคียง อาหาร รวบรวม ทรัพย์ ผลิต ปรน ปรือ ข้าง
น้ำ พาหนะ เรือรบ เรือ ได้ ไว้ พร้อม ชุด ภูมิลำเนา บ่อน ก่อ กำแพง ตก แต่ง พระ
นคร ให้ เปน ที่มั่น หัว เมือง ชน ใน แด หัว เมือง ประเทศ ราช ก็ เขา เปน
พระ ราชา ธุระ ทั่ว ถึง ๑ อนึ่ง ได้ ทรง เลือกรับ เสวกามาตย์ ผู้ มี วิชา
ให้ ข้าราชการ กฤษฎีกา อัน โบราณ กษัตริย์ ทรง บัญญัติ ไว้ ให้ ถูก ถ้วน
บริบูรณ์ ตั้ง ไว้ เปน หลัก สำหรับ พิพากษา อรรถคดี นอกจาก นี้ ก็ ยังมี อีก
เปน อัน มาก แต่ รัช พระ ราชา ทาน พรรณา พอ เปน เดา ๑ ส้ม เสด็จ บรม
นิพิต พระ ราชา ส้ม ภาร เจ้า ใน รัช กาด หลัง ๆ ก็ ได้ ทรง จัด การ บ่อน กัน แด
ทำนุ บำรุง พระ ราชา อาณา จักร ให้ เจริญ เปน ลำดับ มา ใน วิถี อัน เดียว กัน
เปน แต่ แก่ ไข ยก ย้าย ให้ เหมาะ แก่ เวลา ของ พระ องค์ ๗

ฝ่าย พระ คำณ ความ ปฏิบัติ ของ พระ สังฆ เดรัจฉา หมอง มา แต่ ครั้ง เดิม
กรุง ทวารวดี แก่ พม่า แด ครั้ง ความ แปร ปรวน ของ พระ เจ้า กรุง ชนบุรี ใน
รัช กาด ที่ ๑ ทรง ข้าราชการ เดิม รัช พระ คำณ บำรุง สังฆ มณฑล ให้ บริ
สุทธิ์ ทรง เลือกรับ ภาริกษุ เภระ ผู้ วัชร พุทธ วจนะ แด ยัง ยืน ใน สัมมา ปฏิบัติ

ตั้งเป็นสังฆนายก เป็นคณาจารย์ มีหน้าที่บริหารสังฆแต่ละคณะ พระราชทานนิศยภักต์บำรุง ทรงผูกพระปริยัติศาสนา ประชุมพระสังฆเถรานุเถระผู้แตกฉานในพระพุทธวจนะ ให้ชำระพระไตรปิฎก อันพิสดาร คัดลอกเคลื่อนด้วยบทพยัญชนะให้ถูกต้องเสร็จแล้ว ทรงสร้างไว้เป็นแบบฉบับสำหรับได้จำลองกันต่อไป แต่จัดให้มีอาจารย์บอกพระปริยัติแก่ภิกษุสามเณร แต่มีการสอบได้เป็นครั้งคราวราวสามปีครั้งหนึ่ง ตามพระราชประเพณี วัดที่ปรักหักพังก็ได้ทรงปฏิสังขรณ์เองบ้าง ทรงชักโยงพระราชวงศ์วงศ์แด่ข้าทูลลอองธุลีพระบาทให้ทำบ้าง ที่สร้างขึ้นใหม่ก็มี รวมกันเป็นอันมาก ในรัชกาลหลังๆ สมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารเจ้าทุกพระองค์ ก็ได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงสร้างทรงปฏิสังขรณ์ พระอารามมากบ้าง น้อยบ้าง ตามคราภิบาล ๑ พระอารามที่จัดเป็นสำคัญในยุคนั้น สมควรระบุชื่อ คือ วัดพระเชตุพน วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดชนะสงคราม วัดสระเกศ วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดอรุณราชวราราม วัดราชโอรส วัดบวรนิเวศวิหาร วัดกัลยาณมิตร วัดราชประดิษฐ์ กับพระประทุมเจดีย์ ๑ ในรัชกาลที่ ๓ การบูรณะปฏิสังขรณ์พระอารามจัดว่าได้ทำทั่วไป แต่ถวญไฟโรจน์ตระกานตาเป็นเครื่องประดับพระมหานคร ทั้งการซ่อมการเขียนพระปริยัติธรรมก็เจริญถึงที่ หนังสือศาสนาซึ่งได้แปลได้แต่งขึ้นในครั้งนั้นก็มีเป็นอันมาก ๑ อนึ่งเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระ

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จ ออก ทรง ผนวช แด ทรง ประพฤติ พรหมจรรย์
มา คตอด รัช กาด ที่ ๓ ใน รวง นั้น ได้ ทรง เถ่า เรี้ยน แดก ฉาน ใน พระ
ปรียติ ทรง พระ อดุสาหะ สอด ด้อง คุ้ย เชื้อ ข้อ ปฏิบัติ ชน ให้ แพร่ หตาย มี
พระ ส่ง ษ์ ประพฤติ ตาม ชน บ้าง เปน ลำนัก อิน หนึ่ง ครน ถึง รัช กาด ที่ ๔ ได้
พระ ราช ทาน เสร้ภาพ ใน อิน ปฏิบัติ คำนวณ วัตร ได้ เติม ศรัทธา ไม่ เด็ดอก ว่า
คำสอน ไว นิกาย ไว ทรง บ้อง กัน แด ช่วย ทำนุบำรุง ทัว ไป ทั้ง นั้น เปน
ส่วน คำสอน ปกัมภี พระ ส่ง ษ์ ลำนัก นก ทัว แพร่ หตาย จน ปราภฏ เปน นิกาย
อิน หนึ่ง เรียก ว่า ธรรม ยุติก นิกาย ดับ มา จน กาด ทุก วัน นี ๓

ความ ค้ำขาย ของชาว ลัษม กับ ต่าง เมือง ย่อม เป็น ไป ตาม ความ
 ดั้น พันธ แคม กว้าง ตั้งแต่ ครอง บ้าน เมือง ยัง มี การ ทพ ลัก มา เข้า เกิด
 เป็น ดิน ค้ำ ต้อง ห้าม ไม่ ให้ บัน ทู ไป ค้ำ ต่าง เมือง แต่ ยังมี ดิน ค้ำ ผูก ขาด
 ที่ บัน ทู ไป จำหน่าย ได้ เป็น พิเศษ เฉพาะ ของ หลวง อย่าง เดียว กัน เพราะ
 ใน เวลานั้น พระราช ทรมัย ที่ เกบ จาก ภาษี อากร ยัง ได้ น้อย ไม่ พอ จำ ใน
 ราช กาด ต้อง เอา กำไร ที่ ได้ ใน ทาง ค้ำ ขาย ใช้ เจือ จาก อุดหนุน บ้าน เมือง
 ค่อย ส่ง มา รวบ คาบ การ ค้ำ ขาย ก็ ค่อย เจริญ ขึ้น เป็น ลำดับ มา ครั้น ถึง รัช
 กาด ที่ ๔ พระราช ทรมัย ได้ จาก ภาษี อากร ค่อย เจริญ ขึ้น แล้ว ทรง เด็ก
 ดิน ค้ำ ต้อง ห้าม แล ดิน ค้ำ ผูก ขาด เล็ก เบ็ด ให้ ราษฎร จำหน่าย ออก ไป
 ต่าง ประเทศ ได้ ทั้ง กัน เป็น แต่ ตั้ง พิกัด เกบ ภาษี ขา ออก ใน ดิน ค้ำ เหล่านั้น
 พอ ประมาณ ให้ ราษฎร ได้ มี ทาง ประกอบ การ หา เติง ชีพ กว้างขวาง

ออกไป แด ทรง อนุญาตให้นำ สิ้น ค้า ต่าง ประเทศ เข้า มา ขาย เด็ก ข้าราชการ
นิยม ต่าง ๆ ตั้ง เปน ภาษี ขา เข้า เกบ ตาม จำนวน ร้อย การ ค้า ขาย
ค่อย กว้าง ขวาง ออกไป ผล ของ การ เปิด สิ้น ค้านั้น ก็คือ ชัก ให้ การ ทำ นา
แด การ หา เลี้ยงชีพ ใน ทาง อื่น ของ ราษฎร เจริญขึ้น ชาว ต่าง ประเทศ
เข้า มา ค้า ขาย มาก ขึ้น บ้าน เมือง มั่ง คั่ง สมบูรณ์ ขึ้น กว่า เก่า ๆ

อีก ข้อ หนึ่ง แต่ ก่อน มา พระ ราช อาณา จักร แรก ตั้ง ใหม่ ยัง ต้อง
ระวัง ภัย รอบ ด้าน แด นอกจาก าร พระ ราช สังคราม ก็ไม่ ใคร ได้ เสด็จ ไป
ข้าง ไหน พระ เจ้า แผ่นดิน กับ ราษฎร จึง ยัง ห่าง ไกล กัน ครั้น ถึง รัช กาล
ที่ ๔ พระ บาท สมเด็จ พระ จอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว ทรง พระ เมตตา อาวี้ แก่
ราษฎร ยิ่ง นึก เมื่อ เวลา เสด็จ ข้าง ไหน ใน กรุง ก็นั่ง ใน หัว เมือง ก็นั่ง
ทรง เบ็ด ช้อง ให้ ราษฎร เฝ้า ได้ ใน ที่ ใกล้ ครัด ปราได้ แด พระ ราช ทาน
เงิน แจก ด้วย พระ ราช หัตถ์ ไม่ ทรง ถ้อ แต่ นั้น ความ สนิท ใน รวง เจ้า
แผ่นดิน กับ ราษฎร ก็ ได้ มี ดับ มา ๆ

สมเด็จพระ บรม บพิตร พระ ราช สัมภาร เจ้า ทุก พระ องค์ ทรง บุญญาธิการ
ใหญ่ สามารถ ใน พระ ราช กิจ เหมาะ แก่ เวลา ทรง ได้ ของ อัน เปน ที่ นิยม
ว่า สำหรับ ประดับ พระ บารมี เปน ศรี แห่ง พระ นคร ใน รัช กาล ที่ ๑ ทรง ได้
พระ มหา มณี รัตน ปฏิมากร แด เสวก กิริณี ๒ เชือก ใน รัช กาล ที่ ๒
ทรง ได้ พระ พุทธ บุษย์ รัตน แด เสวก คชสาร ๓ เชือก เข้า กัน เปน ๕ เชือก ทั้ง
ของ เดิม ประชาชน ถวาย พระ นาม เนิติม พระ เกียรติ ยศ เปน พระ เจ้า ข้าง

เมื่อครั้งนั้นมาจึงได้ใช้ธงช้างเผือกสำหรับแผ่นดินสยามฯ ยังช้างม้า
 ราชพาหนะ แด่ของประหลาดอย่างอื่นที่นิยมกัน ก็มีอีกเป็นอันมาก
 พันที่จะคณนา ฯ ตกว่าเป็นพระมหากษัตริย์มีบุญบารมีไม่ด้อยกว่า
 ในหนหลัง ฯ เด็ดจมายังโลกนี้ เพื่อความสวัสดิ์ของประชาชน ดัง
 ดมแดง พระทศพลตรีธรรม์ธรรม์ ความอุปบัติของจักรพรรดิราช ฉะนั้น ทรง
 บำเพ็ญพระราชกรรยาสร้างพระบารมีในทางปกครองพระราชอาณาจักร
 พัทธกษัตริย์ พระศาสนา เพื่อสำเร็จเป็นहितานุหิตประโยชน์แก่มนุษยนิกาย
 ทั่วไป ต้องด้วยคำธรรม์ธรรม์ในพุทธนิพนธ์ภาษิตว่า หิโต พหุณัน
 ปฏิปัตตโกเค ท่านผู้เป็นสัตว์มนุษย์ ปฏิบัติครอบครองโลกสมบัติ
 มีอริยาคัยเกิดเกิดแก่ชนเป็นอันมาก คัมภีร์เทวตา รัชชติ ชัมม คฤต
 เทวตาย่อมรักษาท่านผู้ชน อันธรรม์คัมภีร์ครองแล้ว พหุสสุต สัตว์คูปันัน
 ชัมเม จิต น วิชหติ กิตติ เกียรติคุณย่อมไม่ละท่านผู้ชน ที่เป็น
 พหุสสุต มีสติมากบริบูรณ์ด้วยสติจรรวัด ตั้งอยู่ในธรรม ชัมมจรรวัด
 สัตว์สัตว์นั้น สัตว์จรรวัด หิรมัน เนกขัม ชัม โพชนทสสเสว โภคินันทิตุมหติ
 ใครเล่าควรจะนิมิตท่านผู้ชน ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ถึงพร้อมด้วยศีล
 มีปกติกล่าวคำสัตย์ มีหิริอยู่ในใจ ไร้โทษดุจทองชมพูท
 นิกะหนึ่ง เทวบี น ปลัดสันติ พรหมุนาบี ปลัดสันติ อย่าว่าแต่มนุษย์
 เดย แม้เทวตาแม้พรหมก็ย่อมธรรม์ธรรม์ท่านผู้ชนทั่วไป ฉะนั้น ฯ

พระรัฐประศาสน์ บัณฑิตนิภาค

๕๕

เมื่อ สมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารเจ้า ทรงพระดำเนิน ถึง เหตุที่
เป็น มาใน หน หลัง ก็ จะ ยัง ประสงค์ ให้ เกิด ใน สมเด็จพระบรมบุรุษ
ซึ่ง ช่วย กัน ดำรง พระราชอาณาจักร ให้ สถาพร ตลอด มา ใน วร ของ พระ
องค์ แต่ นั้น พระปณิธาน ใน อัน จะ ทรง นำ เพญ ราช ธรรม ก็ จะ แรกกล้า
ดำริ เปน พระราชกุศล ชน อัน ใหญ่ ฯ

บัด นี้ จะ รับ พระราชทาน พรรณา ความ ใน บัณฑิตนิภาค เปน ลำดับ ไป ฯ
สมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารเจ้า เสด็จ เสด็จ ราช มไหศวรรยาธิปัตย์
ใน ลำดับ นับ เปน คำรบ ๕ ใน พระบรมราชวงศ์ นี้ เมื่อ ปีมโรง สมฤทธิ ศก

จุลศักราช ๑๒๓๐ หรือ ศก รัตนโกสินทร ๘๗ ใน ค่ำวัน ๕ ฯ ๑๑ ค่ำ
หรือ วันที่ ๑ ตุลาคม ครั้น การ พระราชพิธี บรมราชาภิเษก ครั้ง แรก
ณ วัน ๕ ฯ ๑๒ ค่ำ หรือ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ครั้น ที่ สอง เมื่อ ปี รกา
๑๒

เบญจ ศก จุลศักราช ๑๒๓๕ หรือ ศก รัตนโกสินทร ๙๒ ณ วัน ๑ ฯ ๑๒ ค่ำ
หรือ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน มี รัช กาด ดับ มา จน บัด นี้ ได้ ๔๐ ปี

บริบูรณ์ ฯ ใน วร นี้ ได้ ทรง ปกครอง ทำนุบำรุง พระราชอาณาจักร
ให้ มั่ง คั่ง สมบูรณ์ ด้วย รัฐ สมบัติ เกษม สวัสดิ์ สถาพร พิทักษ์ ชน นิกร
ข้า ขอบ ชน สืบ มา ให้ อยู่เย็น เปน สุข นิรทุกข์ นิรภัย บำบัด อันตราย ภายใน
ภายนอก ไม่ ให้ ได้ ชอง ที่ จะ มี ทุรา รักษา ความ สงบ ให้ เปน ไป โดย

สามารถ มีพระราชจรรยาเป็นเครื่องปรากฏ พระเกียรติคุณโดย เหนกนัย
 เหลือวิสัยที่จะพรรณาให้ถ้วนถี่ จะรับพระราชทานบรรยายเฉพาะข้อ
 ที่สำคัญ พอเป็นเครื่องบำรุงพระบิตุปรามิทธิ โดยควร แก่ สมัย เมื่อ
 ทรงพระมัจจุเวกชนตามไปด้วยโยนิโสมนสิการ ก็จะมีพระราชหฤทัย
 เบิกบาน เกิดพระราชอุตสาหะบำเพ็ญให้ภียโย แม้โบราณบัณฑิต
 ก็เห็นอำนาจประโยชน์เช่นนี้ จึงได้แปลลงวจีเภท กราบทูลพระมหา
 ษัตริย์เจ้า ให้ทรงพิจารณาทศพรราชธรรมจรรยาในพระองค์ ดังนี้ว่า
 อัจเจเต กุศลเด ธัมเม สุเต บัณฑิตาห อตตนิ ขอพระองค์ทรงพระวิจารณ์
 กุศล ธรรม ดังนี้ ๆ อันตั้งอยู่ในพระองค์เกิด ตโต เต ชายเต บิตุ
 โสมนัสสัจจ นูปกัม แต่ นั้นพระบิตุโสมนัสจะเกิด มีแต่พระองค์ไม่
 นอยเลย ดังนี้ ๆ

ทั้งหลายนั้นเสียได้ โดยลำดับมา เดิมอนดวง ทิวกกร ชำแรกจาก ถัดบ เมฆ
ต้องแสงไฟโรจน์ ยัง ประโยชน์ให้ดำเรจ แก่ โลก หนึ่ง ๆ ในรัช กาด
ปัจจุบัน ก็ เปน คราว ลงบ การ ลัก จึงมีแต่ปราบ พวกโจร หือ อันรบ กวน
ปลาย พระราช อาณา จักร ใน มณฑล อุดร บ้าง ปราบ พวก โจร เงี้ยว ใน
มณฑล พายัพ บ้าง ปราบ จลาจล พวก ผี บุญ ใน มณฑล อีสาน บ้าง ๆ
เพราะ หนึ่ง ราช การ ที่ เกี่ยว กับ ต่าง ประเทศ จึง เปน สำคัญ กว่า อย่าง หนึ่ง ๆ
ทั้ง ใน เวลา นี้ อังกฤษ ก็ ได้ เมือง พม่า เข้า มา ทุก ที่ จน ท่วม ท่ง ประเทศ
มี อาณาเขต คด ค่อ กับ รัช ด้มา มาก เข้า ตั้งแต่ ทิศ หริโอบ ชน ไป ถึง
ทิศ อุดร แด ผรั่ง เศษ เด่า ก็ได้ เมือง ญวน เมือง เขมร แด เมือง ดัง เกย ไร ได้
อำนาจ แม่ พรหม แด มา จด ตั้งแต่ ทิศ อาคเนย์ ชน ไป หา ทิศ อุดร แม้ ต้อง
ชาติ เปน สัมพันธ มิตร กับ กรุง สยาม มา แด ก่อน หา ได้ เปน ศัตรู ซึ่ง หน้าไม้
ก็ จึง อยู่ ถึง อย่าง นั้น จะ ว่า เปน การ ง่าย ชน ก็ ไม่ได้ ความ รว้ง รักษา ก็
ต่าง กัน ไป ข้าง ะทาง เมื่อ อยู่ ใกล้ ชาติ ก็ ต้อง คอย บ้อง กัน เมื่อ อยู่ ใกล้
สัมพันธ มิตร ก็ ต้อง คอย รักษา หน้าใจ ๆ ส้มเคจ ๆ เจ้า ทรง ตั้ง พระราช ฤทัย
จะ ดำเนิร พระรา ไซบาย อนุวัตร โดย วิถี แห่ง ส้มเคจ พระบรม ชน กษัตริราช เจ้า
ทรง รักษา ราช การ ผ่อน หนัก เบา ถือ เอา แด่ สารา ประโยชน์ เปน ใหญ่ ก็ ทรง
ดำมารถ รว้ง เหตุ การณ์ อัน เกิด ขึ้น ใน รวง ๆ อย่าง สุภาษิต ว่า ดัน กระทบ
กับ พันเสียได้ รักษา มิตร ภาพ ให้ ลับ ค่อย ยั้ง ยืน มา ๆ ส่วน ความ สัมพันธ

กับ นานา ประเทศ ทั่วไป ได้ทรง ทำพระ ราชไมตรี ขึ้นใหม่ กับ ประเทศ
 ออสเตรีย แด ฮังการี ประเทศ รัสเซีย ประเทศ ยี่มุ่น แด อื่น ๆ ได้ทรง
 รักษา ความ สัมพันธ กับ ประเทศ ที่ มี ไมตรี กัน มา แต่ ก่อน แด ให้ ยืน ยง คง
 ที่ ต่าง มี ราช การไป มา ถึง กัน มาก ขึ้น ต่าง ก็ แต่ง ทูต ให้ ประจำ ณะ
 ดำนัก ของ กัน แด กัน แด ให้ ไป มา เปน พิเศษ ด้วย ราช การ บ้าง
 ก็มี ใน ครั้ง นี้ ได้ทรง แต่ง ราช ทูต ที่ เปน ไทย ให้ ออกไป ราช การ ไม่
 ต้อง ใช้ คน ต่าง ประเทศ เหมือน ใน หน หลัง เว้น ไว้ แด ราช การ บาง อย่าง ๆ
 แม้ จะ มี ความ หมอง หมาง กับ บาง ประเทศ ด้วย สาเหตุ ต่าง จะ รักษา
 ประโยชน์ ของ ตน ต่าง ก็ ยัง หวัง ผล แห่ง ความ ปราณี ประนอม ให้ ยอม
 ตก ลง กัน โดย ฉันทไมตรี ๆ มี พระ เกียรติยศ แผ่ กว้าง ขวาง ออก ไป เมื่อ
 มี การ ประชุม นานา ประเทศ ที่ ไหน ๆ ด้วย กิจ อย่าง หนึ่ง อย่างใด ประเทศ
 นี้ ก็ ได้รับ เชิญ เนื่อง ๆ มา เปน ต้น ว่า การ ประชุม ดังกล่าวนั้น ณ
 เมือง เบิน นคร หดวง แห่ง ประเทศ สวิตเซอร์แลนด์ แด การ ประชุม เรื่อง
 คิด จะ รักษา ความ สงบ ใน ราชอาณาจักร กรุงเฮก พระ นคร หดวง แห่ง ประ
 เทศ ฮอลแลนด์ ที่ สมเด็จ พระเจ้า กรุง รัสเซีย ทรง ชัก นำ ขึ้น ๆ แด
 ใน รัช กาด ก่อน ๆ ยัง ไม่ เคย มี เจ้า นาย ต่าง ประเทศ เด็ดจ เข้า มา เยือน
 ถึง พระ ราชธานี หรือ มี พระ เจ้า แผ่นดิน เด็ดจ ถึง ต่าง ประเทศ นอก จาก าร
 พระ ราชสงคราม ใน รัช กาด น สมเด็จ พระเจ้า นิคอลาส ที่ ๒ พระเจ้า กรุง
 รัสเซีย แต่ ครั้ง ยัง ดำรง พระ ราช อิศริย ยศ เปน สมเด็จ พระบรมโอรส รัช ทา
 ยาทิ แด เจ้า นาย พระ องค์ อื่น เด็ดจ ประพาส มา ทาง ทูร ประเทศ ที่ ศ มบุรพา

ก็ได้เสด็จเข้ามา ทรง เยือน ส้มเต๋จ ๑ เจ้าถึง พระนคร น ส้มเต๋จ ๑ เจ้ามี พระ
ราช อัยยาศัย เมื่อ แม่ ทรง จดการ ค้อน รับ ส้ม แก่ พระ เกียรติยศ ต่าง พระ
องค์ มี วิธด่าละ แก่ กัน สนิท สนม แด ส้มเต๋จ ๑ เจ้าก็ได้เสด็จ พระราช ดำเนิร
แด ประพาส ต่าง ประเทศ ถึง ยุโรป เปน สอง คราว ทรง เยือน พระเจ้า แผ่นดิน
แด ประธานาธิบดี ผู้ ครอง ประเทศ นั้น ๆ ที่ เปน ราช สัมพันธ มิตร ต่าง ก็
ค้อน รับ ด้วย อาการ ชื่น สนิท ตูจ เดียว กัน ได้ ทรง รับ ความ ยก ย่อง นับ ถือ
ของ ประเทศ นั้น ๆ เปน พระ เกียรติยศ ได้ โปรด ให้ ส้มเต๋จ พระ บรมโอรส
รัช ทายาท แด เจ้า นาย พระ องค์ ชื่น เด็ดจ เยือน แทน พระ องค์ บ้าง ก็มี ทรง
รักษา พระราช สัมพันธ มิตร กับ นานา ประเทศ ให้ เปน มา ด้วย ประการ ดังนี้ ๒

ส่วน การ ภายใน พระราช อาณาจักร ความ บ่ง กัน รักษา ใน บัดนี้
ก็ต้อง ทวี ก้าวถึง ให้ นั้น คง แข่ง แกร่ง ขึ้น ตาม สันนิ ใน รัชกาล ก่อน การ ผูก
หัด ทหาร ตาม แบบ อย่าง ของ ชาว ยุโรป พัง จด ขึ้น ยัง ไม่ แพร่ หดาย ครึ่งนี้
โปรด ให้ ขยาย การ นั้น ออก ไป จด วิธ เรียก คน เปน ทหาร ให้ ทัว ถึง รวบ
รวม ตั้ง เปน กรม ทหาร บก ทหาร เรือ ผูก หัด ให้ เข้าใจ ยุทธวิธี แด แก่
ไซ น้า ที่ ราช การ ฝ่าย ทหาร ตาม แบบเก่า ให้ เข้า หา กัน เปน ธรรมเนียม
นั้น คง สำหรับ แผ่นดิน ดับ ไป ใน บัดนี้ โปรด ให้ จด กอง ทหาร บก ตั้ง ขึ้น
ใน มณฑล หว เมือง นั้น ๆ เกือบ ทัว ถึง เพื่อ บ่ง กัน ช้าลึก ศัตรู แด พวก
เหล่า ร้าย ซึ่ง จะ ก่อ จด จด เมียด เบียด ราช ฏร ให้ ได้ ความ ยาก เข็ญ ตาม
ระยะ ทาง ตั้งแต่ ปาก น้ำ เจ้า พระยา เข้ามา ทรง สร้าง บ่อน พระ จุด จอม

เกล้าขึ้นใหม่ที่แหลมฟ้าผ่า แต่งม่อมของเดิม มอบให้เป็นหน้าที่ของ
กรมทหารเรือรักษา ที่หัวเมืองท่าชายทะเลก็มีกองทหารเรือตั้งประจำ
ทรงสร้างเรือรบเรือลาดตระเวนขึ้นใหม่ เปลี่ยนมาตามเวลาเป็นหลาย
ลำ ใช้เคียวตรวจราชการอยู่เสมอเป็นนิตย์ ฯ

ส่วนการบำรุง ได้ทรงพระกรุณาแก่พระราชวงศ์และข้าราชการ
การพระราชทานยศศักดิ์ ทรงตั้งทั่วไปทุกตำแหน่งทุกชั้น นอกจากนั้น
ยังได้พระราชทานเงินเดือนเงินปีแทนเบี้ยหวัด เพิ่มมากกว่าเก่าเป็น
หลายเท่า เพื่อเป็นกำลังรักษาพระอิสริยยศและรับราชการ แต่ผู้
ความดีความชอบ ยังได้รับพระราชทานเบี้ยบำนาญเป็นเครื่องเลี้ยง
ชีวิต ในเวลาที่รับราชการไม่ได้แล้ว ยังทรงพระเมตตาตลอดไปถึง
บุตรหลาน โปรดให้ได้รับความศึกษาฝึกหัด จัดส่งออกไปเรียน
ที่ยุโรปก็มีมาก เพื่อได้ความรู้ความสามารถ จะได้รับราชการให้
ได้ชื่อเลี้ยงเชิดชูวงศ์ญาติไป ฯ ส่วนราษฎรเดาก็ได้รับพระเมตตา
กรุณาโดยอเนกประการ : ในส่วนตุลาการ โปรดให้รวมโรงศาล
สำหรับพิจารณาอรรถคดีตั้งเป็นกระทรวงยุติธรรม พระราชทานอำนาจ
พอแก่หน้าที่ ทรงตั้งแต่งแก้ไขคดีแปลงพระราชกำหนดกฎหมาย ให้
ราษฎรได้รับยุติธรรมเสมอหน้า แต่จัดกระบวนการให้แล้วโดยเร็ว
ไม่เห็นช้า เพื่อตัดความลำบาก ทรงเห็นความทุกข์ยากของจำเลยผู้
ต้องความอาชญา โปรดให้เลิกวิธีพิจารณาโดยจารีตนครบาลเสีย ให้

ใช้วิธี ชัก ฟอก พยาน ให้เป็น การ ชื่นตา แด เด็ก การ ดงโทษ ที่ นำ ส้มเพช
ด้วย ประการ ต่าง ๆ ๆ ใน ส่วนบำรุง การ หาเลี้ยงชีพ โปรดให้ตัด ถนน แด
ชุด คดอง เพิ่ม เต็ม ขึ้น อีก มาก หลาย ได้ทรง สร้าง รถไฟ สาย นคร ราชดำ
สาย เพชรบุรี ลำเนา บริบูรณ์ แด สาย เหนือ ได้ เปิด ใช้ แล้วถึง บ้าน คารา
แขวง เมืองพิษย สาย วน ออกถึง เมือง ฉะเชิง เทรา แดได้ พระ ราช
ทาน อำนาจ พิเศษ แก่ บริษัท ให้ จัด การ เติร รถราง ใน กรุง ใน เมือง นคร
เขื่อน หนั แด ใน แขวง พระพุทธ บาท แดให้ จัด การ เติร รถ ไฟ ใน รวง
กรุง เทพ ๆ กับ เมือง สมุทร สงคราม แด ให้ จัด การ เติร เรือ เม็ด ตาม ท่า
หัวเมือง ชาย ทะเล เพื่อ สดวก แก่ ความ สดัญญ แดเปิด เผย ชัก โยง ทำเด ค้า
ขาย ให้เนื่อง ถึงกัน สร้าง สายโทรเลขโทรศัพท์ สำหรับ ส่งข่าวได้ ฌับ ใจ
ตั้ง กรม ไปรษณีย หนั สำหรับ ส่งจดหมายไป มา ทั้งใน พระราช อาณาเขต
แด ต่าง ประเทศ โปรดให้กระทรวง พระคลัง ออก ฌน บัร ตัว สำคัญ ใช้ เป็น
หลัก ทรพีย เพื่อ ส่ง ทรพีย ไป ถึง กันได้ สดวก แด รวง ฌน ทราย ง่าย แด
ทรง สอด ล่อง อยู่ ใน การ เภม ภาชี อากรรคย ดด หย่อน ผ่อน พรน ให้ราษฎร
ได้รับ ผล ใน การ หา ฌน โปรดให้ จัด การ ที่ดิน ทำแผน ที่ ให้แน นอน แด
แด ออก โฉนด ให้ถือ เป็น สำคัญ แด จัด การ หมาย การ ทำ ตัวรูป พรณ
สัตว์พาหนะ ที่ ใช้ เป็น กำลัง ใน การ ทำนา ค้า ขาย โปรด ให้ จัด กรม กอง
ตระเวน แด กรม ตำรวจ ภาช ฌน มีหน้าที่ รักษา ท้อง ถิ่น เพื่อ บอง กัน
ฌน ทราย แห่ง ชีวิต แด ทรพีย สดมบัค ของ ประชาชน ๆ ใน ส่วนบำรุง ให้เป็น

พล เมือง ผู้ สามารถ ทรง ตั้ง พระ ราช บัญญัติ ผ่อน ปลด ทาส ให้ เป็น ไทย
 ให้ ได้ ความ เป็น โสด แก่ ตน โดย ลำดับ มา ทรง ตั้ง กรม ศึกษา มี น้า ที่ จัด
 การ เล่าเรียน ตั้ง โรง เรียน ทั้ง ใน กรุง แด หัว เมือง เป็น ที่ ผูก สอน บุตร
 หลาน ของ ราช ธุร ๑ ใน ส่วน บริหาร ความ ผาสุก ของ ชน นิกร ทรง ตั้ง
 เจ้าน้า ที่ คชย ตรวจ ตรา บ้อง กัน น้ำ บัด โรค ภัย ตั้ง โรง พยาบาล เป็น ที่ รักษา
 ใช้ เจ็บ แด ส่ง แพทย์ ไป ตาม หัว เมือง ให้ ปลุก ผี แด จำหน่าย ยา แก่
 โรค ต่าง ๆ ทรง ตั้ง กรม ดุช ภิบาล มี น้า ที่ ดู แด การ ปลุก สร้าง แด รักษา
 ความ ผาสุก ใน จังหวัด ๑ แด การ อื่น ที่ เป็น นิติ สันธะ แห่ง พระ มหา กรุณา
 ก็ ยังมี เช่น แจก เข้า ใน เวลา ที่ เกิด ทุพภิกข ภัย บาง สมัย ทรง พระ มหา
 กรุณา โปรด นัก โทษ ที่ ต้อง เเว จำ อยู่ ใน พันธ นาการ ให้ พัน โทษ ก็ มี ๓

แพน ก ปกครอง ทรง จัด ตำแหน่ง เลื่อน บัด เจ้า กระทรวง กับ ตั้ง น้า ที่
 เพิ่ม เติม ชน อิก ให้ พอ แก่ ราช การ ทั้ง เก้า ใหม่ ใน บัด นี้ มี ๑๐ ตำแหน่ง มี
 บันดาล ค่ำ กดี เสมอ กัน (๑) กระทรวง กลา โหม ว่า การ ทหาร แยก ลำชา
 เป็น กรม ยุทธ นาธิการ บัญชา การ ทหาร บก แด เป็น กรม ทหาร เรือ ๑ (๒)
 กระทรวง ต่าง ประเทศ มี น้า ที่ ปฏิบัติ ราช การ ที่ เกี่ยว กับ นานา ประเทศ ๑
 (๓) กระทรวง มหา ไทย ว่า การ ใน หัว เมือง แด เมือง ประเทศ ราช ฝ่าย
 ธุร การ ตาม น้า ที่ ก็ บำรุง ความ สุข ลำราญ แด ตับ ทุกข์ ร้อน ของ ราช ธุร
 พล เมือง รักษา ความ สงบ ใน จังหวัด แด จัด การ อื่น แทน เจ้า กระทรวง บ้าง
 ก็ มี เช่น ใน บัด นี้ ยัง จัด การ สรรพากร การ รักษา บ้าไม้ แด การ

ทำเหมืองแร่ เป็นต้น (๔) กระทรวงเมือง มีหน้าที่อย่างเดียวกับ กระทรวง
มหาดไทย แต่ว่าการเฉพาะในกรุงเทพฯ แต่ในหัวเมืองมณฑลนี้ (๕)
กระทรวงวัง ว่าการในพระราชวังและ การที่เกี่ยวกับ (๖) กระทรวง
พระคลังมหาสมบัติ ว่าการที่เกี่ยวกับพระราชทรัพย์สำหรับราชการ
แผ่นดิน (๗) กระทรวงเกษตร มีหน้าที่ดูแลการนา ชุกคตของไร่
รักษาโฉนดสำหรับที่ดิน และการทำมาหากินอย่างอื่นของราษฎร ซึ่งเกิด
ในท้องที่ (๘) กระทรวงยุติธรรม มีหน้าที่รักษาพระอัยการ จัดการ
ศาลวินัยคดี ดงโทษ แก่ผู้ที่ตั้งพระราชอาญาแผ่นดิน แลรับ
พิพาทของราษฎร ให้ได้รับยุติธรรมเสมอหน้า (๙) กระทรวงธรรม
การ มีหน้าที่ปฏิบัติราชการ ที่เกี่ยวกับพระศาสนา บัญชาการ กรมสังฆ
การ จัดการ ศึกษา การพยาบาล แล พิพิธภัณฑ์ (๑๐) กระทรวง
โยธาธิการ ดูแลการ นวกรรม คือการก่อสร้างต่างๆ ทำทางรถไฟ แล จัด
ไปรษณีย์ โทรเลข ฯ อย่างใด ทรงเลือกพระราชวงศานุวงศ์ แล ข้าราชการ
ชุดพระบาท ผู้มีปรีชาสามารถ ตั้งเป็นองคมนตรี มีหน้าที่รับราชการ
บางอย่างที่โปรดให้ทำ แล เป็นรัฐมนตรี มีหน้าที่ไว้ประชุมทำกฎหมาย
แต่สองพวกนี้ ต้องเรียกเข้าประชุมเฉพาะเมื่อมีราชการ ที่โปรดให้
ปรึกษา ฯ อย่างใด ทรงแก้ไขวิธีปกครองหัวเมืองในพระราชอาณาจักร
รวมหลายหัวเมืองเข้า จัดเป็นมณฑลหนึ่ง ทรงตั้งข้าหลวงเทศาภิบาล
ให้เป็นผู้สำเร็จราชการมณฑล มีหน้าที่เป็นผู้กำกับดูแลบังคับเจ้า

กระทรวง ดุ แด บังคับบัญชาหัวเมือง ที่รวม อยู่ใน มณฑล ทั่วไป ใน หัวเมือง หนึ่ง มีผู้ว่าราชการ เมือง เป็นผู้ ดุ แด รับ ผิดชอบ แด แบ่ง อาณาเขตต์ เมือง ออกเป็น อำเภอ ตำบล แด หมู่ บ้าน ตาม สันควร แก่ ความ สดวกแห่ง การ ปกครอง มีเจ้าหน้าที่รักษาราชการ ทั่วทุก แห่ง ฯ

ส่วน พระราช ประเพณี ขนบธรรมเนียม ที่ยังไม่ล่วงเวลา ก็ได้ทรงรักษา ให้คง อยู่ ตามที่ ไม่เลิกล่อน ที่ล่วงเวลาเสีย แล้ว ผ่อนปรน แกะไข เปลี่ยนแปลง ไป ตามควร แด ตั้ง แต่ง ขึ้น ใหม่ ให้ต้อง แก่ เวลา ข้อที่ควร ยก ขึ้น พรรณา ใน ส่วนนี้ คือ ทรง ตั้ง พระราช ประเพณี มี มกุฎ ราชกุมาร เป็น รัชทายาท แทน ตำแหน่ง กรมพระราชวัง บวร ถัดมา มงคล เพื่อ กัน ความ สับสนไม่เรียบ ร้อย ซึ่ง เป็น เหตุ ก่อ การณ์ หยุก หยิก ใน พระบรมราชวงศ์ ดัง ที่ เคย มี มา ใน ปาง หลัง เสีย ฯ ก่อน แด้น พระราช วงศ์านวงศ์ แด ข้าราชการ ต้อง หมอบ เฝ้า ทูล ถอของ ชู้ดี พระบาท ทรง พระราชดำริห์ เห็น เป็น ความ ยาก แก่ ผู้ ที่ เฝ้า อยู่ นาน เป็น การ กราก กรำ ใน อันใช้ ที่ อันธรรมเนียม เช่นนี้ หาก จะ ใช้ ใน เวลา พระราช อาณาจักร ยังไม่รวม คาบ ก็ทำเนา แด ใน บัดนี้ จะ ใช้ ธรรมเนียม เคารพ อย่าง อื่น แทน ก็ ยัง ได้ ไม่ ต้อง ค่ำตอย เป็น ที่ น่า อุด ดู แก่ ชาติ ที่ ไม่ ได้ ใช้ หมอบ กราน ใน เวลา ที่ เข้า ถมาคม ด้วย กัน จึง พระราชทาน พระบรมราชานุญาต ให้ พระราช วงศ์านวงศ์ แด ข้าราชการ ยืน เฝ้า ทูล ถอของ ชู้ดี พระบาท แด พระราช ทาน อาศัย ให้หนึ่ง ไม่ ต้อง หมอบ เฝ้า ดัง ใน กาด ก่อน ฯ แด ทรง จัก เครื่องราช อิศริยาภรณ์ ที่ ได้

สร้างขึ้น ใน แผ่นดิน ก่อน ให้เป็นระเบียบ ดั้งเดิม แด่ ทรง สร้าง เพิ่ม เต็ม
ขึ้น ใหม่ ด้วย ทั้ง เครื่องราช อิศริยาภรณ์ ทั้ง เหยี่ยง ต่าง ๆ ใช้เป็น
ของ พระราชทาน สำหรับ ประดับเป็น เกียรติยศ ใน ราช การ ฯ อนึ่ง แต่ ครั้ง
โบราณ มา ยัง ใช้ ศักดิ์ มาตรฐาน บัด กาล สมัย โดย จันทร คติ ใน หนังสือ
เอก สำนักร แด่ บัณฑิต เหตุ การณ์ ต่าง ๆ ยัง หาเป็น ระเบียบ แน่ นอน นั้น คง ไม่
ยาก ที่ จะ คำนวณ กาล ใน ปาง หลัง ได้ ถ้วน ถึ ใน เวลานั้น ไม่เหมาะ แก่ ฐานะ
ของ มหาชน จึง โปรด ให้ ใช้ วิธี กำหนด นับ ศักดิ์ มาตรฐาน โดย สूरย คติ ใน
ราช การ ทัว ไป เว้น ไว้ แต่ กำหนด วัน พระราชพิธี ซึ่ง ควร ทำ ตาม ดิถี
จันทร คติ โดย โบราณ จารึก อัน ยัง ไม่ กัด แก่ เวลา ฯ อนึ่ง การ เก็บ ภาษี
อากร ของ แผ่นดิน แต่ ก่อน เป็น ภาษี ผูก ชาติ ขึ้น ใน กระทรวง แด่ กรม
ต่าง ๆ ย่อม คง ค้าง แด่ มา ไป โดย ทาง อ้อม บ้าง โดย ทาง ตรง บ้าง ผู้ จะ ได้
รับ พระราชทาน ก็ หา ได้ เต็ม จำนวน ไม่ เงิน แผ่นดิน ไม่ ใ้ ไร พอ ใช้ ราช การ
ได้ ทรง พระราชดำริ ให้ แก่ ไซ โดย เค็ด เคียว ไม่ ปลด ยให้ เป็น ไป ใน อำนาจ
ของ บุคคล จัด การ วาง แบบ แขน มา โดย ลำดับ มี วิธี รับ แด่ จ่าย เป็น
หลัก ฐาน นั้น คง รวม พระราช ทรมณ์ มา จำ จ่าย ใน พระราช วงศ์ แด่ ราช การ
แผ่นดิน ทัว ขึ้น โดย ลำดับ นี้ ภาย หลัง ได้ โปรด ให้ เด็ก ภาษี ภายนอก อัน เป็น
ความ ลำบาก แก่ ราษฎร แด่ ยก เด็ก บ่อน เบี้ย ซึ่ง เป็น ทาง ให้ คน ประพฤติ ชั่ว
ลง ทุก ปี จน ถึง เด็ก ได้ ชาติ ใน หัว เมือง ทั้ง บวง เด็ก วิธ ผูก ชาติ ทำ เป็น ของ
หลวง เก็บ เอง ก็ มี หาย เทียบ กับ ราย ที่ ควร จะ ชาติ จำนวน เงิน แผ่นดิน

ก็จัดว่ามีส่วนได้ยังมาก ตามงบประมาณหลังถึงเกือบ ๕๖ ล้านบาท ฯ แต่ยังทรงพระราชดำริห์ขึ้นด้วยพระองค์เอง ในที่จะทำให้เป็นเยี่ยงอย่างไว้ ณ ภายหน้า ได้ทรงสดุดะพระราชนูปภาพ ใน อัน จะเรียกเงินแผ่นดิน ใช้ราชการ ส่วน พระองค์ได้ ไม่มีประมาณ ทรงจำกัดเงินที่ สำหรับ จะ ใช้ราชการ ใน พระองค์ แต่ ที่จะ พระราชทาน พระราชวงศ์ แต่ ใช้ราชการ ใน กระทรวง เป็นประมาณขึ้น ไม่ท่วขึ้นตาม ส่วน ร้อย อย่าง แต่ ก่อน เงิน นอกจาก นั้น ใช้จ่าย ใน ราชการ แผ่นดิน ทั้ง ดั้น จึง ได้มี เงิน แผ่นดิน พอจ่าย ราชการ ที่ ต้อง จัด ท่ว ขึ้น ทุก ปี เป็น ลำดับ มา การพระ คตัง นับว่า ถึง ความ มั่น คง ดมบูรณ์ ไม่เคยมี ใน ปาง หลัง ฯ

ยัง การ พระ ศำสนา ก็ ได้ ทรง ทำนุ บำรุง ตาม พระราช ประเพณี มี ข้อ ที่ ควร ยก ขึ้น พรรณา เป็น พิเศษ คือ เมื่อ ปี รัตนโกสินทร์ ๑๒๓๕ หรือ ร.ศ. ๙๒ ทรง พระราช ศรัทธา ถอบ ด้วย พระราช อุทิศอาหะ เสด็จ ออก อุปสมบท เป็น พระ ภิกษุ ตั้ง อายุ พระพุทธ ศำสนา ทรงบำเพญ พระ เนกขัมม บารมี อยู่ เพียง กาด ปลุก ความ ชื่นบาน แห่ง พุทธ ศำสนิกชน ทุก จำพวก ให้ นิยม ใน พระ บารมี ได้ ทรง สร้าง พระ บาฬี ไตร ปิฎก พิมพ์ ถึง พัน จบ โปรด ให้ จัด การ สอบ ได้ พระ ปริยัติ ธรรม เป็น การ ประจำ ปี ไป จัด การ ปกครอง สังฆ มณฑล ใน พระราช อาณา จักร ให้ เป็น รเบียบ อัน ดี นอกจาก นั้น ยัง ได้ ทรง สร้าง ทรง ปฏิสังขรณ์ พระ อาราม เป็น หลาย วัด ที่ จัด ว่า เป็น สำคัญ

ควรบูชา คือ วัดราช บพิตร วัดเบญจม บพิตร วัดนิเวศน์ ธรรม ประเวศ
วัดเทพ ศิริ นทราวาส เหล่านี้เป็น วัด เกิด ขึ้น ใหม่ ใน แผ่นดิน ปัจจุบัน ๆ

ยังมี พระ ราช จรรยา อย่าง อื่น อีก เป็น อัน มาก ยาก ที่จะ วิเคราะห์ ให้
สิ้น สุด เมื่อ กล่าว โดย ยุติ ก็นัย พระ ราช กิจ ทั้ง ปวง ที่ ได้ ทรง จัด ขึ้น แล้ว
ทรง ตรวจ ตรา รักษา ให้ เป็น ไป โดย รอบ ทรง สอดส่อง เด็ดอก หา กรณีย์
ที่ชอบ แล้ว ประดิษฐาน ไว้ เสด็จ พระ ราช ดำเนิร ใน ประเทศ นอก ประเทศ
ใน เขต บุร ทิ ศน์ ตลอดจน ดำวย ไร ที่ สุด เห็น เพื่อ จะได้ ทอด พระ
เนตร เหตุ การณ์ นั้น ๆ ด้วย พระ องค์ เอง เป็น เครื่อง อุดหนุน พระ ราช ดำริห์
ใน อัน ทรง บำเพ็ญ ราช ธรรม ให้ ไพบูลย์ ๆ

ส่วน การ ค้า ขาย กับ ต่าง ประเทศ ใน แผ่นดิน ปัจจุบัน นี้ ย่อม ทวีตขึ้น
โดย ลำดับ ในปี แรก เสด็จ ผ่าน พิภพ มี เรือ ค้า ขาย เข้า ออก ประมาณ ๓๐๐
เศษ ใน รวง ๔๐ ปี มี จำนวน ถึง ๗๐๐ ลำ เศษ เป็น อัน มาก กว่า เก่า
เกิน สอง เท่า โดย นับ ลำ เมื่อ คิด ถว้ รวง เรือ ที่ จุ ดิน ค้า โดย น้ำหนัก ให้
เต็ม อากาศ กัน ครั้ง ก่อน ลำ หนึ่ง จุ เพียง ๔๐๐ ตัน เศษ ใน ศก หลัง
ลำ หนึ่ง จุ ถึง ๕๐๐ ตัน เศษ คง เป็น เรือ ใหญ่ กว่า แต่ ก่อน เกิน สอง เท่า
ราคา ดิน ค้า เข้า มา น้อย กว่า ราคา ดิน ค้า ออก ไป มี เงิน เข้า ใน พระ ราช
อาณาจักร เจริญ โดย ลำดับ มา แต่ แรก ๒ ด้าน บาท เศษ แม้ ใน บัดนี้
ความ ต้องการ อติเรก สูง ของ ประชาชน ทวีตขึ้น ตาม ความ บริบูรณ์ ของ บ้าน

เมือง ถึงอย่างนั้น ใน ศก หลัง ก็ ยัง ถึง ๒๕ ล้าน บาทเศษ มากกว่าเก่า
 เปนหลายเท่า พระ ราช อาณา จักร มัง คัง สัมบูรณ์ ด้วย รัฐ สัมบัติ พัน ที่ จะ
 พรรณา ฯ

นอกจากพระ ราช จรรยา ที่ ได้ ทรง นำ เพล โดย ฐาน เปน ส้มแดง พระ
 เจ้า แผ่นดิน ยัง ทรง พระ เมตตา ปราณี ดันท์ สนม กับ พระ ราช วงศ์านวงศ์
 เสวกามาตย์ ตลอดจน ไป ถึง ราชครู สำนัญ โดยฉัน เปน มิตร จะ พึง
 เห็น ได้ ใน กิจ การ นั้น ๆ เปน ต้น ว่า ในการ นำ เพล พระ ราช กุศล แด ใน
 งาม นกัษัตริย์ ทรง ชัก โยง ให้ โดย เสดจ พร้อม เจ้า พร้อม ข้า เปน ที่
 นำ นิยม ยินดี การณ ดัง นั้น ส้มแดง บรม บพิตร พระ ราช สัมภาร เจ้า จึง เปน
 ที่ รัก ที่ นบ ถอ ของ มหาชน ทุก ชั้น ทัว ไป ควร แก่ พระ นามภิไธย ว่า
 มีย มหา ราช แท้ จริง ฯ

ใช้ ว่า จะ ดั้น เชิง ก็ หา ไม่ ยังมี ดั่ง แดง ให้ ปรากฏ ว่า ส้มแดง ฯ เจ้า
 ทรง บุญการ อีก เปน อนันต์ เปน ต้น ว่า ได้ ช้าง ลำคัญ ทั้ง พลาย พัง
 ถึง ๑๔ เชือก มากกว่า ใน หน หลัง ครัง ส้มแดง พระ มหา จักร พรดิ แด
 ครัง พระ บาท ส้มแดง พระ พุทธ เดศ หล้า นภาดล ซึ่ง ได้ พระ นามภิไธย เฉลิม
 พระ เกียรติยศ ว่า พระ เจ้า ช้างเผือก ก็ ไม่ เท่า ถึง ยัง ดั่ง ช้าง แดง
 ประหลาด นานา ไม่ เคย มี ใน กาด ก่อน มา มี ชน ใน รัช กาด นั้น ก็ มาก หลาย
 พัน ที่ จะ พรรณา ยัง มหาชน ให้ ได้ อติเรก สุข ทัว กัน ฯ ความ สัมบูรณ์
 แห่ง พระ ราช อาณา จักร นี้ เพราะ พระ บารมี บันดาล ก็ ปาน กัน กับ ความ

รุ่งเรืองแห่ง สุธาวดีโลก ธาตุ อัน ดำรง ด้วย อำนาจ พระ อมิตาภ พุทธ เจ้า
ที่ แสดง ไว้ ใน บาง ปกรณ์ แห่ง นิกาย ฝ่าย อุดร ทิศ ๑

สมเด็จพระ บรม บพิตร พระ ราช สัมภาร เจ้า เสด็จ อวตาร มา สู่ สยาม พิภพ
พอ เหมาะ แก่ สมัย ราว กับ เรื่อง พระ ประถม สัมโพธิ ว่า เสด็จ เทวดา
สันนิษฐาน เห็น เปน เวลา จึง พร้อม กัน ไป ทูล อาราธนา พระ โพธิสัตว์ เพื่อ
จุติ จาก ดุสิต พิภพ มา อุปบัติ ใน มนุษยโลก แล ยัง สัตว์ นก ภูมิจึง อุปนินัสสย ให้
ข้าม พัน จาก โสม ส่องสาร ณ นั้น ๑ แม้ สมเด็จพระ บรม ชนการิราช เจ้า ทรง
พระ อนุญา ดัก ดำ เสง เห็น การณ์ ไกล ก็ จัง อยู่ ถึง อย่าง นั้น พระ องค์
ทรง เจริญ พระ ชนมายุ แล้ว ก็ มี รัช กาล ไป ไม่ ได้ ถึง ไหน การ ปกครอง
พระ ราช อาณา จักร ที่ ทรง จัด แก่ ไช นั้น ก็ พอ ประทัง ไป ได้ ชั่ว เวลา กาล
ล่วง มา ถึง แผ่นดิน บัณฑุณ ความ เปน ไป ของ บ้าน เมือง ใน ทิศ นั้น เปลี่ยน
แปลง หนัก ชน ทุก ที่ การ ปกครอง ก็ จำ เบน จะ จัด ให้ เปน เรียบ มั่น คง ทวี
ชน ตาม กัน สมเด็จพระ ๑ เจ้า ทรง พระ สติ อนุญามัน ใน พระ ราโชบาย
ประกอบ ด้วย พระ วิริยะ อัน กล้า ก็ ดำรง ทรง ปกครอง บอง กัน พระ ราช
อาณา จักร ให้ เกษม สว่างดี ใน สมัย ที่ นคร ไก้ เคียง เกิด อุบัต ะ ดม จม ตก
อยู่ใน อำนาจ ของ ชาติ อื่น ไม่มี เหลือ ข้า ทรง ทำ นุ บำรุง ให้ เจริญ มั่ง คั่ง
สมบุรณ์ สงบ ราบ คาบ ประชาชน ได้ อยู่ เยน เปน สุข ปราศ จาก ทุกข์ ปราศ
จาก ภัย เพิ่ม พุฒ พระ บารมี กฤษณาภิหาร แด พระ เกียรติยศ เดชา นุภาพ แห่ง
พระ บรม ราช วงศ์ ให้ เจริญ ยิ่ง ขึ้น ดับ มา สม ด้วย คำ สรรเสริญ ใน พุทธ

นิพนธ์ คาทาว่า อัญฐานวโต สติมโต สัจจิมัสส นิสัมการโน สัมมัตตัสส
 จ รัมมชิวโน อปฺปมัตตัสส ยโธภีวทตติ ดังนี้ มีความว่า เมื่อ
 กุณบุตร มีความหมั่นไม่อยู่เฉย มีสติ ตรี รอบคอบ ประกอบแต่กรรม
 ที่ สอาด ปราศจากโทษ มีปกติใคร่ ครวญให้ตระหนัก ก่อน แล้ว จึง ทำ
 คอย ระวัง ความ เตี้ย หาย เติง ชีพโดยอุบาย อัน เป็น ขรรณ ไม่เดินเลื้อย
 ในกิจ การ ยศ คือ ความ เป็น อิศระ ความ มี เกียรติ ความ มี บริวาร ย่อม
 เจริญ ยิ่ง ขึ้น ไป ฯ ตระกูล ตลอดจน บ้าน เมือง จะ รุ่งเรือง ก็ เพราะ อาศัย
 ท่าน ผู้ทรง คุณ สัมบัติ เช่นนี้ เป็น ที่ ตั้ง เพราะ ยัง ประโยชน์ ให้ สำเร็จ ทั้ง กัน
 เหตุ ดังนี้ สืบเนื่อง พระบรม คำดำ รัส จึง ตรัส สรรเสริญ ความ เกิด ของ ท่าน
 ผู้เช่นนั้นว่า สัมปปริโส ภิกขเว กุเล ชายมาโน พหุโน ชนัสส อคฺคทาย
 หิตาย สุขาย โหติ เป็นต้น ความว่า ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย สัมปปริโส
 บุคคล เกิดมาในตระกูล ก็ เพื่อ ประโยชน์ เกื้อกูล แด่ สุข แห่ง ชน เป็น อัน มาก
 ทั้ง มารดา บิดา บุตร ภรรยา พวก บุรุษ ผู้เป็น ทาส เป็นผู้ ทำการ มิตร
 อมาตย์ สมน พราหมณ์ ทั่วไป เหมือน มหาเมฆ ยัง เข้า กล้วย ให้ สำเร็จ ทั้ง
 กัน เป็น ประโยชน์ แก่ ชน เป็น อัน มาก ดังนี้ ฯ

ด้วย อำนาจ ราช ขรรณ ส่วน วิชาภิบาลโนบาย สำเร็จ เป็น ประโยค สัมบัติ
 สืบเนื่อง บรม บพิตร พระ ราช สัมภาร เจ้า เสด็จ สถิต ยืน ยืน ใน ราช มโหศวาระยา
 ธิปไตย โดย สวัสดิภาพ ใน บัดนี้ ได้ ๔๐ ปี บริบูรณ์ ฯ คุณ ขรรณ ความ ดี

ยอมอุปถัมภ์มนุษย์ นิกร ให้เจริญ ชนมาอยู่สุข สดภาพไม่ตกต่ำ สัมด้วย
คำประพันธ์ พุทธ ภาสิต ใน อรรถกถา พระธรรมบท พระคัมภีรนาจารย์
ชักมากล่าว ในท้องเรื่อง อัครธรรมาจารย์ว่า ชัมโม หเว รักษิต
ชัมมจารี ธรรมนั้น แด่ ย่อมรักษาบุพพการี ผู้มีปกติประพฤติธรรม ชัมโม
สุจินโน สุขมาหาติ ธรรมที่บุพพการีประพฤติดีแล้ว ย่อมนำมาซึ่ง
สุข เสด็จนิลโล ชัมเม สุจินโน ความดีซึ่ง สุข นี้ เปน อานิสงส์ ใน
ธรรมที่ประพฤติดีแล้ว น ทุคคต คัจฉต ชัมมจารี บุพพการี ผู้มีปกติ
ประพฤติธรรม ย่อมจะไม่ ต้องไป สู่คติอื่น ชั่ว ทราม ดังนี้ ฯ

ก็แต่ ศัพท์ว่า ธรรม นี้ มีความจะพึง พรรณาได้หลายกระบวน แต่ที่
ควร ถวายวิไลในในที่นี้ ธรรมมี ๒ ประการ คือ บุพพการี ความทำ
อุปการ ก่อน ๑ ปฏิการ ความทำตอบแทน อุปการ ๑ บุพพการี เปน น้ำที่
ของ ผู้ใหญ่ ซึ่งเป็น ที่พึ่ง ของ ผู้น้อย ปฏิการ เปน น้ำที่ ของ ผู้น้อย ซึ่ง ฟานัก
ท่าน แด่คงโดยบุพพการีฐาน ชนดีคู่ คือ มารดาบิดา กับ บุตร คู่ ๑
อาจารย์ กับ ศิษย์ คู่ ๑ พระราชา กับ ราษฎร คู่ ๑ พระ ศาสตร์ดา กับ ศาสตร์นิกร
บริษัท คู่ ๑ ต่างได้ ประพฤติสมควร ตาม น้ำ ที่ ของ ตนๆ ผู้ใหญ่ก็ได้ชื่อ
ว่า เปน บุพพ การี ผู้น้อยก็ได้ ชื่อว่า เปน คน กตัญญู กตเวที จัดว่า เปน
ธรรมจารี ผู้มี ปกติ ประพฤติ ธรรม ได้ ฯ คู่อื่น เช่น จะ ยกไว้ จะ
พรรณา เฉพาะ คู่ พระ ราชา กับ ราษฎร ฯ พระราชา ผู้ทรง พระ อาริ รักษิต

นิกร ทั้ง พระ องค์ อยู่ใน ทศพิธ ราช ธรรม จรรยา ก็ จัด ว่า มี พระ คุณ
 ความ ดี เป็น ส่วน อักศ สัมบัติ แต่ นั้น ทรง บำเพญ จัก ร พรต วิวัตร แด่ สังคห
 วัตรุ สงเคราะห์ อาณา ประชาชน ทั่วไป ทุก ชัน จัด ว่า ทรง พระ คุณ ส่วน
 ปรีต จริยา เป็น ธรรมิก ราช าท พระ เจ้า ทรง ธรรม มิ่ง มกุฏ ของ ราช อาณา
 จักร เป็น ที่ รัก ที่ นับ ถอ ของ ชน นิกร ทั่ว หน้า เหมือน นิดา ที่ ดี เป็น ศรี
 ของ บุตร ฌนั้น ส้ม ควร คำ สรรเสริญ ว่า เป็น บุรพ กาวี ของ ราช ฎร ฯ ฝ่าย
 พศก นิกร ผู้ วั พระ คุณ จงรัก รัก ดี ซื่อ สัตย์ ประพฤติ ตน ให้ ส้ม ควร แก่ มี
 เจ้า ที่ ดี จำพวก นี้ นำ ที่ กิ่ง อกุศล หาระ ปฏิบัติ ราชการ ให้ เป็น ผล จำพวก
 พล เมือง ก็ ตั้ง อยู่ใน ความ สงบ ประกอบ การ เติง ชีพ โดย ธรรม สัจจิต
 เติง ส่วน กำไร ถวาย เป็น ราช พล โดย ทาง เลี้ย ภาชี อากร ด้วย ความ เติมใจ
 ช่วย เป็น กำดัง บำรุง พระ ราช อาณา จักร ให้ เจริญ ดัง นั้น ซื่อ ว่า รัก เจ้า ควร
 กล่าว ว่า เป็น คน กตัญญู กตเวที วั พระ คุณ แด่ ฌของ พระ คุณ ท่าน ฯ พระ
 ราช าท ราช ฎร เช่น นั้น เป็น คู่ ที่ ส้ม ควร กัน พระ คณิกร จนาจารย์ ยก ชน
 เป็น อุทาหรณ์ ใน ชอ นั้น ฯ ธรรม น ย่อม รักษา ธรรม จาวี บุคคล ผู้ ประพฤติ
 บริบูรณ์ ตาม หน้า ที่ ไม่ บก พร่อง มี ให้ ต้อง ตก ตำ เหว ทราม แด่ ให้ ได้
 บัตุ ความ สุข ความ เจริญ เป็น ผลานิสงส์ ฯ ผู้ ประพฤติ ธรรม มา ปลงใจ
 เหน ลง ได้ เมื่อใด ว่า ตน ได้ ประพฤติ ธรรม ส้ม ควร ตาม หน้า ที่ เมื่อ นั้น
 ก็ จะมี กมด ปราโมทย์ ได้ เสดว สุข ฌ ภาย ใน เป็น วิสัย ของ ผู้ มี บัญญา
 ส้ม เติง พระ โลก นารถ เจ้า ผู้ เป็น บุรพ กาวี ของ พุทธ บริษัท ก็ได้ ครัด เติง

ดีหนาท แสดง ความ รู้ลึก ใน พระ ไทย เช่น นั้นว่า ยี่ สัตถ์ถา กรณีย์ สวดกาน์
 หิเตธินา อนุกัมปเกน อนุกัมปํ อุปาทาย สัพพันต์ โว มยา กตํ กิจ
 ไค อัน คาส์คาณเณนดู แสง หา ประโยชน์จะพึง ทำ กิจ นั้น อันเรา ถือ ความ
 เอนดู เปนที่ ต่ง ทำ แดง เพื่อ ท่าน ทงหลาย ทุก ประการ แต่ นั้นจึง ทรง ชัก ชวน
 ให้ สมาทาน ใน ธรรมานุธรรม ปฏิบัติ ต่อ ไป ฯ ส้มเตจ บรม บพิตร พระ ราช
 ส้มภารเจ้า ทรง ประกอบ ด้วย พระ คุณ ส้มบัคใน พระ องค์ แดทรง บำเพญ
 พระ บารมี ใน ทาง ปกครอง พระ ราช อาณา จักร มี นัย ดัง รับ พระ ราช ทาน
 พรรณา มา แดง นั้น จัก ว่า เปน บุรพ การี ของ ราชฐร ข้า ขอบ ชันธดีมา เมื่อ
 แดจ ดำรง ราช มไหสวรราชธิปัตย์ ครบ ๔๐ ปี บริบูรณ์ ถ้า รัช กาด ทง ปวง
 ใน ปาง หลั่ง ส้มมติว่า เปน รัช มงคต กาด พระ ราช วงศ์านวงศ์ แสงคามาศย์
 ราช บริพาธ ตอดถึง ชน ส้มัญ พร้อม กัน สร้าง พระ บรม รูป แดง แด เขิญ
 ชัน ประดิศถาน ไว้ ณ ที่ ส้มควร เพื่อ เชิดชว พระ เกียรติ คุณ ให้ปรากฏ ส้ม
 ไป เช่น นั้นก็ นับ เข้า ใน ปฏิการ เปน หน้า ที่ ของ ผู้ กตัญญู กตเวที ฯ
 ธรรม ๒ ประการ นี้ ของ คู่ ไค ยัง เปน ไป กลมเกลียว กัน คู่ นั้นยอมถึง
 ความ เจริญ ไม่มี เลื่อน ทราม ส้ม กระแส ความ แห่ง พระ คาถา ซึ่ง ได้ ชัก
 มา กล่าว แดง ใน เบื้อง ต้น ฯ

พระ ราช กุศล บุญ ราช์ ซึ่ง ส้มเตจ บรม บพิตร พระ ราช ส้มภารเจ้า ทรง
 บำเพญ ณ อภิลักขิต ส้มัย พิเศษ นี้ ทรง พระ ราช อุทิศ แด่ อารักข เทวดา แด
 วัตร เทวดา เปน บัณฑิต การ กิจ ขอ เทพ เจ้า ทงหลาย จง มี ไมตรี จิตต์ รม

อนุโมทนาให้สำเร็จสุข สัมบัติ ตาม เทวาทินาย แล้ว จง อภิบาล ด้วย เทว
ฤทธิ์ ให้ ส้มแดง บรม บพิตร พระ ราช สัมภาร เจ้า ทรง พระ เจริญ ด้วย พระ
บรม เสดханภาพ มีชัย ทั่ว ทุก ทิศ ขอ หมู่ โยธี พด นิกาย จง มี จิตต์ ร่วม
สามัคคี เปน หน้า หนึ่งใจ เดียว กัน มัน คง ใน ความ สวามิภักดิ์ เปน กำถัง รักษา
พระ ราช อาณาจักร ให้ สงบ ราม คาบ ขอ สรรพ วัตถุ เปน เครื่อง เจริญ พระ
บรม เสดханภาพ จง เกิด มี พร้อม บริบูรณ์ ขอ แล่น ศัตรู ภายใน ภายนอก
จง ล่าบ ลูญ กัดบ ร้าย เปน ตี ด้วย เตะ พระ บารมี มัน ดาด ฯ

อนึ่ง ขอ อำนาจ พระ ราช กุศล สัมภาร ส่วน รัฐจรรยา ที่ได้ ทรง บำเพญ มา
ใน สมัย นั้น ๆ จง อุปถัมภ์ ด้วย บุญ ฤทธิ์ ให้ ส้มแดง บรม บพิตร พระ ราช
สัมภาร เจ้า ทรง พระ เจริญ ด้วย พระ ธีร โสภากย์ จำรูญ ด้วย ราช อิศริย
ยศ เกียรติ คุณ บุญญาธิการ ขอ หมู่ พระ ราช วงศ์านุวงศ์ แด แล่ กามาตย์
ราช บริพาธ จง พรักพร้อม ร่วม สำนาน ฉันท ช่วยกัน รับ ราช การ ฉลอง
พระ เเดช พระ คุณ ด้วย ความ จง รัก รักดี ขอ สัตย์ สัจจิต เปน กำถัง ทำนุบำรุง
พระ ราช อาณาจักร ให้ มั่ง คั่ง สัมบูรณ์ ขอ พระ ราช ทพย์ จง เกิด มี มาก
มุด ไหล่ หั่ง ถัง มา ทั่ว ทิศานุทิศ ทั้ง ภายใน ภายนอก ไม่มี ที่ สุด ดง ให้
ได้ ดำรง ความ เปน ขัตติย มหา ศาด อย่า รุ เลื่อม ทราม ขอ ประเทศ ที่ เปน
ราช สัมพันธ มิตร จง มี น้ำ ใจ อัน งาม ปราศ จาก วิหิงดา มี ความ ฮารี
เปรมฉันท พดอย บันเทิง จิตต์ ด้วย ช่วย นำ ราช ตา มา เพิ่ม พูล พระ บรม
โพธิ สัมภาร ฯ

พระ วัชร ประคำณ นัย บัณฑิต ภาค

๗๕

อนึ่ง ขอ อานุภาพ พระรัตน ตริย์ จง คຸ້ມ เกรง รักษา ด้วย อิทธิฤทธิ์ ให้
สมเด็จพระ บรม บพิตร พระราช สัมภาร เจ้า ทรง พระเจริญ ด้วย พระ พร ดี ประ
การ คือ อายุ ทรง พระชนม์ ยืนยาว วัณ โณ มี พระ ฌีววรรณ ผุดผ่อง สด
ได้เป็น รูป สัมบัติ สุข ได้ ความ ผาสุก พระกริช กาย สบาย พระราช หฤทัย
พลี ประกอบ ด้วย พระ กำลัง เข้ม แสง แด พระ ปฏิภาณ แคล้ว คล่อง ว่องไว
จง เสด็จ สถิต เหนือ นาน ใน บรม ราช สัมบัติ โดย สวัสดิ ภาพ ขอ พระราช
กุศต อัน เป็น บัณฑิต แห่ง พระ ชนม สุข สภาพร จง มา สโมสร ร่วม เป็น กำลัง
สักด กัน สรรพ อุตุนทราย อย่า ให้ มี มา กด้า กลาย สมเด็จพระ บรม บพิตร
พระราช สัมภาร เจ้า ได้ ขอ สรรพ อริ ฐาน ณ์ ใน ภาย นอก อัน จะ เกือบ ๓
แก่ ความ เกษม สำนาน จง เกิด มี เหนือ นันต์ ขอ สรรพ โรคาพาช อัน ร้ายกาจ
เรอ รัง จุก จิก ใจ อย่า ได้ ช้อง ที่ จะ เกิด ขึ้น บัณฑิต ให้ ระลึ าระ ลาย ขอ
ผล แห่ง สัตยาริษฐาน ซึ่ง อภิปราย ณ์ จง ประดิ ธิ แต่ สมเด็จพระ บรม บพิตร พระ
ราช สัมภาร เจ้า ทุก ประการ ฯ

อรหิ สัมมา สัมพุท ุโ

อุคตม ั ชัมมม ั ชฌคา

มหาตม ั ปโปเธติ

อิจ ั เจต ั รตน ั ตย ั

พระ อรหันต สัมมา สัมพุท ุเจ้า ได้ ตรัส วัชร ธรรม อัน สูง สุด แล้ว ยัง ดัง ษ์
หมู่ ใหญ่ ให้ ตรัส วัชร เบิกบาน ต้น จาก กิเลส นิทรา ั น จด ว่า พระ รัตน ตริย์ ะ
แม้ ัง จะ ต่าง กัน โดย วัตถุ ว่า พุท ุโ ชม ั โม ส ั โฆ ดึง ั นี้ ก็ จริง อยู่ ึง
อย่าง ั นี้ ก็ ชื่อ ว่า เป็น ัน เดียว กัน โดย อรรถ เพราะ ไม่ แยก จาก กัน

ไปได้ ฯ พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระธรรม ก่อน แล้วสอนผู้อื่นให้รู้ ตาม
พระธรรมนั้น พระสงฆ์ได้ทรงไว้ แต่ พระสงฆ์เด่า ก็เป็นสาวก ของ พระ
พุทธเจ้า นี้เอง เป็น อัน เดียว กัน นั้น ฯ พระรัตนตรัย นี้ บริสุทธิ์ อุดม
ประเสริฐ ใน โลก ย่อม เป็น ไป เพื่อ ความ บริสุทธิ์ อย่าง ยิ่ง แก่ ผู้ เด็ดม ได้
แล้ว ใคร่ ความ บริสุทธิ์ แก่ ตน ปฏิบัติอยู่ โดย ชอบ ความ บริสุทธิ์ จาก
กิเลส ทั้ง ปวง เป็น ความ คับ จาก ทุกข์ ทั้ง ปวง พระ นิพพาน เป็น ธรรม
ชาติสูงยิ่ง คือ ห่าง จาก กิเลส แด่ กอง ทุกข์ ทั้ง ปวง นั้น ได้ ชื่อ ว่า
เป็น บรม สุข ด้วย สัจจ วาจา ภาวนา ขอ ความ สดุดี จึง เกิด มี ใน กาล
ทุก เมื่อ ฯ ด้วย เสนาภาพ พระรัตนตรัย เป็น ปฏิพาหนะ ทาง กัน ขอ
อุบถวันตราย แด่ อุปสรรค คือ ขี้คิด ขี้หยาบ จึง อย่า ได้ ถูก ต้อง พ้อง
พาน สยาม รัฐ มหาชนบทนี้ ใน กาล ไหน ๆ จึง บำราศ ไกล ด้วย ประการ
ทั้ง ปวง ขอ ความ เป็น ผู้ ไม่มี โรค ความ สุข สำนวน ความ เป็น ผู้ มี
อายุ ยืน นาน แด่ ความ บริบูรณ์ แห่ง วัตถุ ทั้ง หาย อัน เป็น ที่ ตั้ง แห่ง วิมุต
ผล นั้น ทั้ง สุข โสมนัส สดุดี ใน ที่ ทุก สถาน จึง เกิด มี จึง เป็น ไป แต่
สมเด็จพระ บรม บพิตร พระ ราช สัมภาร เจ้า กับ พระ บรมราช วงศ์ ผู้ ทรง อภิบาล
สยาม รัฐ มหาชนบทนี้ ฯ ขอ เทพเจ้า ผู้ ถึง สถิต ใน สยาม รัฐ มณฑล ตั้ง
ต้น แด่ พระ ราช นิเวศน์ ตลอดจน เขตต์ รัช ลัมา ที่ สมเด็จพระ บรม บพิตร พระ ราช
สัมภาร เจ้า ได้ ทรง บูชา แล้ว ด้วย ธรรม พดี แด่ อาณิษ พดี จึง ตั้ง ไม่ตรี
จิตต์ อภิบาล รักษา สมเด็จพระ บรม บพิตร พระ ราช สัมภาร เจ้า กับ รัฐ มณฑล

พระรัฐ ประคำสน นัย บัณนิม ภาค

๗๗

ด้วย นำ เข้า ไป ไก่ ซึ่ง อัฐวิบูล ผล อัน เปน หิตานุหิต ประโยชน์ แด คอย
บ้อง ก้น ซึ่ง สรรพ โทษ อัน ไม่ เกอ กุด แก่ ความ เจริญ อย่า ให้ เกิด มี ฯ

ดีทัธ มัตถุ ดีทัธ มัตถุ

ดีทัธ มัตถุ อิทฺ ฆต

เอตฺตมฺ รัตนคตฺยตฺม

ตมฺปตฺถาณ เจตฺต

ขอ ผล ที่ กล่าว นี จง เปน ผล ตมฺฤทธี จง เปน ผล ตมฺฤทธี จง เปน ผล
ตมฺฤทธี แด่ ตมฺเตจ บรม บพิตร พระ ราช ตมภาว เจ้า ผู้ มี พระ ราช
หฤทัย เด็ดม ไล่ ใน พระ รัตน ตรียน ตม พระ บรม ราช ประสงค์ ทั่ว
ประการ เทอญ ฯ

